

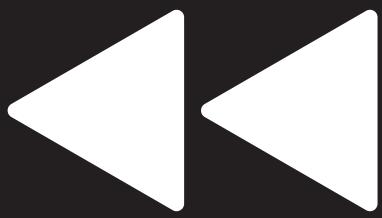
rozi MEGAZ EGO: ME:

IZVJEŠTAJ
ZAGREB PRIDEA
O STANJU
LJUDSKIH PRAVA
LGBTIQ OSOBA

U REPUBLICI
HRVATSKOJ

2014. – 2017.

od
Zakona
o životnom partnerstvu
do
ponovnog stvaranja
nepovoljnog društvenog
i političkog okruženja za
LGBTIQ osobe
u RH

rozi MEGAFON:
od
Zakona o životnom partnerstvu
do
ponovnog stvaranja
nepovoljnog društvenog i političkog
okruženja za LGBTIQ osobe

Izvještaj Zagreb Pridea o stanju ljudskih prava LGBTIQ osoba u Republici Hrvatskoj 2014. – 2017.

i m p r e

rozi MEGAFON: od Zakona o životnom partnerstvu do ponovnog stvaranja nepovoljnog društvenog i političkog okruženja za LGBTIQ osobe

Izvještaj Zagreb Pridea o stanju ljudskih prava LGBTIQ osoba u Republici Hrvatskoj 2014. – 2017.

Izdavač:

Zagreb Pride

Urednik:

Jelena Poštić

Autor:

Marko Jurčić

Hvala na doprinosu u izradi ovog izvješća:

Ana Bandalo, Dženan Kalamujić,
Ivana Canjuga, Lina Budak, Kristijan
Grđan, Maja Sporiš, Marija Lugarić,
Natalija Labavić, Nataša Bijelić i
Nika Bačić Selanec.

Lektorica:

Tijana Gojić Topolnik

Kontakt:

info@zagreb-pride.net

++385(0)1 580 65 60

www.zagreb-pride.net

www.zivotnopartnerstvo.com

Potražite nas na društvenim mrežama Facebook, Twitter, Instagram i Youtube:

@zagrebpride

Naslovica i prijelom:

Slobodna domena - zadruga za otvoreni kod i dizajn

Tiskak:

ACT Printlab d.o.o.

Tiskano:

listopad 2018.

Naklada:

250 kom

s s u m

Publikacija je nastala uz djelomičnu financijsku podršku:

Astrea
LESBIAN FOUNDATION
FOR JUSTICE

CIP zapis dostupan u računalnom katalogu
Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 001014628

ISBN: 978-953-8170-06-5

SA	6
	6
	7
	8
	13
	15
	19
DR	21
	27
	28
	31
	35
	38
ŽA	43
	46
	48
	49
	52
J	54
	56
	57
	59
	61
	63
	65
	66
	67
	68
	69
	70
	73
	76
	78
	80
	82
	84

UVOD

O Zagreb Prideu: misija, vizija, područje djelovanja

O izvještaju

Sažetak

1. Temeljna prava i pravo na život bez nasilja

1.1. Opći antidiskriminacijski okvir

1.1.1. Preporuke za unapređenje općeg antidiskriminacijskog okvira

1.2. Zločin iz mržnje protiv LGBTIQ osoba

1.2.1. Nasilničko ponašanje protiv LGBTIQ osoba

1.2.1.1. Nasilničko ponašanje protiv LGBTIQ osoba – primjeri iz prakse

1.2.2. Preporuke za unapređenje zaštite LGBTIQ osoba od zločina iz mržnje

1.3 Govor mržnje protiv LGBTIQ osoba

1.3.1. Govor mržnje – primjeri iz prakse

1.3.2. Preporuke za unapređenje zaštite LGBTIQ osoba od govora mržnje

1.4. Pravo na zakonsko priznanje roda i samoodređenje spola

1.4.1. Promjena osobnog imena

1.4.2. Promjena upisa spola

1.4.3. Prepreke u ostvarivanju prava na zakonsko priznanje roda

1.4.4. Preporuke za zakonsko priznanje roda i samoodređenje spola

2. Pravo na rad i zaštitu od diskriminacije na radu

2.1. Položaj LGBTIQ osoba na radnom mjestu

2.2. Diskriminacija LGBTIQ osoba u području rada – primjeri iz prakse

2.3. Preporuke za unapređenje položaja LGBTIQ osoba u području rada

3. Pravo na pristup socijalnoj skrbi i uslugama socijalne skrbi bez diskriminacije

3.1. Diskriminacija LGBTIQ osoba u pristupu socijalnoj skrbi

3.1.1. LGBTIQ osobe i rizik od beskučništva – primjeri iz prakse

3.2. Suzbijanje obiteljskog nasilja i nasilja u vezama koje uključuju LGBTIQ osobe

3.3. Pravo na stanovanje

3.3.1. Diskriminacija LGBTIQ osoba kod najma stanova – primjeri iz prakse

3.4. Preporuke za unapređenje prava LGBTIQ osoba u području socijalne skrbi

4. Pravo na pristup zdravstvenoj zaštiti i usluge zdravstvene zaštite bez diskriminacije

4.1. Zdravstvena skrb za transrodne osobe – iskustva iz prakse

4.2. Preporuke za unapređenje prava LGBTIQ osoba u području zdravstvene zaštite

5. Pravo na pristup obrazovanju i obrazovanje bez diskriminacije

5.1. Diskriminacija LGBTIQ osoba u području obrazovanja – vjeronauk

5.2. Diskriminacija LGBTIQ osoba u području obrazovanja – zdravstveni odgoj

87	5.3. Diskriminacija LGBTIQ osoba u području obrazovanja – građanski odgoj i obrazovanje
88	5.4. Položaj LGBTIQ osoba u području obrazovanja
90	5.5. Preporuke za unapređenje položaja LGBTIQ osoba u obrazovanju
94	6. Pravo LGBTIQ osoba na javno i političko djelovanje
98	6.1. Pokušaji ograničenja prava na javno djelovanje LGBTIQ organizacija kroz stvaranje finansijskog pritiska
100	6.2. Pokušaji ograničenja ustavnog prava na javno okupljanje u Zagrebu
101	6.3. Pokušaji ograničenja prava na javno djelovanje tužbama za naknadu štete
105	6.4. Preporuke za unapređenje prava na javno i političko djelovanje LGBTIQ osoba
108	7. Prava LGBTIQ izbjeglica i/ili LGBTIQ migranata i migrantkinja
110	7.1. Tražitelji i tražiteljice azila – primjeri iz prakse
111	7.2. Izbjeglice – primjeri iz prakse
113	7.3. Preporuke za unapređenje prava LGBTIQ tražitelja i tražiteljica međunarodne zaštite
117	8. Pravo na obiteljski život
118	8.1. Životno partnerstvo i ostvarenje prava LGBTIQ osoba na obiteljski život
120	8.2. Diskriminacija neformalnih životnih partnera i partnerica
123	8.2.1. Presuda Europskog suda za ljudska prava u predmetu Pajić protiv Hrvatske
124	8.2.2. Diskriminacija neformalnih životnih partnera ili partnerica – primjeri iz prakse
126	8.3. Mogućnosti planiranja LGBTIQ roditeljstva i pravna regulacija odnosa životnih partnera ili životnih partnerica i njihove djece
127	8.3.1. Roditeljska skrb životnog partnera ili partnerice o djetetu
128	8.3.2. Partnerska skrb o djetetu
130	8.4. Preporuke za unapređenje i zaštitu prava istospolnih parova, životnih partnerstava i duginih obitelji
133	9. Položaj LGBTIQ osoba u sportu
136	9.1. Preporuke za unapređenje položaja LGBTIQ osoba u području sporta
137	10. Društveno, političko i institucionalno okruženje za LGBTIQ osobe
138	10.1. Društveno okruženje za LGBTIQ osobe
140	10.2. Političko okruženje za LGBTIQ osobe
142	10.3. Institucionalno okruženje za LGBTIQ osobe
143	10.3.1. Diskriminacija LGBTIQ osoba od strane državnih i javnih tijela
145	10.3.2. Sporo i neefikasno pravosuđe
	ZAKLJUČAK

uvod

Zagreb Pride je queer feministička i antifašistička udruga koja se zalaže za ostvarenje aktivnog društva solidarnosti i ravnopravnosti, slobodnog od rodnih i spolnih normi i kategorija, te bilo koje druge vrste opresije, uvažavajući pritom puno pravo svake osobe na samoodređenje, samoidentifikaciju i samodefiniciju.

Kroz edukaciju, istraživanje, javno zagovaranje, osnaživanje i direktnu akciju Zagreb Pride bori se za LGBTIQ osobe i zajednicu, nenormativne obitelji i društvo u cjelini, te radi na dokidanju svih oblika diskriminacije, uz punu promociju, poštivanje i zaštitu ljudskih prava.

OZAGREB PRIDEU:
misija, vizija, područje djelovanja

Zagreb Pride djeluje kroz tri programa:

#1.

Zagovaranje jednakopravnosti LGBTIQ osoba;

#2.

Edukacija, istraživanje, izdavaštvo i

#3.

Rad prema i u LGBTIQ zajednici.

Zbog potrebe da se suprotstavimo zločinima iz mržnje, diskriminaciji i nasilju protiv LGBTIQ osoba, nasilju koje smo i same doživjeli, 2010. godine pokrenule smo Rozi megafon – besplatnu pravnu službu koja radi na pravnom savjetovanju i pravnom zastupanju uz pomoć odvjetničkog ureda s kojim surađujemo. Radeći direktno s žrtvama diskriminacije i nasilja, provodeći istraživanja i surađujući s drugim organizacijama i institucijama, stječemo uvid u stanje ljudskih prava LGBTIQ osoba u Hrvatskoj i ukazujemo na ključne prepreke u ostvarivanju tih prava. Stoga, periodično izrađujemo i objavljujemo izvještaj Rozi megafon, zajedno s nizom mjera i preporuka za donositelje i donositeljice odluka, ali i druge LGBTIQ i srodne organizacije koje se bave javnim zagovaranjem.

O IZVJEŠTAJU

Izvještaj se odnosi na razdoblje od 2014. do 2017. godine, kada je došlo do znatnog nazadovanja u poštivanju ljudskih prava u Republici Hrvatskoj (RH) u odnosu na razdoblje na koje se odnosi prvo izvješće Rozog megafona (2010. – 2013. godine)¹, unatoč činjenici da je u izvještajnom razdoblju donesen Zakon o životnom partnerstvu i pravilnik koji regulira zakonsko priznanje roda. Razlozi tome su loša primjena već postojećih zakona za zaštitu od diskriminacije i nasilja, zaustavljanje daljnog razvoja normativnog okvira koji se odnosi na LGBTIQ osobe, ali i negativni i nestabilni politički odnosi koji RH stavlju na sam rub tranzicije iz liberalne demokracije u tzv. iliberalnu.

¹ #RoziMegafon: Od Zakona o suzbijanju diskriminacije do ustavne zabrane istospolnog braka - Izvještaj Zagreb Pridea o stanju ljudskih prava LGBTIQ osoba u Republici Hrvatskoj 2010. – 2013., Zagreb Pride; Zagreb, 2013: <http://www.zagreb-pride.net/hr/rozimegafon-od-zakona-o-suzbijanju-diskriminacije-do-ustavne-zabrane-istospolnog-braka-izvjestaj-zagreb-pridea-o-stanju-ljudskih-prava-lgbtiq-osoba-u-republici-hrvatskoj-2010-20/>

Izvještaj je rađen na temelju: i) dostupnih istraživanja koja se odnose na razdoblje od 2014. do 2017. godine, dok smo u nekoliko slučajeva koristile i starija istraživanja ako ne postoji recentnija, ii) sudske presude, praćenja sudske prakse i pružanja pravnog savjetovanja kao kontinuiranih aktivnosti Zagreb Pridea u sklopu Programa #1. Zagovaranje jednakopravnosti LGBTIQ osoba, te iii) preporuka i mišljenja stručnjakinja i stručnjaka s kojima surađujemo, te partnerskih i srodnih organizacija koje smo u procesu izrade izvještaja konzultirale.

Izvještaj je namijenjen prije svega LGBTIQ osobama i organizacijama koje zagovaraju prava LGBTIQ osoba, kao i donositeljicama i donositeljima odluka u Hrvatskom saboru, izvršnoj i sudbenoj vlasti, političkim strankama, sindikatima, obrazovnim institucijama, pružateljicama i pružateljima javnih usluga, kao i međunarodnim tijelima i organizacijama za zaštitu ljudskih prava.

Sve riječi koje se u ovom izvještaju odnose na osobe iz Zagreb Pridea napisane su u ženskom rodu, dok se u svim drugim slučajevima navode dva gramatička roda.

SAŽETAK

U posljednjih 10 godina RH je napravila **značajne korake u pravnoj zaštiti lezbijki², gejeva³, biseksualnih⁴, transrodnih⁵, interpolnih⁶ i queer⁷ (LGBTIQ) osoba**: od 2009. zabranjena je svaka diskriminacija u svim područjima života na temelju spolne orientacije, rodnog identiteta i rodnog izražavanja; od 2013. godine pooštene su kazne i bolje je reguliran zakon koji se odnosi na zločine iz mržnje jer je uz osnovu spolne orientacije prepoznata i osnova rodnog identiteta; od 2014. godine istospolni parovi mogu se vjenčati, odnosno sklopiti obiteljsku zajednicu životnog partnerstva koja jamči gotovo jednaku pravnu zaštitu kao bračna zajednica uključujući i mogućnost reguliranja roditeljske skrbi nad djecom; i konačno, zaključno s 2015. godinom, transrodne osobe mogu podnijeti zahtjev za promjenu upisa spola, što je značajan napredak u odnosu na ranije, kada se promjena upisa spola uvjetovala često i neželjenim operacijama prilagodbe spola.

Važno je istaknuti da **interpolne osobe nisu pravno prepoznate niti zaštićene od diskriminacije**. Pravni okvir ne prepozna spolne karakteristike i one se ne spominju niti u jednom zakonskom propisu kao niti u jednoj od postojećih javnih politika, uključujući i nacionalne politike i programe u zdravstvu.

2 Lezbijka – osoba ženskog spola i/ili roda koju fizički i emotivno privlače osobe ženskog spola i/ili roda.

3 Gej – osoba muškog spola i/ili roda koju fizički i emotivno privlače osobe muškog spola i/ili roda.

4 Biseksualna osoba – osoba koju fizički i emotivno privlače osobe bez obzira na njihov spol i/ili rod.

5 Transrodnna osoba – osoba čiji je rodnji identitet različit od spola pripisanog pri rođenju i/ili osoba koja svoj rodnji identitet želi izražavati drugačije od roda koji joj je pripisan pri rođenju.

6 Interpolna osoba – osoba rođena sa spolnim karakteristikama koje se ne uklapaju u medicinske i društvene norme ženskih ili muških tijela.

7 Queer osoba – originalno pogrdan engleski pojam za LGBTI osobe koji su prisvojile osobe čiji se rod, rodnno izražavanje i/ili spolnost ne podudaraju s društvenim očekivanjima niti se uklapaju u definicije LGBTI identiteta.

Veliki zaokret i udarac na ljudska prava LGBTIQ osoba dogodio se krajem 2013. godine kada je izglasan amandman na Ustav kojim je brak definiran kao zajednica žene i muškarca. Slično kao i u ostatku Srednje i Istočne Europe, posljednjih godina suočeni i suočeni smo s jakim napadima na ljudska prava LGBTIQ osoba i reproduktivna prava. Spomenute napade pokrenule su organizacije, grupe i inicijative blisko povezane s Katoličkom crkvom i dijelom desnog političkog establišmenta. Napadi na ljudska, manjinska i reproduktivna prava pojačani su nakon parlamentarnih izbora 2015. godine. Od tada bilježimo **znatno povećanje govora mržnje protiv LGBTIQ osoba, kao i povećanje broja zločina iz mržnje i drugih oblika nasilja**. Posebno uznemirujuća jest činjenica da je Vlada odgađala donošenje novih nacionalnih politika za promicanje ljudskih prava i ravnopravnost spolova jer su se neki ministri protivili tome tvrdeći da te politike sadrže mјere koje se odnose na zaštitu prava LGBTIQ osoba.

Pogoršanje ljudskih prava LGBTIQ osoba u razdoblju nakon 2015. godine primjetno je u svim područjima života koje pokriva ovaj izvještaj. Ono se ne očituje samo kroz aktivno djelovanje desno-klerikalnih organizacija i njihovu kampanju širenja predrasuda i mržnje prema LGBTIQ osobama, već i kroz diskriminatorne politike Vlade, neprimjenu postojećih zakona te sporo i neučinkovito pravosuđe.

Iako je zakonski okvir za kažnjavanje zločina iz mržnje znatno poboljšan, provedba zakonskih odredbi je neučinkovita jer većinu zločina iz mržnje policija tretira kao prekršaje protiv javnog reda i mira. Zbog pogrešne kvalifikacije kaznenog djela zločina iz mržnje i kažnjavanje počinitelja u prekršajnom postupku posve je onemogućeno daljnje pokretanje kaznenog postupka. Sve to posljedično dovodi do nepovjerenja u policiju i tužiteljstvo te trenda neprijavljanja zločina iz mržnje, koji je među najvišima u Europi.

Sveprisutan govor mržnje razlog je za veliku zabrinutost za sve manjinske skupine u Hrvatskoj, osobito LGBTIQ osobe koje su govoru mržnje pojačano izložene od referendumu o zabrani istospolnog braka. Vlada ne pruža odgovarajuće mјere za podizanje svijesti za sprječavanje i osudu govora mržnje protiv LGBTIQ osoba; sudska praksa je potpuno neadekvatna i nedosljedna unatoč jasnim zakonskim odredbama; većinu prijavljenih kaznenih i prekršajnih djela koja se odnose na govor mržnje protiv LGBTIQ osoba državno odvjetništvo odbacuje s potpuno neutemeljenim objašnjenjima.

Zakonsko priznanje roda nije dostupno na brz i transparentan način, i na temelju samoodređenja roda. Neki pomaci ostvareni su 2014. kada je donošenjem novog pravilnika ukinuto obavezno podvrgavanje (neželjenim) operacijama za prilagodbu spola, no trans osobe su i dalje izložene nepriznavanju njihovog rodnog identiteta u gotovo svim područjima života, posebno u području rada i obrazovanja, i drugih nedržavnih tijela. Uz sve navedeno, trans osobe izložene su dosad neviđenom govoru mržnje i histeričnoj kampanji mržnje u kontekstu rasprava o potvrđivanju Konvencije Vijeća Europe o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji kojima ih se nastoji dehumanizirati i zaustaviti svaki daljnji pokušaj ostvarivanja temeljnih ljudskih prava.

Zabrana diskriminacije na osnovi spolne orijentacije, rodnog identiteta i rodnog izražavanja zabranjena je Zakonom o radu i kod pristupa tržištu rada, no istraživanja pokazuju da LGBTIQ osobe jesu često izložene diskriminaciji poslodavaca i poslodavki, stoga najveći broj LGBTIQ osoba svoju spolnu orijentaciju ili rodnii identitet tajti na poslu ili prilikom traženja posla. U izvještajnom razdoblju, nekoliko LGBTIQ osoba pokrenulo je sudske postupke za zaštitu od diskriminacije i zaštitu svojih radničkih prava, međutim sudska praksa pokazuje da su kazne za diskriminatore poslodavce neučinkovite, da je primjena zakona spora i neefikasna, što sve zajedno nije proizvelo nikakav odvraćajući učinak za eventualnu buduću diskriminatornu praksu. LGBTIQ organizacije tek su nedavno počele razvijati sustavniji pristup kako bi osigurale bolje radne uvjete za LGBTIQ radnike i radnice i zaštitu od diskriminacije na radnom mjestu.

Za mnoga područja života navedena u ovom izvještaju, osim formalne zabrane diskriminacije, Vlada nije donijela nikakve posebne mјere za ostvarivanje zajamčenih prava LGBTIQ osoba kroz nacionalne programe, politike i planove. To uključuje područje zdravstvene zaštite, socijalne skrbi, sporta i prava izbjeglica. Programi javne zdravstvene zaštite ne spominju LGBTIQ osobe, osim u kontekstu prevencije HIV / AIDS-a. Npr. čak niti program prevencije samoubojstava kod mladih nigdje ne spominje LGBTIQ mlade. Ne postoji zakonska osnova za ostvarenje posebne zdravstvene skrbi trans osoba, neki medicinski postupci u Hrvatskoj nisu ni dostupni, a postupci koje je moguće obaviti u Hrvatskoj nisu adekvatni niti dostupni svima. **Diskriminacija LGBTIQ osoba na tržištu stanova je česta, kao i kod pružanja drugih usluga od strane privatnih osoba.** Sviest pružatelja i pružateljica usluga, pa tako i najmodavaca i najmodavki, o tome da je diskriminacija na osnovi spolne orijentacije i rodnog identiteta zakonom zabranjena gotovo da i ne postoji, pri čemu sva tijela vlasti ne čine ništa da se ta predrasuda dokine. Samo se mali broj LGBTIQ osoba odlučio na pokretanje sudskega postupaka protiv stanodavaca odnosno stanodavki, dok većina LGBTIQ osoba, kao i u brojnim drugim područjima života, odlučuje zadržati svoju spolnu orijentaciju ili rodnii identitet u tajnosti. Sport ostaje nepovoljno okruženje za LGBTIQ osobe i očito je da su potrebne promjene u sportskoj politici. **Posebno nesigurno, pa čak i neprijateljsko okruženje su sportski događaji,** osobito nogometne utakmice koje se odvijaju uz homofobni i rasistički govor mržnje.

Posebno je alarmantna situacija na području sustava obrazovanja. Oko polovina maturanata i maturantica nakon što završe obrazovanje u Hrvatskoj vjeruje da je homoseksualnost neki oblik bolesti. Školsko nasilje protiv LGBTIQ učenika i učenica, kao i onih koji su tako prepoznati, široko je rasprostranjeno i najčešće nije adekvatno sankcionirano. Školsko osoblje i nastavnici i nastavnice nemaju dovoljno znanja i kapaciteta za podučavanje učenika i učenica o spolnoj orijentaciji, rodnom identitetu i rodnom izražavanju u sklopu obaveznog kurikuluma. Vlada nije predložila nikakve mјere za borbu protiv homofobije i transfobije u školama, niti je do sada provođena kampanja za prihvatanje LGBTIQ osoba kroz obrazovni sustav. **Učenice i učenici osnovna znanja i**

stavove o LGBTIQ osobama prvenstveno formiraju na vjerouaku, dok zdravstveni odgoj, uveden 2014. dodatno pogoršava situaciju nudeći netočne, neznanstvene i zastarjele informacije o LGBTIQ osobama u priručnicima za nastavnike i nastavnice.

Posljednjih godina s radom je započeo sve veći broj LGBTIQ organizacija i inicijativa koje rade na zaštiti i promociji ljudskih prava LGBTIQ osoba. Međutim, **od 2016. godine došlo je do primjetnog ograničenja u pristupu javnom financiranju za LGBTIQ organizacije**. Uz to, vlasti i desno-klerikalne organizacije potiču negativne stavove javnosti prema LGBTIQ organizacijama kao i civilnom društvu općenito. Stoga se LGBTIQ organizacije uglavnom oslanjaju na sredstva iz fondova Europske unije kako bi održavale svoje aktivnosti, što značajno otežava rad samih organizacija zbog obilnog administrativnog posla koji prati provedbu projekata financiranih od strane Europske unije.

Posebno je zabrinjavajuće što je u izvještajnom razdoblju došlo do ograničavanja slobode izražavanja i slobode okupljanja. LGBTIQ organizacije, kao i braniteljice i branitelji ljudskih prava u Hrvatskoj, a napose neprofitni i kritički mediji izloženi su kaznenim prijavama, tužbama i zastrašivanju sudskim tužbama za povredu časti i dostojanstva javnih osoba bliskih vlasti i Katoličkoj crkvi. U nekoliko slučajeva, uključujući i tužbu protiv Zagreb Pridea zbog javnog ukazivanja na homofobiju i širenje predrasuda prema LGBTIQ osobama, sudovi su presudili plaćanje velikih iznosa za nematerijalnu štetu i troškove parnice. Sve to ukazuje na činjenicu kako je u RH prisutna potpuno nova metoda pritiska na rad boraca i borkinja za ljudska prava, kao i medija koji izražavaju kritičke stavove o osobama bliskima vlastima ili Katoličkoj crkvi.

Iako se parovima istoga spola, zahvaljujući Zakonu o životnom partnerstvu, jamči uživanje gotovo jednakih prava kao parovima različitog spola u braku i izvanbračnoj zajednici, **diskriminacija istospolnih životnih partnera i partnerica zakonski i dalje postoji kod prava na roditeljsko posvojenje**. Osim toga, primjena Zakona o životnom partnerstvu, točnije uživanje zajamčenih prava, je ograničeno zbog toga što neki provoditelji i provoditeljice zakona nisu upoznati sa Zakonom o životnom partnerstvu, a naročito su takvoj institucionalnoj diskriminaciji izložene neformalne životne partnerice ili partneri. Situaciju od 2016. godine posebno otežava Vlada, koja sustavno isključuje navođenje životnih partnerstava, neformalnih životnih partnerstava i djece pod partnerskom skrbi ravnopravno uz bračne i izvanbračne parove i njihovu djecu prilikom donošenja novih zakonskih prijedloga koji se odnose na posebna područja života, od npr. poreznih zakona i zakona o udomiteljstvu, do različitih zakona i mjera koji se odnose na socijalna prava i povlastice. Takve neujednačene zakonske propise s pravnim sustavom, koji poznaje od 2014. i životna partnerstva, saborski odbori i, u konačnici, saborska većina, uredno izglasavaju, čime izravno potiču diskriminaciju istospolnih parova u ostvarivanju njihovih zakonski zajamčenih prava.

Zaključno, LGBTIQ osobe u RH i dalje su svakodnevno izložene različitim oblicima nasilja i diskriminacije. Borba protiv zločina iz mržnje, a osobito protiv govora mržnje ostaje glavni izazov za cijelo naše društvo. Osim toga, **Vlada bi kao jedan od glavnih prioriteta trebala osigurati donošenje propisa za zakonsko priznanje roda koji bi se odnosio na sva područja života.** Konačno, potrebno je učiniti mnoge značajnije i učinkovitije pomake za poboljšanje prava LGBTIQ osoba u svim područjima koje obrađuje ovaj izvještaj. Na tome treba raditi dalnjim razvojem pravnog okvira za osiguravanje jednakih prava za sve građane i građanke, neovisno o spolnoj orijentaciji, rodnom identitetu, rodnom izražavanju i spolnim karakteristikama, promicanjem prava LGBTIQ osoba u zemlji i inozemstvu, kao i učinkovitom borboru protiv nedemokratskih, klerikalnih pokreta koji prijete pravima LGBTIQ osoba i reproduktivnim pravima.

Temeljna
prava i
pravo
na život
bez
nasilja

Prvo i ujedno najopširnije poglavlje ovog izvješća odnosi se na poštivanje temeljnih ljudskih prava LGBTIQ osoba u Republici Hrvatskoj. Temeljna ljudska prava u kontekstu ovog izvješća odnose se na **pravo na život bez diskriminacije i nasilja te pravo na ljudsko dostojanstvo i na identitet**. Razumijevanje svih ljudskih prava počiva na ideji da su **sva ljudska bića rođena slobodna, jednaka u pravima i dostojanstvu**⁸.

Ljudska prava štite se na međunarodnoj razini. Države jedna drugu pravno ili politički obvezuju na zaštitu ljudskih prava. RH je potpisnica čitavog niza ugovora, konvencija, deklaracija, povelja i drugih međunarodnih mehanizama kojima se obavezuje štititi ljudska prava svojih građana i građanki kao i svih ljudi koji u njoj žive ili borave⁹. Među njima nalaze se i najznačajniji dokumenti koji se odnose na **temeljna ljudska prava**: Opća deklaracija o pravima čovjeka Ujedinjenih naroda, Helsinski završni akt Organizacije za europsku sigurnost i suradnju¹⁰, Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda Vijeća Europe¹¹ i Povelja Europske Unije o temeljnim pravima¹². Ova četiri dokumenta također govore o pravu na život bez nasilja i diskriminacije, ravnopravnosti i identitetu. Osim svega navedenog, svaka demokratska država temeljna ljudska prava štiti i kroz nacionalni ustav ili neki drugi najviši pravni akt.

U poglavlju 1.1. slijedi analiza zakonskog okvira koji štiti ljudska prava u RH, od najvišeg akta, preko glavnog akta o zabrani diskriminacije, do posebnih zakona i politika kojima se zabranjuje diskriminacija ili jamči ravnopravnost LGBTIQ osobama. U poglavlju 1.2. govorimo o pravu na život bez nasilja kroz kazneno pravni okvir za suzbijanje zločina iz mržnje protiv LGBTIQ osoba. U poglavlju 1.3. fokusiramo se na govor mržnje, koji je povezan i uz temeljno pravo na život bez nasilja ali i na zaštitu ljudskog dostojanstva. Poglavlje 1.4. odnosi se pak podjednako na sve odrednice temeljnih ljudskih prava: pravo na život bez nasilja i diskriminacije, pravo na ljudsko dostojanstvo i pravo na identitet.

⁸ Opća deklaracija o pravima čovjeka Ujedinjenih naroda: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/medunarodni/2009_11_12_143.html

⁹ Ministarstvo vanjskih i europskih poslova; Multilateralni odnosi; Ljudska prava: [http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi-staro-ijvh/ujedinjeni-narodi-\(un\)-staro/ljudska-prava/](http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi-staro-ijvh/ujedinjeni-narodi-(un)-staro/ljudska-prava/)

¹⁰ Helsinski završni akt (Završni akt konferencije o europskoj sigurnosti i suradnji: https://www.crnakutija.babe.hr/attach/_h/helsinski_zavrsni_akt.pdf

¹¹ Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda Vijeća Europe: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/medunarodni/1999_05_6_142.html

¹² Povelja Europske unije o temeljnim pravima: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=celex%3A12007P>

1.1. Opći anti-diskriminacijski okvir

U RH diskriminacija je zabranjena Ustavom Republike Hrvatske¹³ (Ustav RH) i nizom zakona, pravilnika i nacionalnih politika¹⁴. Za zabranu diskriminacije najznačajnija je treća glava Ustava – „Zaštita temeljnih prava i sloboda“ – a posebno članak 14. koji navodi da „svatko u Republici Hrvatskoj ima prava i slobode, neovisno o njegovoj rasi, boji kože, spolu, jeziku, vjeri, političkom ili drugom uvjerenju, nacionalnom ili socijalnom podrijetlu, imovini, rođenju, naobrazbi, društvenom položaju ili drugim osobinama“. Također, članak 35. Ustava RH svima jamči „poštovanje i pravnu zaštitu njegova osobnog i obiteljskog života, dostojanstva, ugleda i časti“.

Pravne i društvene znanosti prepoznaju diskriminaciju LGBTIQ osoba na temelju razlike po sljedećim osnovama ljudske prirode ili osobnosti: spol¹⁵, spolna orijentacija¹⁶, rod¹⁷, rodni identitet¹⁸, rodno izražavanje¹⁹ i spolne karakteristike²⁰. Za razliku od spolne orijentacije, rodnog identiteta i rodnog izražavanja, spolne karakteristike još uvijek nisu uvrštene kao zaštićena osnova po kojoj je zabranjena diskriminacija, niti u jednom propisu.

Diskriminacija na osnovi spolne orijentacije zabranjena je od 2003. godine, kada je donesen prvi Zakon o ravnopravnosti spolova (Narodne novine, dalje NN, 116/03). **Osnove koje se tiču rodnog identiteta i rodnog izražavanja** prvi put su prepoznate u hrvatskom zakonodavstvu kroz Zakon o suzbijanju diskriminacije (NN 85/08, 112/12), donesenog 2008. godine. Ovaj zakon danas predstavlja

¹³ Narodne novine broj 56/90, 135/97, 113/00, 28/01, 76/10 i 05/14. Službeni pročišćeni tekst usvojen je 2010. godine i ne sadrži ustavnu zabranu istospolnog braka u članku 62. stavak 2. izglasana na referendumu 2013. godine. U ovom Izvješću Zagreb Pride koristi službeni pročišćeni tekst Ustava koji je objavljen u Narodnim novinama broj 85/10. Ustavni sud Republike Hrvatske u svojoj praksi od 2011. godine koristi drugačiju numeraciju članaka Ustava koja ne slijedi pročišćen tekst Ustava. Za više vidi Izvješće o ustavnopravno neprihvatljivim učincima pročišćenih teksta Ustava Republike Hrvatske, Ustavnih zakona, zakona, drugih propisa i općih akata (NN 37/11).

¹⁴ Nacionalne javne politike - strateški dokumenti kojima Vlada RH ili Hrvatski sabor na temelju analize stanja u nekom području donose niz konkretnih mjera koje za cilj imaju uklanjanje svih negativnih društvenih i drugih pojava kako bi se osigurala provedba donesenih zakona ili međunarodnih konvencija te vladavina prava.

¹⁵ Spol – oznaka, M ili Ž koju nam je doktor ili doktorica pripisala pri rođenju na temelju spolnih organa i kromosoma s kojima smo rođeni ili rođene te se upisuje u rodni list. Odnosni se najčešće na muškarce i žene, a u nekim pravnim susavima i na interspolne osobe - osobe čiji se biološki spol ne može klasificirati ni kao muški ni kao ženski. Te osobe mogu se rođno identificirati kao muškarci, žene, trans osobe, nebinarne osobe ili drugi rođni identiteti.

¹⁶ Spolna orijentacija - emotivna, seksualna i druga privlačnost prema osobama koje mogu biti istog i/ili različitog spola ili roda. Najčešća podjela odnosi se heteroseksualne, homoseksualne, biseksualne osobe, asekualne i panseksualne osobe.

¹⁷ Rod – društveno očekivana ponašanja, pravila i obilježja za „muškarce“ i za „žene“.

¹⁸ Rodni identitet – naš unutarnji osjećaj roda i način na koji izražavamo svoj rod kroz odjeću, ponašanje i izgled, no nije ovisan o spolu pripisanom pri rođenju. S obzirom da se radi o samoodređenju, ono se ne odnosi na identificiranje isključivo unutar binarnih kategorija „muškoga“ ili „ženskoga“ roda, već na čitav spektar identiteta.

¹⁹ Rodno izražavanje - način na koji se svaka osoba izražava svoj rod kroz ponašanje, odijevanje, frizuru, glas, govor tijela, gestikulaciju, govor i jezik, tjelesne karakteristike i/ili bilo koje druge vanjske oznake.

²⁰ Spolne karakteristike - tjelesna obilježja - kromosomi, gonade, spolne organi i sekundarne spolne karakteristike. Diskriminacija interspolnih osoba događa se zbog njihovih spolnih karakteristika koje se ne mogu definirati kao „muške“ niti „ženske“. Zbog toga spolne karakteristike trebaju biti posebna osnova diskriminacije.

krovni antidiskriminacijski zakon. Prema njemu, zabranjen je svaki oblik izravne ili neizravne diskriminacije kao i samo poticanje na diskriminaciju, uznemiravanje i spolno uznemiravanje. **Zakon o suzbijanju diskriminacije zabranjuje diskriminaciju** u svim područjima ljudskog života i prepoznaće 23 osnove diskriminacije uključujući i rodni identitet, rodno izražavanje i spolnu orientaciju (članak 1. stavak 1.).

Dok se pojmovi rodni identitet i rodno izražavanje terminološki konzistentno koriste unutar domaćeg pravnog okvira, s iznimkom prijevoda dokumenata Europske Unije (EU) gdje se ponekad javlja pojam „spolni identitet“, pojam spolne orientacije javlja se u više oblika: spolna orientacija, seksualna orientacija, spolno usmjerenje i spolno opredjeljenje. U nastavku ovog izvješća koristit ćeemo isključivo pojam spolna orientacija, kojeg smatramo najispravnijim prijevodom termina „sexual orientation“ koji se dosljedno provlači kroz relevantnu literaturu i kao termin dio je pravne stečevine Europske Unije. Zaključno na temu primjerene LGBTIQ terminologije, Zagreb Pride preporučuje **primjenu Pojmovnika rodne terminologije prema standardima Europske unije²¹, prilikom izrade svih pravnih propisa, javnih dokumenata, prijevoda međunarodnih dokumenata na hrvatski jezik, ali i u javno-političkom diskursu.**

Zakon o ravnopravnosti spolova i Zakon o suzbijanju diskriminacije su tzv. organski zakoni²² prema kojima moraju biti usuglašeni svi drugi posebni zakoni. Organski zakon je i **Zakon o životnom partnerstvu** (NN 92/14) kojim se uređuje obiteljski život istospolnih parova i njihove djece. Osim ova tri organska zakona, postoje posebni **zakoni koji sadrže antidiskriminacijske odredbe koje se odnose na spolnu orientaciju i/ili rodni identitet²³.**

Provođenje Zakona o ravnopravnosti spolova nadzire neovisno tijelo kojeg imenuje Hrvatski sabor. Ovo tijelo je Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova koje se, između ostalog, bavi suzbijanjem diskriminacije punoljetnih LGBTIQ osoba na temelju spola, rodnog identiteta, rodnog izražavanja, spolne orientacije i obiteljskog statusa, koji od 2014. godine uključuje životno partnerstvo i neformalno životno partnerstvo. U RH postoe i druga pravobraniteljstva koja uz Pravobraniteljicu za ravnopravnost spolova u nekim slučajevima mogu biti su-nadležna za zaštitu

²¹ **Pojmovnik rodne terminologije prema standardima Europske unije**, Ured za ravnopravnost spolova RH, Zagreb, 2017.: https://ravnopravnost.gov.hr/UserDocs/Images/arhiva/preuzimanje/biblioteka-ona/Publikacija_Pojmovnik%20rodne%20terminologije%20prema%20standardima%20Europske%20unije.pdf

²² **Organski zakon** - posebna vrsta zakona kojim se uređuju temeljna ustavna načela o pravima i slobodama te o ustrojstvu državne vlasti. Po pravnoj snazi organski zakon je ispod Ustava RH, ali je iznad svih ostalih zakona. (Smiljko Sokol: "Ustavni pravo kao grana prava i njegovi izvori", Ustavno pravo. Narodne novine, Zagreb, 2009.). Organski zakoni, za razliku od ostalih zakona, donose se posebnom većinom. Organski zakoni kojima se uređuju prava nacionalnih manjina Hrvatski sabor donosi dvotrećinskom većinom glasova svih zastupnika i zastupnica. Ostale organske zakone Hrvatski sabor donosi većinom glasova zastupnika i zastupnica izabranih u Hrvatski sabor. Sve ostale zakone Hrvatski sabor donosi većinom glasova prisutnih zastupnika i zastupnica. Više: <http://www.sabor.hr/organski-zakoni>

²³ Zakon o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju (NN 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 46/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15, 131/17); Zakon o medijima (NN 59/04, 84/11, 81/13); Zakon o sportu (NN 71/06, 150/08, 124/10, 124/11, 86/12, 94/13, 85/15, 19/16); Kazneni zakon (NN 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17); Zakon o kaznenom postupku (NN 152/08, 76/09, 80/11, 121/11, 91/12, 143/12, 56/13, 145/13, 152/14, 70/17); Zakon o medijima (NN 59/04, 84/11, 81/13); Zakon o elektroničkim medijima (NN 153/09, 84/11, 94/13, 136/13); Zakon o državnim službenicima (NN 92/05, 140/05, 142/06, 77/07, 107/07, 27/08, 34/11, 49/11, 150/11, 34/12, 49/12, 37/13, 38/13, 01/15, 138/15, 61/17); Zakon o međunarodnoj i privremenoj zaštiti (NN 70/15, 127/17); Zakon o volonterstvu (NN 58/07, 22/13); Zakon o policiji (34/11, 130/12, 89/14, 151/14, 33/15, 121/16).

ljudskih prava LGBTQ osoba, posebno kada je u pitanju višestruka diskriminacija, a to su: Pravobraniteljica za djecu, Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom te Pučka pravobraniteljica.

Svaki od posebnih zakona regulira specifična pitanja unutar njihove nadležnosti. Iako je diskriminacija u svakom području života zabranjena Zakonom o suzbijanju diskriminacije, antidiskriminacijske osnove u posebnim zakonima su važne kako bi se u područjima koja ti zakoni reguliraju dodatno naglasilo da diskriminacija nije dopuštena. Ovo je posebno bitno zbog provoditelja i provoditeljica tih posebnih zakona jer ih u svakom trenutku podsjeća na zabranu diskriminacije bez da se moraju prisjećati ili biti posebno informirani ili informirane o glavnim antidiskriminacijskim propisima.

Pravo transrodnih osoba na zakonsko priznanje rodnog identiteta i samoodređenog spola nije uređeno posebnim zakonom već kroz odredbe tri različita zakona, jedan pravilnik i dva posebna dodatka. **Takov komplikiran sustav zakonskog priznanja roda je nezadovoljavajući i neprimjeren te ga treba žurno urediti jedinstvenim zakonom.** Više o tome u poglavlju 1.4. Pravo na zakonsko priznanje roda i samoodređenje spola.

Uz sve navedeno, u izvještajnom razdoblju od 2014. – 2017. godine provodile su se dvije nacionalne javne politike. Prva je Nacionalna politika za ravnopravnost spolova za razdoblje od 2011. – 2015. godine²⁴ koju je usvojio Hrvatski sabor, a druga nacionalna javna politika je Nacionalni program zaštite i promicanja ljudskih prava za razdoblje od 2013. – 2016. godine²⁵ koju je usvojila Vlada RH. U izradi nacrtu navedenih mjera, Ured za ravnopravnost spolova te Ured za ljudska prava konzultirali su i Zagreb Pride i druge LGBTQ organizacije. Ove dvije glavne nacionalne javne politike za ljudska prava i rodnu ravnopravnost u RH zajedno su sadržavale samo 9 mjera²⁶ koje se izravno odnose na prava LGBTQ osoba. **Smatramo da je devet mjera premalo za značajnije pomake u smanjenju nasilja i diskriminacije ili za povećanje prihvaćenosti LGBTQ osoba u hrvatskom društvu te da se sve mjere u nacionalnim politikama za ljudska prava i rodnu ravnopravnost trebaju odnositi i na LGBTQ osobe.** Dok je uspješnost provođenja mjera u Nacionalnom programu zaštite i promicanja ljudskih prava mjerljiva, uspješnost provođenja Nacionalne politike za ravnopravnost

24 Nacionalna politika za ravnopravnost spolova za razdoblje od 2011. do 2015. godine: <https://ravnopravnost.gov.hr/nacionalna-politika-za-ravnopravnost-spolova-2011-2015/1713>

25 Nacionalni program zaštite i promicanja ljudskih prava za razdoblje od 2013. do 2016. godine: <https://pravamanjina.gov.hr/pristup-informacijama/strategije-planovi-i-izvjesca/nacionalni-programi-547/547>

26 Prvih 6 mjera proizlaze iz Nacionalne politike za ravnopravnost spolova a ostale 3 iz Nacionalnog programa za zaštitu i promicanje ljudskih prava: 1. Praćenje statističkih podataka o sudskim postupcima i postupanju policije kod kaznenih djela motiviranih seksualnom orijentacijom oštećenika i oštećenice; 2. Predstavnike i predstavnice organizacija za ravnopravnost LGBT osoba uključivati u radna tijela za donošenje zakona, programa i strategija vezanih uz prava seksualnih manjina; 3. Podizati razinu znanja i osvještenosti o vrstama spolno prenosivih bolesti te prevenciji i učinkovitoj zaštiti; 4. Provoditi sustavnu edukaciju sudstva, općinskih i županijskih državnih odvjetništva, zdravstvenih djelatnika i djelatnica odgojno-obrazovnih ustanova, obiteljskih centara i policijskih uprava, socijalnih radnika i radnica te stručnjaka i stručnjakinja s područja zaštite mentalnog zdravlja radi unapređenja pružanja pravne zaštite i pomoći žrtvama nasilja, posebice žrtvama seksualnog nasilja kao i žrtvama diskriminacije na temelju spolne orijentacije, rodnog identiteta i rodnog izražavanja; 5. Organizirati i provoditi kampanje i druge (javne) aktivnosti (...) o problemu rodnog uvjetovanog nasilja, uključujući trgovanje ljudima i prostituciju kao i nasilje nad LGBT osobama (...) radi informiranja i podizanja javne svijesti (...); 6. Nadležna tijela državne uprave, povjerenstva za ravnopravnost spolova, u suradnji s organizacijama civilnog društva trebaju redovito obilježavati Međunarodni dan borbe protiv homofobije i transfobije – 17. svibnja; 7. Organizirati stručne rasprave o diskriminaciji temeljem spolne orijentacije; 8. U okviru zdravstvenog odgoja i obrazovanja uključiti teme o pravima LGBTQ osoba u osnovnoj i srednjoj školi; 9. Osnovati radnu skupinu za izradu analize i prijedloga mjera glede unapređenja prava transrodnih osoba.

spolova teško je ocijeniti jer je sastavljena na način da ne postoje jasni kriteriji i indikatori za mjerjenje njezine uspješnosti²⁷. Osim navedenih nacionalnih politika, postoji još i Nacionalni plan borbe protiv diskriminacije koji se nije provodio u izvještajnom razdoblju. Nacionalni plan borbe protiv diskriminacije provodio se u razdoblju od 2008. – 2013²⁸., međutim tada nije sadržavao niti jednu mjeru koja bi se odnosila na LGBTIQ osobe. Novi Plan, predviđen za razdoblje od 2017. – 2022. godine, sadrži više mjera koje se odnose na LGBTIQ osobe, međutim implementacija ovog programa nije započela 2017. godine, s obzirom da je usvojen tek u prosincu 2017. godine²⁹. Posebno je zabrinjavajuće što je zbog političkih razloga godinu dana bilo odgođeno donošenje novih nacionalnih politika, programa i planova za razbolje nakon isteka istih za prethodno razdoblje, o čemu više pišemo u poglavljiju 10.2. Političko okruženje za LGBTIQ osobe.

Zaključno, RH je u procesu pristupanja Europskoj Uniji morala učiniti značajne korake u poboljšanju zakonskog okvira za zaštitu temeljnih ljudskih prava. Učinila je to donošenjem Zakona o suzbijanju diskriminacije i odredbi Kaznenog zakona. **Pravni okvir za zaštitu ljudskih prava je primjeren, ali bi ga trebalo proširiti na način da kao osnovu za zabranu diskriminacije prepozna i spolne karakteristike kako bi se od diskriminacije zaštitile i interspolne osobe.** To bi se moglo učiniti jednostavnim izmjenama i dopunama Zakona o suzbijanju diskriminacije kao i donošenjem posebnog zakonskog rješenja o priznanju rodnog identiteta i samoodređenju spola, o čemu opširnije pišemo u poglavljiju 1.4. Pravo na zakonsko priznanje roda i samoodređenje spola.

Kao što će ovo izvješće pokazati u poglavljima koja slijede, unatoč zakonskoj zabrani diskriminacije LGBTIQ osoba, diskriminacija i nasilje protiv LGBTIQ osoba je sveprisutno, a primjena zakona je spora i neefikasna, što kod LGBTIQ osoba dovodi do stvaranja nepovjerenja u pravnu državu i gotovo sve njezine institucije.

27 Kao što je vidljivo u fusnoti 17, mjere Nacionalne politike za ravnopravnost spolova napisane su preopćenito, ne navode se rokovi za njihovu provedbu, akcijski plan provedbe nije predviđen niti donesen te nema jasno postavljenih indikatora mjerjenja uspješnosti. Primjerice, ne navodi se točan broj polaznika ili polaznica edukacija, ne navodi se broj kampanja kao i njihovi konkretni i mjerljivi ciljevi niti je na bilo koji način uređena odgovornost za ne provođenje mjera.

28 Nacionalni plan za borbu protiv diskriminacije 2008. - 2013. godine: <https://adsdatabase.ohchr.org/IssueLibrary/National%20Action%20Plan%20Against%20Discrimination%20Croatia.doc>

29 Nacionalni plan za borbu protiv diskriminacije za razdoblje od 2017. do 2022. godine: <https://pravamanjina.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Nacionalni%20plan%20za%20borbu%20protiv%20diskriminacije%20za%20razdoblje%20od%202017.%20do%202022..pdf>

1.1.1. PREPORUKE ZA UNAPREĐENJE OPĆEG ANTI-DISKRIMINACIJSKOG OKVIRA

1.

Prepoznati „spolne karakteristike“ kao osnovu za zabranu od diskriminacije kroz izmjene i dopune Zakona o suzbijanju diskriminacije.

2.

Hitno usvojiti sveobuhvatni zakonski propis koji će urediti zakonsko priznanje roda i samoodređenje spola, kako je to šire opisano u poglavlju 1.4.

3.

Povećati broj mjera svih nacionalnih politika koje se tiču zaštite ljudskih prava i spolne/rodne ravnopravnosti koje se odnose isključivo na LGBTIQ osobe i učiniti sve druge mjere primjenjivima za LGBITQ osobe.

4.

Za sve nacionalne politike koje se odnose na ljudska prava i spolnu/rodnu ravnopravnost predvidjeti i izraditi pripadajuće finansijske i akcijske planove koji sadrže jasne i vremenski određene indikatore po kojima je moguće mjeriti uspješnost provođenja mjera. Jasno odrediti odgovornost tijela za provedbu mjera nacionalnih politika, zajedno sa sankcijama za njihovo neprovođenje.

5.

Pojačati suradnju između ministarstava, vladinih ureda i agencija s organizacijama civilnog društva koje imaju iskustva rada s LGBTIQ osobama u planiranju i provođenju mjera nacionalnih politika.

6.

Zakonom obvezati Vladu RH da za svako naredno razdoblje, bez odgode i u jasno predviđenom roku donosi nacionalne politike koje se odnose na ljudska prava i spolnu/rodnu ravnopravnost na način da o usvajanju tih politika zavisi donošenje državnog proračuna.

7.

Kod donošenja zakona i drugih propisa dosljedno i ujednačeno koristiti ispravnu terminologiju koja se odnosi na spolnu orijentaciju, rodni identitet, rodno izražavanje i spolne karakteristike, kao i na LGBTIQ osobe općenito, uključujući i službene prijevode svih propisa EU na hrvatski jezik, prijevoda međunarodnih dokumenta, kao i prijevode hrvatskih dokumenata na engleski jezik.

1.2. Zločin iz mržnje protiv LGBTQ osoba

Kazneni zakon (NN 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 110/17) je glavni zakonski propis za kažnjavanje svih oblika nasilja, specifičnije, zločina počinjenih iz mržnje protiv LGBTQ osoba.

DEFINICIJA ZLOČINA IZ MRŽNJE U KAZNENOM ZAKONU

članak 87, stavak 21.

Zločin iz mržnje je kazneno djelo počinjeno zbog rasne pripadnosti, boje kože, vjeroispovijesti, nacionalnog ili etničkog podrijetla, jezika, invaliditeta, spola, spolnog opredjeljenja ili rodnog identiteta druge osobe. Takvo postupanje uzet će se kao otegotna okolnost ako ovim Zakonom nije izričito propisano teže kažnjavanje.

U razdoblju između 2014. i 2017. godine, Hrvatski je sabor kroz izmjene i dopune Kaznenog zakona usvojio dvije važne promjene koje se odnose na zločin iz mržnje. Prva važna promjena bila je **dopuna definicije zločina iz mržnje ponovnim uvođenjem osnove „jezik³⁰“** kao jedne od osnova za počinjenje zločina iz mržnje. Druga važna promjena je **ponovno uvođenje kaznenog djela „nasilničkog ponašanja“**, kao jednog od najčešćeg oblika zločina iz mržnje protiv LGBTQ osoba.

Svako nasilje, odnosno svaki zločin protiv druge osobe, je zabranjen i pripisana mu je kazna koja za cilj ima osudu i sankciju takvog ponašanja. Takva sankcija bi trebala žrtvi nasilja pružiti osjećaj da je pravda zadovoljena i poslati poruku da RH svima jamči pravo na siguran život. Međutim, postojanje i posebno kvalificiranje zločina iz mržnje u Kaznenom zakonu protiv posebno ugroženih društvenih skupina je važno iz još nekoliko razloga. Prvi je taj što se njime prepoznaje poseban problem koji postoji u hrvatskom društvu – onaj da je pravo određene društvene skupine ugroženo i da se RH izričito obvezuje zaštитiti je. Drugi važan razlog jest što su zakonom propisane strože kazne za zločin počinjen iz mržnje protiv posebno ugroženih skupina u hrvatskom društvu, a ako za određena kaznena

³⁰ Odnosi se na jezik u govoru i pismu. Proširenjem osnova za motive zločina iz mržnje namjera je doprinijeti snažnijoj borbi protiv diskriminacije, omogućiti sankcioniranje i onih slučajeva koji do sada nisu bili podvedivi pod obilježja predmetnih kaznenih djela, kao i boljem uskladivanju Kaznenog zakona s osnovama diskriminacije sadržanim u članku 14. stavku 1. Ustava RH i članku 1. Zakona o suzbijanju diskriminacije.

djela počinjena iz mržnje nisu propisane strože kazne, sud mora uzeti u obzir mržnju kao otegotnu okolnost i počinioca strože kazniti. Ovo bi u praksi trebalo značiti da sud za zločin iz mržnje treba izreći bezuvjetnu zatvorsku kaznu ili izreći uvjetnu zatvorsku kaznu s posebno dugim rokom kušnje. Treći i možda najvažniji razlog je taj što se posebnim tretmanom kaznenih djela počinjenih iz mržnje nastoji postići odvraćajući učinak za sve potencijalne počinitelje. Namjera zakonodavca je poslati jasnu i nedvosmisленu poruku o tome da se posebno štite prava i sigurnost najugroženijih društvenih skupina.

Kada govorimo o strožem kažnjavanju zločina iz mržnje u odnosu na jednak zločin koji nema element mržnje, Kazneni zakon već propisuje strože kažnjavanje za određena kaznena djela. Obično se radi o posebno teškim kaznenim djelima ili djelima čije posljedice naročito teško pogađaju žrtve. Po važećem zakonu to su: teško ubojstvo, sakaćenje ženskih spolnih organa, tjelesna ozljeda, teška tjelesna ozljeda, osobito teška tjelesna ozljeda, sva teška kaznena djela protiv spolne slobode te izazivanje nereda.

U svim se slučajevima kaznenih djela počinjenih iz mržnje kazneni postupak pokreće po službenoj dužnosti, za razliku od nekih kaznenih djela, poput kaznenih djela prisile i prijetnje, kod kojih kada nema elemenata mržnje, žrtva samostalno mora pokrenuti kazneni progon putem privatne tužbe, plaćajući odvjetničke usluge. Od 2013. dovoljno je kazneno djelo prijetnje koja sadrži element mržnje po nekoj od prepoznatih osnova prijaviti policiji koja je tada dužna pokrenuti postupak po službenoj dužnosti. Radi se o znatnom poboljšanju u odnosu na stari Kazneni zakon koji je bio na snazi do 31.12.2012. godine. Naime, do 2013. godine žrtva zločina iz mržnje kojoj se prijetilo moralna je protiv počinitelja pokrenuti privatni kazneni progon. Primjerice, Zagreb Pride je 2012. godine pratio slučaj LGBTIQ aktivista koji je sudjelovao u našoj kampanji „Dosta je homofobije“ i koji je putem društvenih mreža dobivao poruke od grupe mlađih muškaraca i članova njihovih obitelji, koje su sadržavale elemente prijetnji utemeljenih na spolnoj orijentaciji oštećenog. S obzirom na to da je 2012. godine na snazi bio stari Kazneni zakon, jedina opcija za pokretanje kaznenog progona bila je podnošenje privatne tužbe. U slučaju da se takvo što ponovi sada, policija i/ili državno odvjetništvo bi bili dužni preuzeti progon po službenoj dužnosti.

Jedna od najvećih prepreka za suzbijanje zločina iz mržnje jest to što velik broj slučajeva nasilja protiv LGBTIQ osoba, vjerojatnih slučajeva zločina iz mržnje, ostaje neprijavljen policiji, državnom odvjetništvu pa čak i LGBTIQ organizacijama. To potvrđuje i istraživanje Zagreb Pridea iz 2013. godine³¹, po kojem je tek nešto manje od 8% ispitanih osoba prijavilo zločin iz mržnje policiji. Kao čest razlog neprijavljuvanja nasilja ističe se nepovjerenje žrtve u postupanje i rad policije, odnosno u razinu educiranosti i senzibiliziranosti pojedinih policijskih službenika ili službenica, kao i strah od razotkrivanja spolne orijentacije ili rodnog identiteta

³¹ Brutalna stvarnost: Istraživanje o nasilju, diskriminaciji i zločinu iz mržnje protiv LGBTIQ osoba u Republici Hrvatskoj: <http://www.zagreb-pride.net/hr/brutalna-stvarnost-istrazivanje-o-nasilju-diskriminaciji-i-zlocinu-iz-mrznje-protiv-lgbtiq-osoba-u-republici-hrvatskoj/>

žrtve. LGBTIQ žrtve zločina iz mržnje ipak najčešće same umanjuju značaj događaja, odnosno smatraju da je nasilje protiv LGBTIQ osoba uobičajena pojava i zadržavaju uvjerenje kako sama prijava ne može popraviti te okolnosti. To potvrđuje i istraživanje Europske agencije za temeljna prava (FRA) iz 2012. godine³².

Što se tiče slučajeva zločina iz mržnje koji su prijavljeni Zagreb Prideu, u razdoblju od 2014. – 2017. godine bilježimo blago smanjenje ukupnog broja prijava ozbiljnih homofobnih i transfobnih incidenata u odnosu na razdoblje od 2010. do 2013. godine, posebno kada su u pitanju ozbiljniji oblici nasilja, npr. teške tjelesne ozljede počinjene iz mržnje (Tablica 1.), koji u ovom izvještajnom razdoblju nisu evidentirani. U razdoblju od početka 2014. do kraja 2017., Zagreb Pride je zabilježio sveukupno osam slučajeva zločina iz mržnje, a svi se odnose na kazneno djelo nasilničkog ponašanja. Za svaki slučaj zločina iz mržnje koji je prijavljen Zagreb Prideu podnesena je kaznena prijava, od čega je nadležno Državno odvjetništvo odbacilo tri kaznene prijave zbog toga što je prijavljena djela policija pogrešno kvalificirala kao prekršaj pa su počinitelji već kažnjeni u prekršajnom postupku. U slučaju transfobnog zločina iz mržnje izrečena je odgojna mjera zbog maloljetnosti počinitelja (Tablica 1a), stoga se ni taj zločin iz mržnje ne nalazi u službenoj evidenciji. Od četiri preostala slučaja koje smo zabilježile, pokrenut je samo jedan kazneni postupak, dok u ostala tri policija nije pronašla počinitelje.

Isto tako, zabrinjavajuća je činjenica kako je većina prijava zločina iz mržnje Zagreb Prideu podnesena neposredno nakon parlamentarnih izbora 2015. godine, koji su dodatno pojačali ozračje netrpeljivosti prema LGBTIQ osobama koje je nastalo uoči i za vrijeme referendumu o zabrani istospolnog braka 2013. godine. U tom razdoblju znatno je povećano i prijavljivanje govora mržnje protiv LGBTIQ osoba, o čemu više u poglavljiju 1.3. Govor mržnje protiv LGBTIQ osoba.

TABLICA 1. Pregled kaznenih prijava u vezi za zločinom iz mržnje, Zagreb Pride (ukupno)

—

Razdoblje	Ukupan broj evidentiranih kaznenih djela zločina iz mržnje	Kaznena djela iz mržnje na osnovi spolne orientacije	Kaznena djela iz mržnje na osnovi rodnog identiteta
2010. – 2013. godine	10	10	0
2014. – 2017. godine	8	7	1
SVEUKUPNO	18	17	1

TABLICA 1a. Pregled kaznenih prijava u vezi za zločinom iz mržnje, Zagreb Pride, siječanj 2018. (ukupno) Detaljnji pregled prema vrstama kaznenih djela

Vrsta kaznenih djela potaknutih homo/bi/ transfobijom prijavljenih Zagreb Prideu	Broj prijava u razdoblju 2010 – 2013	Status predmeta	Broj prijava u razdoblju 2014 - 2017	Status predmeta
Zločini iz mržnje s tjelesnim ozljedama (svi oblici, uključujući i u pokušaju)	3	2 - pravomoćne presude Općinskog kaznenog suda kojim su počinitelji proglašeni krivima; 1 - odbačaj kaznene prijave jer je okrivljeni već pravomočno osuđen u prekršajnom postupku.	0	0
Zločini iz mržnje - nasilničko ponašanje	4	3 - osuđujuće presude kaznenog suda; 1 - kazneni postupak nije pokrenut, naložen nastavak istražnih radnji radi otkrivanja počinitelja.	8 - (1 po osnovi rodnog identiteta)	3 - odbačene kaznene prijave jer se radi o pravomočno presuđenoj stvari u prekršajnom postupku; 2 - odbačene kaznene prijave jer se ustanovilo da se ne radi o počinitelju nasilja; 1 - kazneni postupak nije pokrenut - u tijeku istražne radnje;
Zločini iz mržnje -prijetnje i prisile	2	1 -oslobađajuća presuda 1 - kazneni postupak u tijeku, s time da je kvalifikacija kaznenog djela iz početnog nasilničkog ponašanja u tijeku postupka promijenjena u prijetnju, a vezano uz zločin iz mržnje iz čl. 87. st. 21. KZ-a.	0	0 1 - osuđujuća presuda 1 - odgojna mjera jer je počinitelj bio maloljetna osoba
Kazneno djelo povrede ravnopravnosti / (Rasna i druga diskriminacija po starom KZ)	1	1 - odbačaj kaznene prijave.	0	0

Kao i u prethodnom izvještaju o stanju ljudskih prava LGBTIQ osoba u RH³³, slučajevi zločina iz mržnje koje je zabilježio Zagreb Pride uglavnom se ne podudaraju sa službenom evidencijom koja se temelji na broju pokrenutih kaznenih postupaka pred sudovima prema podacima Ministarstva pravosuđa. U istom razdoblju, prema službenoj evidenciji Ministarstva pravosuđa hrvatski sudovi su primili u rad sveukupno 10 predmeta koji se odnose na kaznena djela iz mržnje počinjena zbog spolne orientacije žrtve, dok nije zaprimljen niti jedan predmet koji se odnosi na zločine iz mržnje zbog rodnog identiteta žrtve (Tablica 2.).

TABLICA 2. Pregled kaznenih predmeta u vezi sa zločinom iz mržnje prema skupnim podacima Ureda za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Vlade RH, lipanj 2018.

Godina	Ukupan broj evidentiranih slučajeva	Broj evidentiranih slučajeva	Broj evidentiranih slučajeva	Ukupan broj pokrenutih kaznenih predmeta	Broj pokrenutih kaznenih predmeta	Broj pokrenutih kaznenih predmeta
zločina iz mržnje – Ministarstvo unutarnjih poslova	mržnje po osnovi spolne orientacije – Ministarstvo unutarnjih poslova	mržnje po osnovi rodnog identiteta – Ministarstvo unutarnjih poslova	mržnje po osnovi spolne orientacije – Ministarstvo unutarnjih poslova	u vezi sa zločinom iz mržnje – Ministarstvo pravosuđa	za kaznena djela iz mržnje počinjenih zbog spolne orientacije žrtve – Ministarstvo pravosuđa	za kaznena djela iz mržnje počinjenih zbog rodnog identiteta žrtve – Ministarstvo pravosuđa

Ured za ljudska prava ne raspolaže podacima o kaznenim djelima iz mržnje na osnovi spolne orientacije za razdoblje prije 2011. godine

2011.	57 ²⁷	45 ²⁸	Osnova „rodnii identitet“ nije prepoznata u Zakonu	26	18	Osnova „rodnii identitet“ nije prepoznata u Zakonu
2012.	26	4	Osnova „rodnii identitet“ nije prepoznata u Zakonu	6	2	Osnova „rodnii identitet“ nije prepoznata u Zakonu
2013.	35	2	0	17	0	0
2014.	22	2	0	10	3	0
2015.	24	5	0	8	0	0
2016.	35	3	0	12	4	0
2017.	25	7	0	18	3	0
SVEUKUPNO	224	68	0	97	30	0

³³ Rozi Megafon: Izvještaj Zagreb Pridea o stanju ljudskih prava LGBTIQ osoba u Republici Hrvatskoj 2010. – 2013.: <http://www.zagreb-pride.net/new/wp-content/uploads/2015/02/izvjestaj2014.pdf>

³⁴ Od navedenog broja, čak 22 evidentirana slučaja zločina iz mržnje po osnovi spolne orientacije odnose se na javni skup "Split Pride" održan 11. lipnja 2011.

³⁵ Ibid.

Iako je RH značajno unaprijedila svoj zakonski okvir za zaštitu žrtava zločina iz mržnje, te je uspostavljena i međusektorska suradnja pravosudnih tijela i policije kroz Protokol o postupanju u slučaju zločina iz mržnje (2011).³⁶, i dalje bilježimo ozbiljne propuste u policijskom postupanju u vidu pogrešne kvalifikacije kaznenih djela kao prekršaja ili početnog neprepoznavanja motiva mržnje u kaznenom djelu koje je počinjeno iz mržnje. Kada se uzme u obzir i činjenica kako i dalje iznimno visok postotak LGBTIQ žrtava zločina iz mržnje uopće ne prijavljuju te zločine (92%)³⁷, a kao jedan od glavnih razloga navode nepovjerenje u rad policije, postoji evidentna potreba da se ulože još značajniji napor za unapređenje zaštite LGBTIQ osoba od nasilja. Dobar temelj za to svakako je dosljedna primjena Direktiva Europske Unije o pravima žrtava i svjedoka u kaznenim postupcima³⁸ koja za cilj ima da žrtve kaznenih djela dobiju odgovarajuće informacije, podršku i zaštitu za sudjelovanje u kaznenim postupcima. Uz to, Direktiva nalaže kako se prema žrtvama mora postupati s poštovanjem, na osjećajan i profesionalan način te bez diskriminacije na bilo kojoj osnovi. Dosljedna primjena Direktive, koja je uostalom obvezujuća, može povećati povjerenje žrtava ne samo u rad policije nego i svih uključenih u kazneni postupak: državnog odvjetništva koje do sada nije imalo obvezu direktnog rada sa žrtvama kaznenih djela i organizacija civilnog društva koje pružaju podršku žrtvi tijekom istražnog, ali i kaznenog postupka. Osim toga, Direktiva nalaže uspostavljanje i javnog sustava pomoći žrtvama i svjedocima odnosno svjedokinjama kaznenih postupaka. U RH sedam županijskih sudova ima Odjel za podršku žrtvama i svjedocima sa Samostalnom službom za podršku žrtvama i svjedocima pri Ministarstvu pravosuđa kao krovnim tijelom.³⁹ Ovi akteri zajednički rade sa žrtvama zločina iz mržnje te bi njihova bolja suradnja mogla dovesti do povećanja zaštite žrtava zločina iz mržnje, povećanja povjerenja žrtava zločina iz mržnje u rad svih službi i u konačnici sigurnijeg života i ostvarenja njihovih temeljnih prava.

36 Protokol o postupanju u slučaju zločina iz mržnje: <https://pravamanjina.gov.hr/UserDocsImages/arkiva/protokoli/Protokol%20o%20postupanju%20u%20slu%C4%8Daju%20zlo%C4%8Dinu%20iz%20mr%C5%BEnje.pdf>

37 Brutalna stvarnost: Istraživanje o nasilju, diskriminaciji i zločinu iz mržnje protiv LGBTIQ osoba u Republici Hrvatskoj: <http://www.zagreb-pride.net/hr/brutalna-stvarnost-istrazivanje-o-nasilju-diskriminaciji-i-zlocinu-iz-mrznje-protiv-lgbtiq-osoba-u-republici-hrvatskoj/>

38 Direktiva 2012/29/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 25. listopada 2012. o uspostavi minimalnih standarda za prava, potporu i zaštitu žrtava kaznenih djela te o zamjeni Okvirne odluke Vijeća 2001/2-20/PUP: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=celex%3A32012L0029>

39 Ministarstvo pravosuđa, Podrška žrtvama i svjedocima: <https://pravosudje.gov.hr/podrska-zrtvama-i-svjedocima/6156>

1.2.1. Nasilničko ponašanje protiv LGBTIQ osoba

Nasilničko ponašanje je jedno od najčešćih oblika zločina iz mržnje, kojeg bilježimo od 2010. godine. Hrvatski je sabor kroz izmjene i dopune Kaznenog zakona 2015. godine ponovno uveo kazneno djelo „nasilničkog ponašanja“. Prije toga, određeni oblik nasilja prema LGBTIQ osobama bio je zakonski nepokriven i nedefiniran, a radi se upravo o nasilju koje se događa na javnom mjestu, a koje nije rezultiralo značajnim tjelesnim ozljedama. To je podrazumijevalo opasnost da se mnogi počinitelji nasilja provuku s blažim, uglavnom prekršajnim kaznama.

Nasilničko ponašanje odnosi se na nasilje koje ne uključuje takav fizički kontakt da bi se, u zakonskom smislu, okarakteriziralo kao da je došlo do tjelesnih ozljeda. Međutim, takvo nasilje je mnogo intenzivnije od, primjerice, homofobnog ili transfobnog verbalnog uzneniravanja i ostavlja dugotrajne psihičke posljedice za žrtvu⁴⁰. Ono što je posebno bitno pri prepoznavanju nasilničkog ponašanja jest da se ono održava na javnom mjestu i da je namjera napadača da ponizi svoju žrtvu. Mnogi napadači to čine kako bi je disciplinirali ili utjecali na njezino ponašanje. To čine na osobito ponižavajući način – verbalnim i/ili fizičkim putem, najčešće uz puno govora mržnje.

NASILNIČKO PONAŠANJE

Članak 323a

Tko nasiljem, zlostavljanjem, iživljavanjem ili drugim osobito drskim ponašanjem na javnom mjestu drugoga dovede u ponižavajući položaj, a time nije počinjeno teže kazneno djelo, kaznit će se kaznom zatvora do tri godine.

Nasilnička ponašanja motivirana mržnjom najčešće se događaju noću, ispred noćnih klubova koji su prepoznati kao LGBTIQ okupljalisti. Drugi uobičajeni slučaj je da je žrtva sama prepoznata kao LGBTIQ osoba, na stajalištima javnog prijevoza i na ulicama. Napadači uglavnom djeluju u skupinama od više osoba, najčešće od dvije do pet osoba i nanose tjelesne ozljede jednoj ili više LGBTIQ osoba. Gotovo uvijek koriste pogrdne povike na račun njihove spolne orientacije i/ili rodnog izražavanja. Ako policijski službenici ili službenice ne pristupe mjestu događaja na vrijeme, a

⁴⁰ U obrazloženju Konačnog prijedloga Zakona o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona iz ožujka 2015. godine, Vlada RH ističe da je potrebno prepoznati onu vrstu nasilja koje u načinu izvršenja i posljedicama prelazi granicu prekršaja te stoga treba biti sankcionirano kao kazneno djelo. To se posebno odnosi na iživljavanje nad drugom osobom na osobito drski način i javnom mjestu, pa navodi primjere: čupanje, gađanje predmetima, udaranje bez ozljeda. Više: <http://www.sabor.hr/konaci-prijedlog-zakona-o-izmjenama-i-dopunama-ka>

počinitelji se udalje od mesta događaja, takvi počinitelji u pravilu ostanu nepoznati. Temeljem samog opisa počinitelja od strane žrtve i svjedoka ili svjedokinja, policija, temeljem dostupne prakse, teško pronalazi počinitelja.

1.2.1.1. Nasilničko ponašanje protiv LGBTIQ osoba – primjeri iz prakse

U razdoblju od 2010. do 2017. godine, Zagreb Pride primio je brojne prijave žrtava nasilničkog ponašanja počinjenog iz mržnje na osnovi spolne orientacije, rodnog identiteta i rodnog izražavanja te je podnio, ili sudjelovao u podnošenju, **12 kaznenih prijava za nasilničko ponašanje**. Tri su okončane donošenjem osuđujućih presuda protiv počinitelja⁴¹, donesena je jedna osuđujuća nepravomoćna presuda⁴², a tri kaznene prijave su odbačene, zato što je prethodno proveden prekršajni postupak, zbog neprepoznavanja kaznenog djela nasilničkog ponašanja ili zbog toga što to kazneno djelo u tom trenutku nije postojalo u zakonu. Primjenom načela *ne bis in idem* („nitko ne može dvaput biti progonjen za isto djelo“) jedna je kaznena prijava iz ovog razloga djelomično odbačena, dok u ostala dva predmeta nije donesena nikakva odluka do danas.

Kazneni postupci, koji su pak provedeni, okončani su relativno brzo, a počiniteljima su izrečene kazne bezuvjetnog zatvora od šest do devet mjeseci, a u jednom slučaju kazna zatvora u trajanju od sedam mjeseci uz primjenu uvjetne osude na dvije godine. Jednom maloljetnom počinitelju kaznenog djela izrečena je odgojna mjera od strane nadležnog centra za socijalnu skrb.

Samo u svibnju i lipnju 2016. godine, Zagreb Pride je zabilježio tri napada, točnije kaznenih djela nasilničkog ponašanja u vezi sa zločinom iz mržnje na području šireg centra Zagreba. Policija je samo jedan slučaj uspjela kvalificirati kao zločin iz mržnje u samostalnom postupanju, dok je u druga dva slučaja počinila ozbiljne pogreške u postupanju.

Jedini uspješno prepoznati zločin iz mržnje dogodio se 5. svibnja 2016. godine u Savskoj cesti u Zagrebu, kada je jedan 27-godišnjak, u prisustvu prijatelja, verbalno i fizički napao lezbijku, da bi potom verbalno i fizički nasrnuo na nekoliko drugih žena s kojima je žrtva bila u društvu. U ovom je slučaju donesena osuđujuća presuda te je počinitelj, do tada nekažnjavana osoba, osuđen na uvjetnu zatvorsku kaznu u trajanju od 7 mjeseci, s rokom kušnje od 2 godine za kazneno djelo nasilničkog ponašanja u vezi sa zločinom

41 2012. godine Županijski sud u Zagrebu je u "Slučaju Sirup" iz 2010. godine osudio dvojicu počinitelja kaznenog djela nasilničkog ponašanja iz mržnje na **bezuvjetne zatvorske kazne** u trajanju od 6 mjeseci. 2012. Općinski kazneni sud u Zagrebu je u "Slučaju Trešnjevka" iz 2012. godine osudio počinitelja kaznenog djela nasilničkog ponašanja iz mržnje na **bezuvjetnu zatvorskiju kaznu u trajanju od 8 mjeseci uz sigurnosnu mjeru obveznog psihijatrijskog liječenja**.

42 2017. godine Općinski kazneni sud u Zagrebu je u "Slučaju Podvožnjak" iz 2016. godine osudio jednog počinitelja kaznenog djela nasilničkog ponašanja iz mržnje na uvjetnih 7 mjeseci zatvorske kazne, s rokom kušnje u trajanju od 2 godine.

Slučaj Koturaška – zločin iz mržnje protiv gej para, Zagreb, 7. svibanj 2016. godine

U kasnim večernjim satima, oko 23 h i 15 min, dva muškarca u ranim 30-im godinama koji su u dugogodišnjoj vezi, šetali su zagrljeni cestom uz željezničku prugu iz pravca Glavnog kolodvora prema stanu u Koturaškoj ulici u kojem su živjeli. Približavajući se svome domu, par je primijetio kako ih tri mlađe osobe, od kojih jedna djevojka, poprijeço gledaju i prilaze u susret. Iako je jedan od partnera imao i ranije iskustva s homofobnim nasiljem u Zagrebu, ovaj put nisu željeli „korigirati“ svoje ponašanje samo zato što se to od njih očekuje, te su se, približavajući se trima nepoznatim osobama, odlučili nastaviti držati za ruke, „pa što god bilo“. Ne posredno nakon što su se mimošli, troje homofoba se okrenulo za gej parom i počelo dovikivati: „Pederčine!“, „Odvratni ste!“, „Kako vas nije sram!“, „Zaklat ćemo vas pederčine!“ i „Ubit ćemo vas!“

Nakon što su homofobi primijetili da ni verbalno uznemiravanje nije „korigiralo“ ponašanje gej para u javnosti, odlučili su se za fizički obračun. Svo troje napadača potrčalo je prema gej paru. Jedan od napadača krenuo je udarati jednu žrtvu zatvorenim šakama u predjelu glave, da bi se drugi

napadač i napadačica priključili prvom, nakon čega je žrtva pala na pod, gdje su je nastavili udarati rukama i nogama po tijelu. Žrtvin partner, koji ranije nije imao iskustva s homofobnim nasiljem, pokušao se umiješati, ali je jedan od nasilnika nasruuo i na njega vrijeđajući ga: „Pička ti materina“, „Odjebi“, te ga je udario desnom nogom u predjelu prsnog koša, a potom nastavio udarati rukama po tijelu. Ubrzo nakon toga napadači su se udaljili trčeći Koturaškom cestom prema Savskoj cesti.

Oštećeni gej par zaustavila je policija, koja je slučajno naišla. Par im je prilikom prijave rekao da su upravo doživjeli homofobni napad zbog svoje spolne orijentacije. Dok su s policijom čekali dolazak Hitne pomoći, žrtve su uočile svoje napadače kako se iz smjera Savske ulice vraćaju Koturaškom. Policijski službenici su ih legitimirali i uhitili te oko ponoći odvezli u službenom policijskom vozilu.

Policija je podnijela prekršajnu prijavu za remećenje javnog reda i mira te su napadači i napadačica kažnjeni u prekršajnom postupku, iako su žrtve jasno iskazale policijskim službenicima da se napad dogodio zbog njihove spolne orijentacije. Ispravno i zakonito policijsko postupanje je izostalo unatoč tome što je zagrebačka policija imala vrlo slične slučajevne nasilničkog ponašanja protiv LGBTIQ osoba u razdoblju od 2010. – 2013. godine, kao i unatoč tome što se opisani zločin savršeno uklapa u definiciju nasilničkog ponašanja jer su počinitelji „nasiljem, zlostavljanjem, iživljavanjem i drugim osobito drskim ponašanjem na javnom mjestu druge doveli u ponižavajući

položaj zbog njihovog spolnog opredjeljenja“.

Žrtve su, ne znajući da je podnesena prekršajna prijava, obavijestile Zagreb Pride o zločinu koji se dogodio. Poznavajući dosadašnju praksu policije i njihove česte propuste, podnijele smo kaznenu prijavu za nasilničko ponašanje u vezi sa zločinom iz mržnje protiv svoje napadača. Kaznena prijava podnesena je samo tri dana nakon što se zločin dogodio, 10. svibnja 2016. godine. To je nažalost ipak bilo prekasno te je naša prijava odbačena. Naime, Općinsko državno odvjetništvo u Zagrebu, u svom rješenju od 17. veljače 2017. godine ustanovilo je kako su počinitelji kažnjeni u prekršajnom postupku još 8. svibnja 2016. godine, svega jedan dan nakon počinjenja djela koje je policija propustila kvalificirati kao zločin iz mržnje. Budući da su kažnjeni u prekršajnom postupku, protiv njih nije mogla biti podnešena kaznena prijava za isto djelo koje su počinili, te je ona odbačena.

iz mržnje. Zločin je stoga evidentiran u službenoj statistici Ureda za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Vlade RH, kako to nalaže Protokol o postupanju u slučaju zločina iz mržnje.

U drugom slučaju nasilničkog ponašanja kojeg smo evidentirale, radi se o zločinu iz mržnje protiv transrodne žene koji se dogodio u Ilici kod Britanskog trga 10. lipnja 2016. godine. O samom događaju transrodna žena je telefonom obavijestila policiju, koja je odbila doći na mjesto događaja i uputila ju je da napad sama prijavi u „nadležnu policijsku postaju“. Budući da je nitko ni nakon prijave nije obavijestio o bilo kakvim poduzetim radnjama, žrtva se obratila Zagreb Prideu, čije su odvjetnice podigle kaznenu prijavu protiv nepoznatog počinitelja za kazneno djelo nasilničkog ponašanja u vezi sa zločinom iz mržnje. O svemu smo obavijestile Pravobraniteljicu za ravnopravnost spolova, ističući kako smo mišljenja da policijski službenici ne uzimaju ozbiljno žrtvinu prijavu. Pravobraniteljica je zatražila očitovanje policije o poduzetim radnjama, nakon čega je policija, više tjedana nakon događaja, ipak razgovarala sa svjedocima. Pravobraniteljica je policiji također izrekla preporuku vezanu za pravovremenost prikupljanja dokaza u slučajevima prijava zločina iz mržnje, te na potrebu edukacije policijskih službenica i službenika s ciljem senzibilizacije za rad s transrodnim osobama. U veljači 2018. godine, godinu i pol nakon zločina iz mržnje, Zagreb Pride je zaprimio dopis od Općinskog državnog odvjetnika u Zagrebu u kojemu se navodi kako je napadač na transrodnu ženu identificiran te da je u počinjenju kaznenog djela bio maloljetna osoba. Izrečena mu je odgojna mjera.

U trećem slučaju nasilničkog ponašanja, u kojem su žrtve zločina iz mržnje objektivno pretrpjele najviše fizičkih ozljeda, zločin iz mržnje je kvalificiran tek kao prekršaj protiv javnog reda i mira te je počinjeno niz pogrešnih i nezakonitih postupaka, čime su oštećenima povrijeđena njihova prava. Budući da su kažnjeni u prekršajnom postupku, državno odvjetništvo je odbilo kaznenu prijavu protiv napadača. Počinitelji su kažnjeni uvjetnom zatvorskom kaznom od 30 dana s rokom kušnje od godinu dana. Da je policija kojim slučajem podigla kaznenu prijavu, prijetila bi im kazna zatvora do tri godine, a sud bi morao u obzir uzeti i zločin iz mržnje kao otegotnu okolnost za počinitelje. Nažalost, neprepoznavanje kaznenog djela nasilničkog ponašanja često se događa. Zbog takvih propusta se protiv RH pred Europskim sudom za ljudska prava već vodi postupak (vidi predmet Sabalić protiv Hrvatske⁴³). Slijedi detaljniji opis tog događaja.

Nasilje protiv LGBTIQ osoba u Zagrebu nastavljeno je i u 2017. godini. Početkom 2017. godine, točnije u noći s 11. na 12. veljače, dogodio se i napad sredstvom s nadražujućom tvari, najvjerojatnije suzavcem, na posjetitelje i posjetiteljice LGBTIQ zabave koja se održavala u klub Super Super na Radničkoj cesti. U metežu i panici koja je uslijedila nakon napada, prilikom napuštanja kluba dvije osobe su lakše ozlijeđene. Ovaj događaj posebno je uznemirio LGBTIQ i širu javnost u Zagrebu, s obzirom da u više od 10 godina nije zabilježen napad na LGBTIQ klub ili zabavu u Zagrebu. Nekoliko dana nakon napada, Zagreb Pride je organizirao skup potpore LGBTIQ osobama „Ljubav jest i ostaje jača od mržnje“ na Trgu ţrtava fašizma u Zagrebu⁴⁴ na koji se odazvalo tisuću ljudi te je zatražena brza i efikasna policijska istraga, a prozvani su političari i političarke koji već godinama potiču javnost na netrpeljivost i mržnju protiv LGBTIQ osoba. Do kraja 2017. godine policija nije pronašla počinitelje stoga nikakav postupak nije pokrenut.

1.2.2. PREPORUKE ZA UNAPREĐENJE ZAŠTITE LGBTIQ OSOBA OD ZLOČINA IZ MRŽNJE

Prepoznavanje zločina iz mržnje, kao i kaznena odgovornost za takve zločine, dovodi do povećanja osjećaja sigurnosti i zaštite ljudskih prava kako LGBTIQ osoba, tako i svih drugih ugroženih društvenih skupina u RH. Najveću prepreku u suzbijanju zločina iz mržnje protiv LGBTIQ osoba u Hrvatskoj i dalje predstavlja policijsko neprepoznavanje motiva mržnje kao i nepostojanje jasnih kriterija za ispitivanje postojanja homofobnih/transfobnih motiva prilikom odlučivanja o načinu procesuiranja fizičkog napada.

U praksi koju smo pratile od 2014. - 2017. godine, baš kao i za razdoblje prije toga, nastavlja se s praksom kojom policijski službenici i službenice u pravilu pokreću prekršajne postupke protiv počinitelja, ako se ustanovi da tjelesne ozljede nisu „teške“. **Počinitelji zločina iz mržnje često završe pred prekršajnim sudom, umjesto pred kaznenim sudom, unatoč tome što su žrtva i svjedoci ili svjedokinja potvrđile da je napad motiviran mržnjom jer je počinitelj tijekom napada uzvikivao homofobne ili transfobne povike.**

I dalje je sasvim nejasno na temelju kojih kriterija policijski službenik ili službenica utvrđuje je li djelo počinjeno iz mržnje.

Smatramo kako bi kroz Protokol o postupanju u slučaju zločina iz mržnje, donošenjem posebnog propisa ili na drugi primjeren način, trebalo propisati okolnosti na koje valja obratiti pažnju prilikom kvalificiranja djela, a koje ukazuju na to kako je napad počinjen iz mržnje (npr. ako se napad odvio u neposrednoj blizini LGBTIQ okupljalista, ako je počinitelj povikivao pogrdne riječi na račun LGBTIQ zajednice itd.). Na taj bi se način sprječilo da počinitelji kaznenih djela iz mržnje budu kažnjeni u prekršajnom postupku, izbjegavajući time kaznenopravne sankcije ali i prepoznatost zločina iz mržnje protiv LGBTIQ osoba u službenoj statistici Vlade RH.

Najnepravednija posljedica krive kvalifikacije djela zločina iz mržnje kao prekršaja od strane policije, je činjenica da će prekršajni postupak sprječiti pokretanje kaznenog postupka (načelo ne bis in idem). U pravilu, prekršajni postupci su kraći, presude se donose u roku jednog dana i zato se okončaju prije nego što žrtva stigne potražiti pravnu pomoć i podnijeti kaznenu prijavu. U tom slučaju, žrtva je pravno oštećena jer nije dobila pravovaljanu pravnu pomoć. **Pohvalna je, međutim, praksa državnih odvjetništava da obavještavaju prekršajne sudove o tome kako je kaznena prijava podnesena, s molbom za zaustavljanjem prekršajnog postupanja, čime se u nekim situacijama može ispraviti pogreška u radu policije.**

PREPORUKE ZA UNAPREĐENJE ZAŠTITE LGBTIQ OSOBA OD ZLOČINA IZ MRŽNJE

1

Učiniti dodatne napore u istražnom postupku i nastaviti s edukacijom policijskih službenika i službenica za rad na predmetima koji se tiču zločina iz mržnje, kao i povećati edukaciju o zločinima iz mržnje u programima za temeljnu obuku policijskih službenika i službenica.

2

Jasno propisati kriterije za ispitivanje postojanja homofobnih i transfobnih motiva prilikom odlučivanja o načinu procesuiranja fizičkog napada kroz izmjene i dopune Protokola o postupanju u slučaju zločina iz mržnje ili donošenjem posebnog propisa.

3

Dosljedno provoditi Direktivu Europskog parlamenta i Vijeća o uspostavi minimalnih standarda za prava, potporu i zaštitu žrtava kaznenih djela (2012/29/EU). Posebno je važno žrtvama zločina iz mržnje osigurati davanje iskaza bez prisutnosti počinitelja kaznenog djela, koristiti dostupne metode posebne zaštite kako žrtva ne bi bila prisiljena više puta u postupku davati iskaz i izlagati se sekundarnoj viktimizaciji, te žrtvi pristupiti podržavajuće, uvažavajući osjetljivost stanja u kojem se nalazi.

4

Nastaviti s pohvalnom praksom općinskih državnih odvjetništva o obavještavanju prekršajnih sudova o podnošenju kaznenih prijava s molbom za zaustavljanjem prekršajnog postupanja.

5

Prekršajni sudovi trebali bi se proglašiti nenađležnim za vođenje postupka ako se tijekom istog uvjere kako prijava za prekršaj protiv javnog reda i mira ima elemente kaznenog djela počinjenog iz mržnje, primjerice kaznenog djela nasilničkog ponašanja (čl. 323 KZ-a) ili kaznenog djela nanošenja tjelesnih ozljeda (čl. 117 KZ-a).

6

Statističku obradu zločina iz mržnje učiniti javno dostupnom i obraditi je na način da jasno bude vidljiva svaka osnova počinjenja kaznenog djela iz mržnje, kao i mjesto, spol te dob počinitelja. U statistiku uključiti i predmete u kojima se obustavlja kazneni progon i izriče odgojna mjera zbog maloljetnosti počinitelja.

7

Osloboditi žrtve plaćanja sudskih pristojbi za pokretanje parničnih postupaka koji se odnose na naknadu štete i utvrđenje diskriminacije protiv počinitelja zločina iz mržnje, kako bi se osigurao dodatni odvraćajući učinak kod potencijalnih počinitelja, a žrtvi zločina iz mržnje omogućila kompenzacija kao i efikasna pravna zaštita te vraćanje povjerenja u pravni sustav.

1.3. Govor mržnje protiv LGBTIQ osoba

Termin „govor mržnje“ kao takav se ne spominje niti u jednom zakonu, ali je govor koji je motiviran mržnjom protiv pripadnika ili pripadnica određenih društvenih skupina prepoznat kao kazneni djelo ili diskriminacija. U nastavku ovog izvještaja koristit ćemo termin „govor mržnje“ kada govorimo o toj negativnoj društvenoj pojavi, međutim kada govorimo o postupcima, uz termin „govor mržnje“ precizirat ćemo radi li se o kaznenom djelu (javnog poticanja na nasilje i mržnju, čl. 325 Kaznenog zakona) ili o diskriminaciji (stvaranju neprijateljskog, ponižavajućeg i uvredljivog okruženja, čl. 25. Zakona o suzbijanju diskriminacije).

Kazneni zakon

Javno poticanje na nasilje i mržnju

članak 325. stavak 1.

Tko putem tiska, radija, televizije, računalnog sustava ili mreže, na javnom skupu ili na drugi način javno potiče ili javnosti učini dostupnim letke, slike ili druge materijale kojima se poziva na nasilje ili mržnju usmjerenu prema skupini ljudi ili pripadniku skupine zbog njihove rasne, vjerske, nacionalne ili etničke pripadnosti, podrijetla, boje kože, spola, spolnog opredjeljenja, rodnog identiteta, invaliditeta ili kakvih drugih osobina, kaznit će se kaznom zatvora do tri godine.

Zakon o suzbijanju diskriminacije

članak 25. stavak 1.

Tko s ciljem prouzročenja straha drugome ili stvaranja neprijateljskog, ponižavajućeg ili uvredljivog okruženja na temelju razlike u rasi, etničkoj pripadnosti, boji kože, spolu, jeziku, vjeri, političkom ili drugom uvjerenju, nacionalnom ili socijalnom podrijetlu, imovnom stanju, članstvu u sindikatu, društvenom položaju, bračnom ili obiteljskom statusu, dobi, zdravstvenom stanju, invaliditetu, genetskom naslijeđu, rodnom identitetu ili izražavanju i spolnoj orientaciji povrijedi njegovo dostojanstvo, kaznit će se za prekršaj novčanom kaznom od 5.000,00 do 30.000,00 kuna.

Antonio Tony Klarić:

Ubij , zakolji da peder ne postoji !

Oj , Hitleru , ustani SAMO na 5 minuta i riješi goruci problem na Zemlji s pederčinama !

Crnčuge ne diraj jer ćemo njih vratiti na drvo i dati im banane !

Ante Matijas Zebic:

Vi koji ste bacili suzavac. Zasto ? Zasto ? Zasto ? Sto niste usli unutra i bejzbol palicama ih prebili da im vise ne padne pamet. Zivotinje su zivotinje i nisu homosexualne . Picka vam materina pederska.

Dalibor Bečo Vidakovic:

Mrs pedercine bolesnici smradovi vas sve pobit fuj ljudski gnoju

Vlado Milinovic:

daj te pedercine bacite u Savu, pa ko prepliva, odrezite mu jaja.....

Hrvoje Raguz:

IVO TREBA PRIJAVITI DA OVO DJECA TREBAJU GLEDATI

FUJ !

POVRACA MI SE

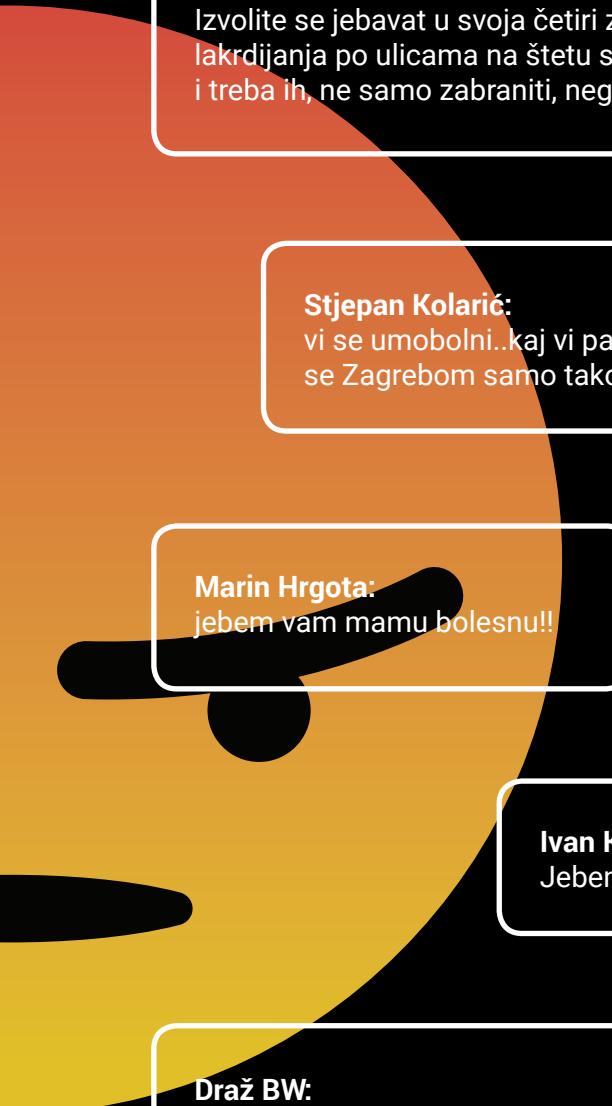
OD OVAKVIH USRANIH PEDERCINA OVO MOZE PROCI SAMU U ZAGREBU
I NIGDJE DRUGDJE U HRVATSKOJ !!!!!!!!!!

IVO DJECA TREBAJU GLEDATI TREBA VAS SVE POKLATI PIZDE
USRANE

CRKNITE CRKNITE

UMRITE SVI PEDER!!!!!!!

SVE VAS TREVA ZAPALITI PIZDE JEDNE VIDIMO SE NA SLIJEDECEM
PRIDEU CEKA VAS MOLOTOVLJEV KOKTEL I GROBNICA!!!!!!!!!!!!!!

Robert Gretkerović:
idemo ih gadat ciglama

La Luna:
Izvolite se jebavat u svoja četiri zida. Tako to rade normalni ljudi, a vaša lakrdijanja po ulicama na štetu su svih normalnih homoseksualnih osoba i treba ih, ne samo zabraniti, nego kazniti!

Stjepan Kolarić:
vi se umobolni..kaj vi paradirate,za sta? ubit vas sve treba.necete se Zagrebom samo tako setat.Ubij,zakolji da peder ne postoji

Marin Hrgota:
jebem vam mamu bolesnu!!

Ivan Krajnović:
Jebem vam mater pedersku! Sve vas treba pobit

Draž BW:
Suzavac je nista kad popiju palicu i bokser onda neka pedercine kukaju mater im jebem i ovoj kučki kaj ih brani ko i svim ljudima koji ih podrzavaju svi cete imati party na mirogoju stoko

Vedran Bukovac:
Gazi gubu pedersku !

Govor mržnje protiv LGBTIQ osoba prisutan je u raznim oblicima: na javnom mjestu, u medijima, u elektroničkim medijima te, u zadnjih 10 godina, na društvenim mrežama. Nakon 2013., bilježimo snažan porast govora mržnje protiv LGBTIQ osoba, jer je to razdoblje u kojem su se odvili događaji koji podižu tenzije u društvu. Govor mržnje je bio najučestaliji u četiri navrata: prilikom prikupljanja potpisa za referendum o zabrani istospolnog braka (svibanj 2013.), u vrijeme kampanje za redovne parlamentarne izbore (studenji/prosinac 2015.), uoči 15. Povorka ponosa nakon konstituiranja desne Vlade premijera Tihomira Oreškovića (svibanj/lipanj 2016.) te nakon homofobnog napada suzavcem na posjetitelje i posjetiteljice LGBTIQ zabave koja se održala u zagrebačkom klubu Super Super (veljača 2017.).

Prije svibnja 2013. godine, Zagreb Pride je svu svoju energiju i kapacitete uložio u borbu protiv zločina iz mržnje i fizičkog nasilja nad LGBTIQ osobama te smo samo 2007. i 2008. godine podnijele dvije kaznene prijave za govor mržnje i to isključivo na temelju procjene da se radi o ozbiljnim prijetnjama za sigurnost građana i građanki na javnim mjestima. U oba slučaja, osobe su pronađene i procesuirane.⁴⁵ Početkom svibnja 2013. godine, u jeku povećanog govora mržnje u javnosti, Zagreb Pride donosi odluku kako je potrebno započeti primjenjivati postojeće odredbe Kaznenog zakona i antidiskriminacijske odredbe kako bi se stvorila adekvatna sudska praksa koja bi omogućila sustavniju i efikasniju borbu protiv govora mržnja protiv svih posebno ranjivih grupa u RH, a naročito protiv LGBTIQ osoba, pripadnika srpske i romske zajednice te izbjeglica. Zbog ogromne količine sadržaja koji se mogu okarakterizirati kao govor mržnje protiv LGBTIQ osoba, Zagreb Pride strateški je odlučio odabrati samo one oblike govora mržnje koji se pojavljuju na društvenim mrežama Zagreb Pridea i na objave u kojima se spominje događaj ili tema koji su povezani s udugom Zagreb Pride.

1.3.1. Govor mržnje – primjeri iz prakse

U razdoblju od svibnja 2013. godine, kada počinje prikupljanje potpisa za referendum o zabrani istospolnog braka, pa sve do 31. prosinca 2017., Zagreb Pride je policiji i/ili državnom odvjetništvu podnio sveukupno 51 prijavu za govor mržnje: 32 kaznene prijave i 17 prekršajnih prijava za diskriminaciju na osnovi spolne orijentacije sukladno članku 25. Zakona o suzbijanju diskriminacije (Tablica 3.). Od toga, samo su tri postupka završila osuđujućom pravomoćnom presudom – dva kaznena i jedan prekršajni diskriminacijski postupak. U četiri pak slučaja, zbog maloljetnosti počinitelja, sud je obavijestio nadležni centar za socijalnu skrb te je donesena odgojna

⁴⁵ U slučaju iz 2007. 19-godišnji mladić iz Svetе Nedelje u okolini Zagreba osuđen je na uvjetnu zatvorsku kaznu u trajanju od 1 godinu i 2 mjeseca s rokom kušnje od 3 godine s obvezom redovnog javljanja povjereniku za zaštitni nadzor. U slučaju iz 2008. maloljetniku iz Splita je izrečena odgojna mjera centra za socijalnu skrb te se i pismeno ispričao Zagreb Prideu.

mjera. Neki su se od maloljetnika i pismeno ispričali Zagreb Prideu ili su to u njihovo ime učinili njihovi roditelji. U svim ostalim prijavama došlo je do odbacivanja prijava ili odbačaja tužbe ili su pak istražne radnje u tijeku do danas.

Za odredbu koja se odnosi na govor mržnje u Kaznenom zakonu (javno poticanje na nasilje i mržnju, čl. 325) možemo reći da je stvorena minimalna, ali i dalje neujednačena sudska praksa, Zakon o suzbijanju diskriminacije i njegova odredba koja se odnosi na govor mržnje (stvaranje neprijateljskog, ponižavajućeg i uvredljivog okruženja, čl. 25.) gotovo da se ne provodi u praksi. Od 2013. do sad, donesena je samo jedna pravomoćna presuda. Radi se o postupku protiv Slobodana Novaka, kojeg je inicirao Zagreb Pride, a koji se temeljem prekršajne prijave za diskriminaciju na osnovi spolne orientacije vodio na Prekršajnom sudu u Zagrebu zbog teksta „Kad dvojica ili dvije tepaju ‘dijete moje’ – licemjerno lažu“, objavljenog u Večernjem listu 2013. godine⁴⁶. U razdoblju pak od 1.1.2014. do 31.12.2017. godine, od 12 prekršajnih prijava za diskriminaciju na osnovi spolne orientacije, odnosno za prekršaj stvaranja neprijateljskog, ponižavajućeg i uvredljivog okruženja, niti jedan postupak nije pokrenut.

Izjednačavanje u svim pravima svih ekscesnih manjina bez ikakve selekcije, nalikovalo bi izjednačavanju paraolimpijaca s olimpijcima, bez uvažavanja njihovih hendikepa. Ne zaboravimo da zakon ne samo ne štiti samoubojice i njihovo pravo “slobodnog izbora”, nego, ako može, kažnjava i sam pokušaj, pa i eutanaziju. A kad je tako, zašto onda ne sankcionirati tisućgodišnji etički krimen, zloglasni protuprirodni blud!? Zar je veći grijeh skratiti voljno vlastiti život, pa i vlastite muke, nego lišiti ljudsku zajednicu jednog ili više budućih ljudi?

<..>

Čovjeku u organiziranoj zajednici ne pripadaju društvena prava na djelatnosti kojih svrhu ne može

ispuniti. Može ih do mile volje inokosno pokušavati ostvariti, ali ne i legalizirati. Praktički, nitko ne može spriječiti skakanje bez padobrana. Može nam biti ne znam kako žao ako nemamo pravo biti astronaut, rekordni ronilac na dah, virtuoza na violinu. Ali nemamo pravo natjecanja čak ni sa zviždačima kroz prste, ako nam to ne ide; a puhati u šaku možemo do mile volje... Ne ćemo zbog toga s onima koji dijele našu sudbinu krenuti u povorku gradom i skakutati u tankim trikoima treskajući jalovim grudima, bolje reći nedojkama ili puzdrama, fućkati, udarati činelama, bubnjevima i tamburinima, mahati krpicama, ispisivati svoju uskraćenost na transparente, panoe i zastave u svim duginim bojama... pa onda još svoje egzibicije i svoje tobožnje ogorčenje

i želju za promocijom i publicitetom paradoksalno i komično nazivati Paradom ponosa. Ima u ovom našem konzervativnom narodu izreka: Čega se normalni stide... time se oni drugi ponose.

„Esej o homoseksualizmu: Kad dvojica ili dvije tepaju ‘dijete moje’ – licemjerno lažu“ ,Večernji list, Slobodan Novak, 11. studenog 2013.

U većini kaznenih prijava za govor mržnje policija nije uspjela pronaći počinitelje, u čak 21 (Tablica 3a) od sveukupno 33 kaznene prijave (Tablica 3). U povodu jedne kaznene prijave iz listopada 2015., državno je odvjetništvo prvotno odbaciло našu prijavu s

46 Članak pod naslovom „Esej o homoseksualizmu: Kad dvojica ili dvije tepaju ‘dijete moje’ – licemjerno lažu“ u kojem akademik Slobodan Novak (1924. – 2016.) u komentaru u povodu referenduma o zabrani istospolnog braka poziva na rekriminalizaciju homoseksualnosti, a lezbijke i žene koje nemaju djecu naziva „nedojkama“. Radi se o jedinoj pravomoćnoj presudi za diskriminaciju s ciljem stvaranja neprijateljskog, ponižavajućeg i uvredljivog okruženja koja je donesena u listopadu 2015., 2 godine nakon što je tekst napisan. Autor je kažnjen simboličkom kaznom od 2/3 iznosa od 1000 kuna, iako je Zakonom o suzbijanju diskriminacije za stvaranjem neprijateljskog, ponižavajućeg i uvredljivog okruženja pripisana minimalna kazna od 5000 kuna. Izdavač koji je objavio ovaj tekst, Večernji list, i dalje tekst drži na internetskim stranicama: „Esej o homoseksualizmu: Kad dvojica ili dvije tepaju ‘dijete moje’ – licemjerno lažu“, Večernji list, Slobodan Novak, 11. studenog 2013.: <https://www.vecernji.hr/vijesti/nisu-svi-u-stanju-ispuniti-svoju-svrhu-902314>

nevjerljatnim obrazloženjem kako je počinitelj, pišući na društvenoj mreži neonacistički slogan „pedere u logore“, navodno „bio pod utjecajem psihologije mase“. Tek nakon naše javne reakcije u medijima⁴⁷, došlo je do ponovnog pokretanja istražnog postupka (studeni, 2015.), međutim nikakvog pomaka zasada još nema. Od svih kaznenih prijava podignutih nakon 2014., samo je jedna rezultirala osuđujućom pravomoćnom presudom. Radi se o presudi temeljem kaznene prijave koju je Zagreb Pride podnio u prvoj polovici 2017. godine, zbog govora mržnje na društvenim mrežama nakon napada suzavcem na LGBTIQ zabavu u klubu Super Super u Zagrebu. U presudi Općinskog suda u Splitu, muškarac A.M.Z proglašava se krivim za kazneno djelo javnog pozivanja na nasilje i mržnju (čl. 325. st. 1. Kaznenog zakona) i osuđuje se na uvjetnu kaznu zatvora u trajanju od 3 mjeseca⁴⁸. On je početkom 2017. godine na Facebook stranici voditelja RTL Direkta, Zorana Šprajca, između ostalog, napisao: „Vi koji ste bacili suzavac. Zasto? Zasto? Zasto? Sto niste usli unutra i bejzbol palicama ih prebili da im vise ne padne pamet. Zivotinje su zivotinje i nisu homosexualne. Picka vam materina pederska.“

TABLICA 3. Pregled kaznenih i anti-diskriminacijskih prijava u svezi s „govorom mržnje“, Zagreb Pride, siječanj 2018. (ukupno)

Razdoblje	Ukupan broj evidentiranih kaznenih djela govora mržnje	Ukupan broj evidentiranih prekršaja za diskriminaciju po osnovi spolne orientacije	Ukupan broj evidentiranih svih oblika govora mržnje
2010. – 2013. godine	1	5	6
2014. – 2017. godine	33	12	45
SVEUKUPNO			51

⁴⁷ Tužiteljstvo odbacio kaznenu prijavu: "Pedere u logore" nije govor mržnje nego "psihologija mase", Jutarnji list, Zrinka Korljan, 6. listopada 2016.: [https://www.jutarnji.hr/vijesti/crna-kronika/tuziteljstvo-odbacio-kaznenu-prijavu-'pedere-u-logore'-nije-govor-mrznje-nego-'psihologija-mase'/172831/](https://www.jutarnji.hr/vijesti/crna-kronika/tuziteljstvo-odbacio-kaznenu-prijavu-'pedere-u-logore'-nije-govor-mrznje-nego-'psihologija-mase'/)

⁴⁸ Presuda OS Split, pb. 15 K-682/17-2 od 16. studenog 2017.

TABLICA 3a. Detaljni pregled prema vrstama kaznenih i diskriminacijskih djela u vezi s „govorom mržnje“

Vrsta kaznenih djela potaknutih homo/bi/transfobijom prijavljenih Zagreb Prideu	Broj prijava u razdoblju 2010 – 2013	Status predmeta	Broj prijava u razdoblju 2014 - 2017	Status predmeta
Kazneno djelo javnog poticanja na nasilje i mržnju („govor mržnje“)	1	Nepravomoćno; nemamo informaciju je li pravomoćna jer smo odbijene sa zahtjevom za dostavu tog podatka.	33	5 - pokrenuto i u tijeku; 21 - nije pokrenuto; 3 - odgojne mjere; 1 - obustava; 1 - pravomoćna presuda; 2 - nema kaznenog djela.
Stvaranje neprijateljskog, ponižavajućeg i uvredljivog okruženja („govor mržnje“ kao prekršaj po Zakonu o suzbijanju diskriminacije)	5	1 - pravomočna osuđujuća presuda; 1 - odgojna mjeru; 1 - povučena prijava; 2 - nisu pokrenute.	12	12 - nije pokrenuto
Udružne tužbe za diskriminaciju i poticanje na diskriminaciju kroz govor	0	3	0	0

Praćenje govora mržnje po antidiskriminacijskim osnovama ne vodi niti jedno državno tijelo, stoga nismo u mogućnosti usporediti podatke iz naše evidencije s drugima. Državno odvjetništvo Republike Hrvatske (DORH) vodi samo skupne podatke o kaznenim djelima javnog poticanja na nasilje i mržnju koji nisu razvrstani po osnovama. U razdoblju od početka 2013. do kraja 2016. DORH bilježi čak 110 kaznenih prijava, a evidentan je porast kaznenih prijava za „govor mržnje“, točnije kaznenog djela javnog poticanja na nasilje i mržnju iz godine u godinu (Tablica 4.). Iz podataka je također vidljivo kako je gotovo polovica prijava odbačena, njih 59, a samo je 37 optužnica podneseno. Takav trend velikog broja odbačaja usporediv je i s podacima Zagreb Pridea u slučaju govora mržnje protiv LGBTIQ osoba (Tablica 3.).

TABLICA 4. Pregled kaznenih prijava za javno poticanje na nasilje i mržnju („govor mržnje“) po svim osnovama, Državno odvjetništvo RH, siječanj 2018.

Godina	Ukupno	Odbačaj	Podignuta optužnica
2013.	13	4	9
2014.	17	6	9
2015.	36	23	5
2016.	44	26	14
SVEUKUPNO	110	59	37

Zagreb Pride je ustanovio kako se u praksi događa da državna odvjetništva odbacuju kaznene prijave za govor mržnje (počinjenja kaznenog djela javnog poticanja na nasilje i mržnju), uz problematična obrazloženja koja dovode do stvaranja prakse u kojoj govor mržnje u RH nije moguće kazneno-pravno sankcionirati. To potvrđuju i odbačaji u najproblematičnija četiri predmeta iz grupe kaznenih prijava podnesenih 2014. i 2015. godine. U prvom, prethodno već spomenutom, odbačaju kaznene prijave⁴⁹ protiv počinitelja koji je na stranici Zagreb Pridea na društvenoj mreži Facebook napisao dobro poznati neonacistički slogan „pedere u logore“, obrazlaže se da nema kaznenog djela jer je počinitelj bio pod „afektivnim stanjem i psihologijom mase“, a zatim činjenicom kako „nije cijelokupan tekst usmjeren na pozivanje na nasilje i mržnju“, već samo „jedan (njegov) dio“. U drugom se odbačaju kaznene prijave⁵⁰ protiv počinitelja koji je u komentaru članka na društvenoj mreži Facebook, između ostalog, napisao „Ubit vas sve treba. Nećete se Zagrebom samo tako šetati. Ubi, zakolji da peder ne postoji“, obrazlaže kako djelo „prema naravi i intenzitetu ne predstavlja javno poticanje na nasilje i mržnju“ jer se, između ostaloga, radi i „o jednokratno objavljenom komentaru pošiljatelja“. U trećem se odbačaju prijave⁵¹ koja je podnesena protiv više fizičkih osoba odgovornih za objavljivanje članka na desničarskom portalu Dnevno.hr u kojem se, između ostalog, ponovno provlačila teza kako „iza homoseksualaca se kriju pedofili“ te da „naši (političari) to negiraju, iza njih krije se 75% pedofila“ koji se „po Hrvatskoj slobodno kreću“, ističe kako u članku „nije narušena ravnoteža između prava na izražavanja i zabranu diskriminacije,“ **te stoga nema počinjenja kaznenog djela**. U četvrtom se odbačaju kaznene prijave⁵² protiv više pravnih i fizičkih osoba koje su u priopćenju poslanom javnosti, između ostalog od Hrvatskog sabora zatražile kako „treba objaviti registar ... homoseksualaca i ostalih nametnika“, ističe kako priopćenje nije poslano isključivo u „cilju da poziva na nasilje i mržnju“, te kako počinitelji nemaju „osjećaj ekstremne odbojnosti spram osoba homoseksualne orijentacije“ što je navodno zaključeno kroz obavijesni razgovor s njima (!). Smatramo kako

49 Rješenje ODO Zagreb, br. K-DO-2212/2015 od 31. kolovoza 2015.

50 Rješenje ODO Zagreb, br. K-DO-2213/2015 od 18. rujna 2015.

51 Rješenje ODO Zagreb, br. K-DO-15/2018 od 11. lipnja 2018.

52 Rješenje ODO Split, br. K-DO-1372/2016 od 13. srpnja 2016.

su ovakva obrazloženja potpuno neutemeljena i stvaraju opasan presedan za buduće neprimjenjivanje ove kaznene odredbe kao i da se takvim postupanjem stvara tolerancija na govor mržnje, koji postaje rastući problem u hrvatskome društvu.

1.3.2. PREPORUKE ZA UNAPREĐENJE ZAŠTITE LGBTIQ OSOBA OD GOVORA MRŽNJE

Iako ne postoji poseban zakon o „govoru mržnje“, niti je taj pojam definiran zakonom, Zagreb Pride smatra kako je potrebno dosljedno primijeniti dvije postojeće zakonske odredbe: odredbu kaznenog djela javnog poticanja na nasilje i mržnju (Kazneni zakon, čl. 325) i odredbu koja se odnosi na prekršajnu odredbu stvaranja neprijateljskog, ponižavajućeg i uvredljivog okruženja (Zakon o suzbijanju diskriminacije, čl. 25.). To je važno kako bi zakonske odredbe imale odvraćajući učinak i kako bi se smanjila mogućnost stvaranja dodatne pravne konfuzije donošenjem novog propisa vezanog za „govor mržnje“. Na pravosudnim organima i policiji je da kroz dosljednu praksu utvrde koji oblici govora mržnje potпадaju pod kaznena djela, a koja se ubrajaju u prekršajna djela diskriminacije stvaranjem neprijateljskog, ponižavajućeg i uvredljivog okruženja.

Također, u potpunosti su nejasni kriteriji na temelju kojih se govor mržnje jednog počinitelja procesuira, a sličan govor mržnje drugog počinitelja opravdava te se odbacuje kaznena prijava. Time se šalje poruka počiniteljima takvih kaznenih djela kako je govor mržnje prihvatljiv te se na taj način nepopravljivo šteti generalnoj prevenciji kaznenih djela, prilikom čega žrtve takvih djela ostaju nezaštićene.

S obzirom na to da se kaznena djela koja predstavljaju govor mržnje često čine putem interneta, a posebno putem društvenih mreža, u praksi je iznimno teško pronaći počinitelje ukoliko oni kriju svoj identitet. Čak i u slučajevima u kojima policija pronađe osobu koja imenom, prezimenom i izgledom odgovara profilu korisnika s kojega je poslan komentar koji predstavlja govor mržnje, protiv takvih osoba se ne nastavlja postupanje jer po mišljenju državnog odvjetništva, nije nedvojbeno utvrđeno kako je baš korisnik svog profila počinio djelo, s obzirom na čestu tvrdnju osumnjičenih da se druga osoba koristila njihovim profilom.

PREPORUKE ZA UNAPREĐENJE ZAŠTITE LGBTIQ OSOBA OD GOVORA MRŽNJE

1

Dosljedno provoditi postojeće zakonske odredbe za suzbijanje govora mržnje: kazneno djelo javnog poticanja na nasilje i mržnju (Kazneni zakon, čl. 325) i prekršajno djelo diskriminacije stvaranjem neprijateljskog, ponižavajućeg i uvredljivog okruženja (Zakon o suzbijanju diskriminacije, čl. 25.). Kroz praksu ili poseban propis, npr. uputu Ministarstva, ustanoviti kriterije za govor mržnje koji se odnosi na kazneno djelo javnog poticanja na nasilje i mržnju, te kriterije koji se odnose na prekršajno djelo diskriminacije stvaranjem neprijateljskog, ponižavajućeg i uvredljivog okruženja.

2

Izbjegavati podnošenje prekršajnih prijava za remećenje javnog reda i mira za sve oblike govora mržnje, a posebno ako postoji antidiskriminacijska osnova prepoznata kroz Kazneni zakon ili Zakon o suzbijanju diskriminacije.

3

Osigurati kontinuirano statističko praćenje postupaka u vezi s govorom mržnje (kaznena djela javnog pozivanja na nasilje i mržnju, Kazneni zakon, čl. 325., i prekršajna djela diskriminacije stvaranjem neprijateljskog, ponižavajućeg i uvredljivog okruženja, Zakon o suzbijanju diskriminacije, čl. 25 i ostali) kroz postojeću ili posebnu Radnu skupinu pri Vladinom uredu za ljudska prava i prava nacionalnih manjina. U izradu statistike uključiti, uz državna odvjetništva i policiju i prekršajne sudove, organizacije civilnog društva koje se bave suzbijanjem govora mržnje i strateškim sudovanjem. Statistika

govora mržnje mora obuhvaćati sve prepoznate osnove diskriminacije, uključujući i spolnu orientaciju te rodni identitet i/ili rodno izražavanje. Takvu statistiku treba učiniti javno dostupnom.

4

S ciljem postizanja odvraćajućih učinaka, izbjegavati donošenje simboličkih ili smanjenih kazni, posebno kada se radi o antidiskriminacijskim postupcima, koja za sobom ionako ne povlače teret unošenja u kaznenu evidenciju.

5

Potaknuti medijske izdavače na poduzimanje odgovarajućih koraka u sprječavanju i sankcioniranju govora mržnje na društvenim mrežama koje administriraju.

6

Potaknuti suradnju organizacija civilnog društva, naročito LGBTQ organizacija i organizacija koje okupljaju romsku i srpsku zajednicu u RH, radi razmjene iskustva u suzbijanju govora mržnje s ciljem jačanja zajedničkih kapaciteta za stvaranje sudske prakse u povodu podnesenih kaznenih prijava za javno poticanje na nasilje i mržnju, te prekršajnih prijava za diskriminaciju, kao i drugih oblika strateškog sudovanja.

1.4. Pravo na zakonsko priznanje roda i samoodređenje spola

Osobnost svake osobe je nepovrediva (Ustav RH, čl. 22). To znači da svaka osoba u RH ima pravo na svoj tjelesni integritet, zaštitu svoga osobnoga ugleda i zdravlja. Zato se uostalom svakoj osobi omogućava da svoju individualnost gradi kroz svoje osobno ime, koje može i promijeniti ako to želi, kao i kroz neki drugi identitet – nacionalni, etnički, vjerski, seksualni, spolni, rodni ili kroz bilo koju drugu vrstu osobnosti. **U pogledu ostvarenja svojih temeljnih prava transrodne osobe posebno su ranjiva skupina.**

U ovom poglavlju govorit ćemo o potrebi zakonskog priznanja roda koje tek treba regulirati na primjereno način. **Zakonsko priznanje roda podrazumijeva zakonski uređeno priznanje nečijeg rodnog identiteta koje se očituje kroz promjenu oznaka spola i/ili osobnog imena u osobnim dokumentima**, matičnim knjigama, izvaticima iz matičnih knjiga, diplomama, svjedodžbama, licencijama, certifikatima, potvrdomama i bilo kojim drugim dokumentima, registrima i matičnim ili identifikacijskim oznakama koje imaju rodno ili spolno obilježje⁵³. Zakonsko priznanje roda mora se odvijati na zahtjev, kao i svako drugo priznanje čovjekove osobnosti, što s rodom za sad nije slučaj.

Europski sud za ljudska prava u više se navrata oglasio u vezi zakonskog priznanja roda i uvjeta pod kojima se ono mora odvijati kako bi se osigurala i učvrstila ljudska prava transrodnih osoba, napose prava na privatnost, na pravično suđenje i zaštitu od diskriminacije.⁵⁴ **Prema standardima Vijeća Europe, države članice trebale bi osigurati zakonsko priznanje roda na brz, transparentan i svima dostupan način koji je potrebno temeljiti isključivo na principu samoodređenja.** Dva dokumenta Vijeća Europe koji učvršćuju obveze zemalja članica vezane uz zakonsko priznanje roda su: Preporuke CM/Rec(2010)5 Odbora ministara

⁵³ Na primjer, jedinstveni matični broj građana (JMBG). Iako je njega u javnoj upotrebi od 2009. godine zamjenio 11-znamenkasti identifikacijski broj građana (OIB) koji ne sadrži kombinaciju brojki koja može otkriti osobni podatak o osobi, svaki građanin/ka RH i dalje posjeduje JMBG koji u kombinaciji od 13 znamenki sadrži i podatak o spolu koji je vidljiv kroz kombinaciju brojeva od 10. do 12. znamenke.

⁵⁴ Pitana rodnog identiteta: https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Gender_identity_HRV.pdf

Vijeća Europe o mjerama suzbijanja diskriminacije na osnovama spolne orijentacije i rodnog identiteta⁵⁵ i Rezolucija 2048(2015) 'Diskriminacija transrodnih osoba u Europi'⁵⁶.

PREPORUKA CM/REC(2010)5 ODBORA MINISTARA (VIJEĆA EUROPE) DRŽAVAMA ČLANICAMA O MJERAMA ZA SUZBIJANJE DISKRIMINACIJE NA OSNOVU SPOLNE ORIJENTACIJE ILI RODNOG IDENTITETA

Točka 21.

Države članice trebaju poduzeti odgovarajuće mjere kako bi se zajamčilo punopravno zakonsko priznanje promjene upisa spola osobe na svim područjima života, a posebno tako da se omogući promjena imena i upisa spola u službenim dokumentima na brz, transparentan i dostupan način; države članice također trebaju osigurati, gdje je to potrebno, odgovarajuće priznavanje i promjene od strane nedržavnih aktera u odnosu na ključne dokumente, kao što su razne obrazovne i radne potvrde.

Zakoni i podzakonski akti trenutno na snazi ne omogućavaju promjenu upisa spola osobe na primjeren i zadovoljavajući način – ne poštuju pravo na samoodređenje spola i proces nije dostupan na brz, transparentan i svima dostupan način. Kako bi transrodnim osobama zakonski bio priznat rojni identitet, kao i promjena upisa spola i osobnog imena u matičnim knjigama, trenutno se primjenjuju tri različita zakona i jedan podzakonski akt te dva posebna dodatka. **Takov komplikirani pravni okvir, koji uključuje ishodovanje najmanje tri različite suglasnosti za promjenu upisa spola, kao i dva mišljenja, značajno odgovlači postupak i u konačnici dovodi u nepovoljan i diskriminirajući položaj same podnositelje ili podnositeljice zahtjeva u odnosu na sve druge građane i građanke u postupcima promjene upisa građanskog stanja.**

Prva dva zakona odnose se samo na promjenu upisa spola. Transrodne osobe mogu na vlastiti zahtjev, ili na zahtjev roditelja i/ili skrbnika u slučaju maloljetnih osoba, promijeniti oznaku „Spol: muški“ u „Spol: ženski“ i „Spol: ženski“ u „Spol: muški“. Ovo je omogućeno na temelju Zakona o državnim maticama⁵⁷, koji prepoznaće mogućnost promjene upisa spola u matici rođenih (čl. 9a), kao i Zakona o zdravstvenoj zaštiti⁵⁸, koji ovlašćuje Nacionalno zdravstveno vijeće⁵⁹ za davanje jednog od mišljenja o „promjeni

⁵⁵ Preporuka CM/Rec(2010)5 Odbora ministara državama članicama o mjerama za suzbijanje diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta: [https://ravnopravnost.gov.hr/UserDocs/Images/arkiva/preuzimanje/dokumenti/ve/Preporuka%20CMRec\(2010\)5%20Odbora%20ministara%20ministrica%20državama%20članicama%20o%20mjerama%20za%20suzbijanje%20diskriminacije%20na%20osnovu%20seksualne%20orijentacije%20ili%20rodnog%20identiteta.pdf](https://ravnopravnost.gov.hr/UserDocs/Images/arkiva/preuzimanje/dokumenti/ve/Preporuka%20CMRec(2010)5%20Odbora%20ministara%20ministrica%20državama%20članicama%20o%20mjerama%20za%20suzbijanje%20diskriminacije%20na%20osnovu%20seksualne%20orijentacije%20ili%20rodnog%20identiteta.pdf)

⁵⁶ Resolution 2048 (2015) Discrimination against transgender people in Europe: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-EN.asp?fileid=21736> (na engleskom)

⁵⁷ NN 96/93, 76/13.

⁵⁸ NN 150/08, 71/10, 139/10, 22/11, 84/11, 154/11, 12/12, 35/12, 70/12, 144/12, 82/13, 159/13, 22/14, 154/14, 70/16, 131/17.

⁵⁹ Nacionalno zdravstveno vijeće je političko, stručno i savjetodavno tijelo koje na mandat o 4 godine imenuje Hrvatski sabor na prijedlog ministra/ministrice zdravlja. Vijeće ima 9 članica i članova, stručnjaka i stručnjakinja različitih medicinskih struka sa primarnom zadaćom praćenja svih područja zdravstvene zaštite u RH i davanja mišljenja u vezi zdravstvenih politika.

spola“ (čl. 115) na temelju kojega nadležni matični ured čini promjenu upisa spola. Osim ova dva zakona, još tri pripadajuća propisa uređuju promjenu upisa spola: i) Pravilnik o načinu prikupljanja medicinske dokumentacije te utvrđivanju uvjeta i prepostavki za promjenu spola ili o životu u drugom rodnom identitetu (NN 132/14), ii) Lista stručnjaka koji imaju iskustva u radu s transseksualnim osobama (NN 59/15), te iii) Stručne smjernice za izradu mišljenja zdravstvenih radnika i psihologa o utvrđivanju uvjeta i prepostavki za promjenu spola i životu u drugom rodnom identitetu (NN 7/16). Temeljem ovih propisa nije moguće upisati niti jednu drugu oznaku u rubrici „spol“ osim binarno zadanih kategorija „muškog“ i „ženskog“ spola.

Treći zakon koji se odnosi na priznanje roda je Zakon o osobnom imenu, koji jamči svakoj osobi promjenu osobnog imena, bez posebnih odredbi koje se odnose na promjenu upisa spola ili rodni identitet.

U svim aktima koji se izravno odnose na promjenu upisa spola koristi se termin „promjena spola“. Taj se termin koristi ne samo kada zakonodavac misli na upravni postupak promjene upisa spola, nego i kada misli na medicinske postupke prilagodbe spola. U ovom izvještaju ćemo, kako priliči, jasno razlikovati ove postupke.

1.4.1. Promjena osobnog imena

Prema Zakonu o osobnom imenu (NN 118/12, 70/17) bilo tko može promijeniti svoje osobno ime na jednostavan način, na zahtjev i uz razumne uvjete⁶⁰. Željeno ime može se kulturološki smatrati „muškim“, „ženskim“ ili „neutralnim“, iako u zakonskom smislu ta podjela ne postoji. Transrodne osobe u Hrvatskoj mogu odabratи rodno odgovarajuće ime, bez ikakvih uvjetovanja izbora osobnog imena ili prethodne promjene upisa spola⁶¹. Promjena upisa osobnog imena unosi se kao promjena u matici rođenih, a izvadak iz matice rođenih ne sadrži napomenu o promjeni osobnog imena „za osobe koje promijene osobno ime prije promjene spola“ (čl. 42).

U praksi, pri podnošenju zahtjeva za promjenu imena, matičar ili matičarka procjenjuje namjerava li osoba koja podnosi zahtjev za promjenu imena „promijeniti spol“. Ta procjena se radi na temelju rodne određenosti imena i upisanog spola osobe ili na temelju rodnog izražavanja osobe, a u najmanje dva slučaja od osoba se tražilo da uz zahtjev za promjenu imena prilože i psihijatrijski nalaz, iako za to ne postoji utemeljenje u zakonu⁶². U nekoliko slučajeva

⁶⁰ Prema Zakonu o osobnom imenu (čl. 8.), ime se ne može promijeniti u slučaju vođenja kaznenog postupka protiv podnositelja zahtjeva te u slučaju da odabrano ime vrijeda i ugrožava prava i slobode drugih osoba, javni poredek i javni moral.

⁶¹ čak i u slučaju da se izbor imena smatra rodno „neodgovarajućim“ od spola koji je upisan u matičnoj knjizi.

⁶² Podatak dobiven iz intervjuja s osobom koja je podnijela zahtjev za promjenu upisa imena prije promjene upisa spola (lipanj 2018.).

matičar odnosno matičarka nije bila informirana o promjenama Zakona o osobnom imenu te je tražila „rješenje o promjeni spola“, stoga je osobi koja podnosi zahtjev savjetovano da se pozove na konkretne odredbe iz članaka u Zakonu o osobnom imenu⁶³.

1.4.2. Promjena upisa spola

Postojeća regulativa za promjenu upisa spola je komplikirana, diskriminatorna i ponižavajuća. Upravni postupak promjene upisa spola moguće je isključivo uz psihijatrijsku dijagnozu, kroz postupak u kojem dolazi do preklapanja nadležnosti državne uprave i zdravstvenog sustava. **Postupak promjene upisa spola ne poštuje pravo osobe na samoodređenje vlastitog spola i roda.** Točnije, ne omogućava osobi da na temelju vlastite želje, u pravnom smislu, bude prepoznata u spolu i rodu s kojim se identificira.

Promjena upisa spola je dugotrajan postupak u kojem je uključen veliki broj institucija koje trebaju dati suglasnost i pozitivno mišljenje osobama koje mijenjaju upis spola. Stoga često preporučujemo da se u ovaj postupak ulazi uz pravnu podršku udruga Zagreb Pride i Trans Aid.

Postupak zakonskog priznanja spola je ponižavajući za osobu koja podnosi zahtjev i to zbog više aspekata:

1. **postupci predugo traju, u pravilu duže od propisanog roka od 30 dana,**
2. **postupak je veoma birokratiziran i uključuje davanje procjene od strane najmanje tri predstavnika ili predstavnice institucija iz različitih područja, od kojih svaka može postupak dodatno usporiti ili ga potpuno onemogućiti,**
3. **promjenu upisuje nadležni matični ured na temelju mišljenja političkog tijela kojeg imenuje Hrvatski sabor – Nacionalnog zdravstvenog vijeća, temeljem Zakona o zdravstvenoj zaštiti (NN 82/13),**
4. **Nacionalno zdravstveno vijeće svoje mišljenje donosi pak na temelju drugog mišljenja, koje donose osobe s objavljene Liste stručnjaka koji imaju iskustva u radu s transeksualnim osobama (NN 59/15).**

Zakon o državnim maticama (NN 76/1) omogućava osobama u RH „promjenu spola“ u rodnom listu. Ovaj zakon predviđa dva načina za podnošenje zahtjeva za promjenu upisa spola:

1. **Da podnositelj ili podnositeljica zahtjeva traži „promjenu spola u matici rođenih“ temeljem „promjene spola“ (odnosi se na osobe koje su na hormonalnoj terapiji), i**

2. Da podnositelj ili podnositeljica zahtjeva traži „promjenu spola u matici rođenih“ temeljem „života u drugom rodnom identitetu“ (odnosi se na osobe koje nisu na hormonalnoj terapiji, s obzirom da se kod ovog načina podnošenja zahtjeva ne traži mišljenje endokrinologa).

Procedure za zahtjev promjene upisa spola su dodatno uređene podzakonskim aktom – Pravilnikom o načinu prikupljanja medicinske dokumentacije te utvrđivanju uvjeta i prepostavki za promjenu spola ili o životu u drugom rodnom identitetu (NN 132/14). Pravilnik je isključivo izrađen kako bi se propisao način prikupljanja medicinske dokumentacije za donošenje mišljenja Nacionalnog zdravstvenog vijeća o promjeni upisa spola i **ne uređuje nikakva druga zdravstvena, socijalna ni pravna pitanja i potrebe transrodnih osoba**. U odnosu na razdoblje prije 2014. i negativnu praksu Nacionalnog zdravstvenog vijeća, ovaj Pravilnik je spriječio praksu isključivog uvjetovanja promjene upisa spola podvrgavanjem operaciji genitalne prilagodbe spola, što je pozitivan pomak.

Promjena upisa spola unosi se kao promjena u matici rođenih, ali kod izdavanja izvadaka iz matičnih knjiga, podatak o promjeni upisa spola i osobnog imena ne smije biti vidljiv (Zakon o državnim maticama, čl.42.).

U RH postoji i dobra praksa Ustavnog судa Republike Hrvatske o zakonskom priznanju roda. Najvažnija presuda u području priznanja roda donesena je u ožujku 2014. godine⁶⁴, a to je ujedno i prvo formalno priznanje roda osobe i dobar temelj za izradu cjelovitog zakonskog rješenja o priznanju roda i samoodređenja spola. U tom je konkretnom slučaju nadležno tijelo za izdavanje mišljenja u redovnom postupku promjene upisa spola, Nacionalno zdravstveno vijeće, godinama odbijalo postupati u ovom predmetu i donijeti mišljenje temeljem kojeg bi nadležni matični ured mogao izvršiti promjenu upisa spola. Matični ured je također odbijao promjeniti upis spola bez mišljenja Nacionalnog zdravstvenog vijeća. Važan podatak je da osoba koja je tražila promjenu upisa spola nije priložila medicinsku dokumentaciju o operaciji genitalne prilagodbe spola, što je u praksi do tada bio isključiv uvjet da Nacionalno zdravstveno vijeće doneše pozitivno mišljenje ili da nadležno matično tijelo napravi promjenu upisa spola⁶⁵. Ustavni sud naložio je Ministarstvu uprave da u što kraćem roku, ne dužem od 3 mjeseca, doneše odluku o promjeni upisa spola, što je Ministarstvo učinilo odmah po objavi presude, i to bez mišljenja Nacionalnog zdravstvenog vijeća.

⁶⁴ Odluka Ustavnog судa Republike Hrvatske broj U-III-3173/2012 od 18. ožujka 2014.: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2014_04_46_872.html

⁶⁵ Podatak dobiten iz intervjuja s osobama koje su podnijele zahtjev za promjenu upisa spola (lipanj 2018.).

Postupak

Podnositelj/ica zahtjeva za izdavanje rješenja o upisu „promjene spola u matici rođenih“, obvezan/a je uz zahtjev priložiti mišljenje Nacionalnog zdravstvenog vijeća o „promjeni spola ili o životu u drugom rodnom identitetu“ koje predstavlja dokument na temelju kojeg nadležni ured državne uprave u županiji donosi rješenje o upisu promjene spola u maticu rođenih (čl. 3.).

1. Temeljna prava i pravo na život bez nasilja

ZC

Nacionalno zdravstveno vijeće donosi mišljenje na zahtjev osobe. Uz zahtjev je potrebno priložiti medicinsku dokumentaciju i mišljenja više stručnjaka ili stručnjakinja koja su propisana Pravilnikom o promjeni spola. U slučaju da je postupak „promjene spola u matici rođenih“ temeljen na „promjeni spola“, uz zahtjev se treba priložiti mišljenje endokrinologa. U slučaju da je postupak „promjene spola u matici rođenih“ temeljen na „životu u drugom rodnom identitetu“, mišljenje endokrinologa nije potrebno.

priloga

Ako je podnositelj/ica zahtjeva punoljetna osoba, obvezan/a je uz zahtjev priložiti sljedeću medicinsku dokumentaciju:

1. Mišljenje/nalaz doktora medicine specijalista psihijatrije,
2. Mišljenje/nalaz doktora medicine specijalista endokrinologije i dijabetologije (samo u slučaju ako se ponosi zahtjev temeljem „promjene spola“),
3. Mišljenje kliničkog psihologa,
4. Izvješće nadležnog centra za socijalnu skrb o osobnim i obiteljskim prilikama.

Ako je podnositelj/ica zahtjeva maloljetna osoba, roditelj ili skrbnik uz zahtjev mora priložiti sljedeću medicinsku dokumentaciju:

1. Mišljenje/nalaz doktora medicine specijalista dječje i adolescentne psihijatrije,
2. Mišljenje/nalaz doktora medicine specijalista pedijatrijske endokrinologije dijabetologije (samo u slučaju ako se ponosi zahtjev temeljem „promjene spola“),
3. Mišljenje/nalaz doktora medicine specijalista pedijatrije,
4. Mišljenje kliničkog psihologa s iskustvom na području dječje psihologije,
5. Izvješće nadležnog centra za socijalnu skrb o osobnim i obiteljskim prilikama.

Nacionalno zdravstveno vijeće obvezno je donijeti Mišljenje u roku od 30 dana od dana zaprimanja urednog zahtjeva (čl. 9., st. 2.).

1.4.3. Prepreke u ostvarivanju prava na zakonsko priznanje roda

U razdoblju do 2017. godine, Zagreb Pride je zaprimio brojne prijave kršenja prava na promjenu upisa spola. Iz prijava je bilo razvidno da Nacionalno zdravstveno vijeće ne donosi mišljenja u propisanom roku, što onemogućava transrodne osobe u ostvarenju svojih prava. Na primjer, u slučaju podnošenja postupka pred Upravnim sudom, u kojem je sudjelovao i Zagreb Pride, Nacionalno zdravstveno vijeće je ipak, nakon znatnog kašnjenja, donijelo pozitivno mišljenje.

Ministarstvo uprave raspolaže podacima o promjeni upisa spola u Republici Hrvatskoj samo za razdoblje nakon 2012. godine, dok su Zagreb Prideu početkom 2018. godine na upit dostavljeni skupni podaci o broju osoba za razdoblje do svibnja 2017. U tom razdoblju upisana je 31 promjena upisa spola, međutim taj podatak nije razvrstan po godinama tako da nam nije poznato u kojem točno razdoblju Nacionalno zdravstveno vijeće nije uopće donosilo rješenja o promjeni upisa spola, kršeći time Pravilnik (NN 132/14), koji rok za donošenje rješenja postavlja na 30 dana od dana podnošenja zahtjeva. Na tematskoj sjednici Odbora za ljudska prava Hrvatskog sabora u studenom 2017. priopćeno je kako je u Hrvatskoj „više od 50 osoba promijenilo spol“⁶⁶, što je znatan porast u odnosu na 31 osobu do svibnja 2017. Nadalje, Ministarstvo zdravstva navodi kako je Nacionalno zdravstveno vijeće pozitivno riješilo 73 zahtjeva od 2014. do svibnja 2018., od čega se njih osam odnosi na „promjenu spola“, a 65 na „život u drugom rodnom identitetu“⁶⁷.

Iz toga možemo zaključiti kako je Nacionalno zdravstveno vijeće počelo postupati prema davno predanim zahtjevima, najvjerojatnije tek od početka 2016., odnosno tek po objavi Liste stručnjaka (NN 59/15). Također, poznato je kako je određen broj ljudi zahtjeve za promjenu upisa spola podnio tek nakon što je postalo poznato da je Nacionalno zdravstveno vijeće krenulo s postupanjem po predmetima⁶⁸.

Posebnu pozornost želimo skrenuti na zakonski potpuno neuređeno područje izdavanja svih drugih dokumenata i njihovo usklađivanje s promjenom upisa spola i osobnog imena u osobnim dokumentima. To se posebno odnosi na sveučilišne i školske diplome te druge potvrde obrazovnih institucija. Dok su neka sveučilišta i veleučilišta spremna, na temelju vlastite razumne procjene i svijesti o izglednom izlaganju diskriminaciji svojih bivših studenata i studentica na tržištu rada ili nastavku školovanja, kao i očiglednom narušavanju njihove privatnosti, promijeniti upis osobnoga imena i uskladiti diplome i druge potvrde na

⁶⁶ Saborski Odbor raspravlja o statusu i pravima transrodnih osoba u Republici Hrvatskoj: <http://www.prs.hr/index.php/suradnja/povjerenstva-i-odbori/2318-saborski-odbor-raspravlja-o-statusu-i-pravima-transrodnih-osoba-u-republici-hrvatskoj>

⁶⁷ Rod za život, Novosti, Tamara Opačić, 15. svibnja 2018.: <https://www.portalnovosti.com/rod-za-zivot>

⁶⁸ Podatak dobiven iz intervjuja s osobama koje su podnijele zahtjev za promjenu upisa spola (lipanj 2018.).

rođno odgovarajući jezik⁶⁹, druga sveučilišta i veleučilišta odbijaju takve zahtjeve pozivajući se na neutemeljenost takvog zahtjeva u zakonu⁷⁰.

Slična su postupanja i kad su u pitanju svjedodžbe odnosno diplome odgojno-obrazovnih institucija. Zagreb Pride je u jednom slučaju uputio osobu na pokretanje postupka pred Pravobraniteljicom za ravnopravnost spolova iz razloga što je obrazovna ustanova odbila izdati svjedodžbu transrodnoj osobi u odgovarajućem rodu. Ovaj slučaj je okončan izdavanjem preporuke Pravobraniteljice o nužnosti izdavanja uvjerenja i svjedodžbi u odgovarajućem rodu. Osim navedenog postoji i dobra praksa Ustavnog suda RH. Tako je u predmetu iz studenog 2017. godine⁷¹ Ustavni sud poniošto sva rješenja u kojima Sveučilište u Zagrebu, točnije Fakultet elektrotehnike i računarstva te Upravni sud u Zagrebu odbijaju izdati sveučilišnu diplomu transrodnoj osobi u skladu s njezinim imenom i rođno odgovarajućim jezikom. **Tek u lipnju 2018. godine Ministarstvo znanosti i obrazovanja poslalo je uputu svim školama, visokim školama i fakultetima da na zahtjev osoba koje su promijenile upis spola nakon završetka školovanja izdaju svjedodžbe, odnosno diplome s novim imenom i u odgovarajućem rodu**⁷², dok je izmjenama Pravilnika o pedagoškoj dokumentaciji i evidenciji te javnim ispravama u školskim ustanovama (NN 42/17) u svibnju 2017., školske svjedodžbe i druge javne isprave (potvrde i uvjerenja) više ne sadrže rubriku u kojoj se iskazuje spol/rod učenika ili učenice („sin“ i „kći“) te imena roditeljâ ili skrbnikâ (čl. 48.).

Unatoč komplikiranom i birokratiziranom postupku za promjenu upisa spola i osobnog imena te sve brojnijim i obvezujućim presudama Europskog suda za ljudska prava i Ustavnog suda RH, **transrodne osobe i dalje otežano ostvaruju svoja prava.** U praksi, tijela zadužena za provedbu zakona ne poznaju ni postojeći zakonski okvir za priznanje roda, ni praksu Europskog suda za ljudska prava i Ustavnog suda RH pa su transrodne osobe u pravilu prisiljene sva svoja prava ostvarivati kroz upravni ili antidiskriminacijski postupak ili pak postupak pred Pravobraniteljicom za ravnopravnost spolova, što potvrđuje i praksa sudske predmeta koje inicira Zagreb Pride. **Institucionalna diskriminacija transrodnih osoba može se znatno smanjiti tek donošenjem zakonskog propisa koji će na sveobuhvatan način urediti prava i potrebe transrodnih osoba.**

Zagreb Pride zagovara da se promjena upisa spola uredi kroz jedan jedinstveni zakonski propis koji omogućava svakoj osobi da, na zahtjev, bez suglasnosti drugih i bez dijagnoze, promjeni upis spola u svim dokumentima, na jednak način na koji se mijenja osobno ime opisano u poglavljju 1.4.1. Promjena osobnog imena.

69 Zagreb Pride je u travnju 2018. godine poslao upit svim javnim i privatnim sveučilištima i veleučilištima u RH, sveukupno 47 dopisa, u kojim ih pitamo omogućavaju li osobama koje su za vrijeme ili nakon studija promijenile upis spola i/ili osobnog imena u državnim maticama prilagodbu diploma i drugih dokumenata. U zakonskom roku od 30 dana odgovore smo dobile od samo 3 sveučilišta i 2 veleučilišta. Sveučilište Vern, Sveučilište u Zadru i Zdravstveno veleučilište u Zagrebu su odgovorili kako bi izdali ili da već jesu izdavali rođno prilagođene diplome transrodnim osobama. Sveučilište u Dubrovniku je u dopisu napisalo da je dokumente moguće promijeniti samo tijekom studiranja, no nakon što osoba diplomiра, prilagodba navodno više nije moguća. Jedno veleučilište je samo odgovorilo kako do sada nije zaprimilo zahtjev za promjenu diplome temeljem promjene upisa spola u državnim maticama.

53

70 Odluka Ustavnog suda Republike Hrvatske broj U-III-361/2014 od 21. studenog 2017.: [https://sljeme.usud.hr/usud/praksaw.nsf/7114c25caa361e3ac1257f340032f11e/c12570d30061ce54c12581e200377476/\\$FILE/U-III-361-2014.pdf](https://sljeme.usud.hr/usud/praksaw.nsf/7114c25caa361e3ac1257f340032f11e/c12570d30061ce54c12581e200377476/$FILE/U-III-361-2014.pdf)

71 Ibid.

72 Ministarstvo dalo uputu: Transrodnima izdajte diplome s novim imenom, Večernji list, Iva Boban Valečić, 15. lipnja 2018.: <https://www.vecernji.hr/vijesti/ministarstvo-dalo-uputu-transrodnima-izdajte-diplome-s-novim-imenom-1251898>

1.4.4. PREPORUKE ZA ZAKONSKO PRIZNANJE RODA I SAMOODREĐENJE SPOLA

1

Hitno usvojiti poseban i sveobuhvatni zakonski propis koji će na primjeren i pristupačan način, poštujući tjelesni integritet, osobnost svake osobe i njihovo pravo na rodnu i spolnu raznolikost kao najvišim vrednotama Ustava RH:

a

urediti cjelovit postupak promjene upisa spola u matičnim knjigama i svim osobnim i identifikacijskim dokumentima. Taj postupak mora biti zasnovan na principu samoodređenja spola i roda te biti dostupan na zahtjev osobe, bez uvjetovanja i suglasnosti drugih osoba,

b

omogućiti promjenu svih dokumenata koji se tiču rada i obrazovanja (svjedodžbi, diploma, licencija, certifikata i potvrdi) i njihovo izdavanje u odgovarajućem rodu i osobnom imenu,

c

osigurati privatnost i poštivanje samoodređenog spola i/ili rodnog identiteta osobe u svim područjima privatnog i javnog života, a naročito u području školstva, visokog obrazovanja i znanosti, rada, pred pravosuđem i pri korištenju svih javnih usluga, uključujući zdravstvenu zaštitu i socijalnu skrb, jamčiti pravo na dostupnost cjelovite i cjeloživotne

zdravstvene zaštite i svih željenih i neuvjetovanih medicinskih postupaka za prilagodbu spola,

d

uređiti obiteljski, bračni i/ili partnerski život vjenčanih transrodnih osoba na način da se prilikom ili nakon promjene upisa spola osigura zadržavanje svih steklenih prava u postojećoj zajednici obiteljskog života,

e

zabraniti svako nečovječno postupanje na štetu drugih osoba i njihovog tjelesnog integriteta zbog njihovog rodnog identiteta, rodnog izražavanja, spolne orijentacije i spolnih karakteristika, uključujući sve oblike kirurških zahvata bez pristanka same osobe ili bilo kojeg oblika reparativne odnosno konverzijske terapije ili postupaka koji se mogu smatrati tomu nalik,

f

osigurati da se rodni identitet osobe poštuje u svakoj javnoj i službenoj komunikaciji, neovisno o oznaci spola koja je upisana u matičnu knjigu,

g

omogućiti osobama da se samoodrede kroz upis neodređene oznake spola u matičnoj knjizi ili osobnim dokumentima (npr. "drugo" i/ili „X").

2

Izraditi preporuke i osigurati dodatnu edukaciju za zaposlenike i zaposlenice tijela državne i javne uprave s ciljem dokidanja svakog diskriminirajućeg odnosa prema osobama zbog njihovog rodnog identiteta i/ili izražavanja.

**Pravo
na rad i
zaštitu od
diskriminacije
na
radu**

Zabrana izravne i neizravne diskriminacije na području rada i radnih uvjeta, uključujući kriterije odabira i uvjete zapošljavanja, napredovanja, profesionalnog napredovanja, stručnog osposobljavanja i prekvalifikacija, propisana je važećim Zakonom o radu (NN 93/14, 127/17) sukladno posebnim propisima, a to su u Hrvatskoj Zakon o suzbijanju diskriminacije (NN 85/08, 112/12), kao i Zakon o ravnopravnosti spolova (NN 82/08). Također, Zakon o radu nameće poslodavcu koji zapošljava najmanje dvadeset radnika obvezu donošenja i objave pravilnika o radu kojim, između ostaloga, treba urediti mjere zaštite od diskriminacije ako ta pitanja već nisu uređena kolektivnim ugovorom (Zakon o radu, čl. 26.).

Iako je diskriminacija u području rada zabranjena, istraživanja i iskustva iz prakse te pritužbe LGBTIQ osoba ukazuju na učestalo postojanje diskriminacije i uznemiravanja koje se najčešće ne prijavljuje. Ovo nas navodi na zaključak da pojedini poslodavci ili poslodavke ne poštuju zabranu diskriminacije, niti obvezu zaštite dostojanstva radnika i radnica, da se radnička prava LGBTIQ osoba često krše te da se pravni mehanizmi zaštite od diskriminacije na radu ne provode. To potvrđuju i izvještaji Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova⁷³, koji ukazuju da je za razdoblje 2014.–2017. primila više pritužbi za diskriminaciju LGBTIQ osoba na tržištu rada, iako je vidljivost takvih slučajeva zbog nepokretanja sudskega postupaka relativno niska.

Kao i u slučajevima diskriminacije po drugim osnovama, jedan od glavnih razloga rijetkog prijavljivanja diskriminacije na radu je strah od gubitka radnog mesta, smanjenja plaće ili nemogućnost napredovanja, što je dodatno pojačano dugotrajnim nepovoljnim ekonomskim uvjetima i stanjem visoke nezaposlenosti.

2.1. Položaj LGBTIQ osoba na radnom mjestu

Područje rada i položaj LGBTIQ osoba na radnom mjestu je i dalje nedovoljno istraženo. **Kod poslodavaca i poslodavki ne postoji svijest o potrebi zaštite LGBTIQ osoba od diskriminacije, kao niti o potrebi stvaranja inkluzivnog okruženja za sve radnike i radnice.** Međutim, u posljednjih nekoliko godina, otkako su se zaštitom LGBTIQ osoba u području rada počele baviti organizacije civilnog društva, ta svijest polako počinje rasti. O iskustvima LGBTIQ osoba na radnom mjestu govori nekoliko istraživanja koja ukazuju da je diskriminacija

na radnom mjestu ili prilikom traženja posla raširena, kao i da LGBTIQ osobe na radnom mjestu uglavnom skrivaju svoju spolnu orijentaciju ili rodni identitet. Prema istraživanju Zagreb Pridea iz 2013. godine, od 690 ispitanih LGBTIQ osoba čak 54% skriva svoju spolnu orijentaciju i rodni identitet na poslu, 7% ispitanika i ispitanica je jednom doživjelo diskriminaciju na radnom mjestu ili prilikom javljanja na posao, a 8% ih je diskriminaciju doživjelo više puta.

LGBTIQ organizacije često dobivaju prijave o diskriminaciji na radu, međutim tek manji dio prijava završi pokretanjem antidiskriminacijskog sudskog postupka. Najčešći razlog je izostanak podrške diskriminiranoj osobi od kolegica i kolega te strah od gubitka posla.

Takve trendove potvrđuje i istraživanje „LGBTI ravnopravnost na radnom mjestu“ udruge K-zona koje je provedeno 2016. godine⁷⁴. Rezultati pokazuju kako od 389 osoba koje su sudjelovale u istraživanju, njih 26% u potpunosti skriva svoju spolnu orijentaciju, rodni identitet i/ili rodno izražavanje na poslu, 38% tvrdi da su na poslu djelomično out, a samo ih 37% tvrdi da su u potpunosti out na poslu. Nadalje, 13% sudionika i sudionica ovog istraživanja su u životnom partnerstvu, od kojih 55 % nije o tome obavijestilo poslodavca, iako imaju pravo ostvariti prava koje im kao životnim partnerima ili partnericama pripadaju. Većina osoba skrivanjem vlastite spolne orijentacije i/ili rodnog identiteta želi izbjegći neugodnosti i probleme na poslu, od čega se često ističe nemogućnost dobivanja ugovora na neodređeno. Nekoliko osoba koje su sudjelovale u ovom istraživanju, a rade u obrazovnom sustavu, opisuju svoju radnu okolinu kao izrazito homofobnu jer su suočene s homofobnim komentarima učenika i učenica, a nekima je izričito zabranjeno outanje zbog navodnog nepovoljnog utjecaja na djecu. Kad je u pitanju diskriminacija na radnom mjestu, čak 75% ispitanika i ispitanica doživjelo je neki od oblika diskriminacije, uznemiravanja i/ili zlostavljanja, pri čemu je najveći broj (61%) bio izložen homofobnim komentarima i šalama. Prijetnje je dobivalo njih 9%, a fizičkom nasilju bilo je izloženo 3% osoba koje je sudjelovalo u istraživanju. Alarmantan je podatak da je od 75% LGBTI osoba koje su doživjele neki od navedenih oblika diskriminacije, uznemiravanja i/ili zlostavljanja na radu, svega 11% je to prijavilo poslodavcu.

U sklopu istoimenog projekta udruge K-zona i partnerica⁷⁵ o radničkim pravima LGBTIQ osoba, napravljen je i Indikator ravnopravnosti na radnom mjestu kojim poslodavci mogu mjeriti svoje djelovanje i uspješnost u smanjenju diskriminacije na osnovi spolne orijentacije, rodnog identiteta i izražavanja te stvaranju inkluzivnog okruženja za LGBTIQ osobe na radnom mjestu. **U 2017. godini, Indikator ravnopravnosti je ispunilo 94 poslodavca koji ukupno zapošljavaju preko 12 tisuća radnika i radnica na području RH. Od toga broja, samo 39 poslodavaca odlučilo je javno podijeliti informaciju o sudjelovanju u Indikatoru ravnopravnosti, na čemu im je dodijeljeno priznanje za doprinos LGBTI ravnopravnosti na radnom mjestu.**

⁷⁴ LGBTI ravnopravnost na radnom mjestu: <http://ravnopravnost.lgbt/2017/02/10/lgbti-ravnopravnost-na-radnom-mjestu-rezultati-istraživanja/>

⁷⁵ BRID – Baza za radničku inicijativu i demokratizaciju, Udruga Zora te Lezbijska organizacija Rijeka 'LORI' u suradnji s udruženjem Trans Aid i Zagreb Pride.

Nisu nam poznata istraživanja o stavovima poslodavaca o LGBTIQ osobama na radnom mjestu koja su provođena u izvještajnom razdoblju (2014. – 2017.). Međutim, poznati su stavovi građana i građanki o LGBTIQ osobama i njihovom radu u pojedinim zanimanjima u javnom sektoru. Na primjer, prema istraživanjima agencije Ipsos za Zagreb Pride iz 2016. godine,⁷⁶ čak 42% ispitanih osoba smatra da LGBTIQ osobama ne treba dozvoliti rad s pacijentima na području obiteljske medicine.

2.2. Diskriminacija LGBTIQ osoba u području rada – primjeri iz prakse

U izvještajnom razdoblju 2014. – 2017., Zagreb Pride je zaprimio tri prijave za diskriminaciju na radnom mjestu po osnovi spolne orijentacije te jednu prijavu za diskriminaciju na radu na temelju zdravstvenog stanja, točnije HIV pozitivnog statusa. U prva dva slučaja radilo se o diskriminaciji i uznemiravanju na radnom mjestu, a prijave su nam podnijeli gej muškarci. Oba su u trenutku kada su nam se obratila bila zaposlena u javnom sektoru: prvi u jednoj državnoj agenciji, a drugi kao djelatnik u jednom ministarstvu. Treća osoba bila je zaposlena također u javnom sektoru, u javnoj ustanovi, ali joj se zbog HIV+ statusa uskraćivao rad. U prva dva slučaja, obaviještena je i Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova koja je u skladu s ovlastima pokrenula odgovarajuće mjere za zaštitu od diskriminacije.

Prvi slučaj, slučaj diskriminacije na radu u državnoj agenciji, prijavljen nam je 2014. godine. Osoba koja nam se obratila za pravnu pomoć tvrdila je da je izložena diskriminaciji od strane više nadređenih osoba i to isključivo na temelju svoje spolne orientacije. Diskriminacija se manifestirala tako da se umanjivala vrijednost rada pritužitelja, kažnjavalо ga se za nezgode na radu u kojima nije sudjelovao, onemogućavan mu je odlazak na stručne skupove i konferencije na koje su uredno odlazile njegove kolege na istom položaju. Nadalje, dani su mu poslovi koji nisu na njegovoj razini obrazovanja ili mu poslovi uopće nisu davani te je bio izložen uvredljivom govoru. Postupak za zaštitu od

diskriminacije na radu je pokrenut 2014. godine, ali do završetka ovog izvješća nije nam poznato je li došlo do presude.

Drugi slučaj, slučaj diskriminacije na radu u jednom ministarstvu prijavljen nam je 2017. godine. Radilo se o pritužbi za onemogućavanje napredovanja zbog spolne orientacije, uznemiravanje te uvredljivo i ponižavajuće postupanje od strane nadređenih i kolegica i kolega. Osoba koja nam se pritužila obavijestila nas je i o postupku koji je vođen pred Etičkim povjerenstvom, na način kako je to propisano Zakonom o državnim službenicima i Etičkim kodeksom državnih službenika. U postupku, točnije Izvješću Etičkog povjerenstva, ustvrđeno je kako nije došlo do kršenja Etičkog kodeksa, te kako nema dokaza da su rukovodeći službenici i službenice, te ostali službenici i službenice u svojoj komunikaciji uznemiravali pritužitelja, a posebno ne na temelju njegove spolne orientacije. Zbog straha od gubitka radnog mjesta i stvorenog nepovoljnog okruženja za pritužitelja, osoba je odlučila da neće pokretati nikakve pravne radnje do eventualnog premješta na drugo radno mjesto.

Sudska praksa u području diskriminacije na radu je ograničena. Jedina pravomoćna presuda u kojoj je utvrđena diskriminacija na radu koja nam je poznata, je slučaj u predmetu Krešić protiv Fakulteta organizacije i informatike (FOI). U presudi iz 2013. godine Županijski sud u Varaždinu potvrdio je odluku nižeg suda kako je tužitelj pretrpio diskriminaciju na temelju spolne orientacije. U zasebnom postupku za nadoknadu štete prouzročene diskriminacijom, sud je odredio da odšteta koju FOI treba platiti Krešiću iznosi 75 000 kuna, a ne 250 000 kuna, koliko je stajalo u tužbenom zahtjevu. Na tu presudu je uložena žalba smatrajući kako iznos presude nije ujednačen s praksom Europskog suda za ljudska prava, kako dosuđeni iznos nije učinkovit, niti proporcionalan pretrpljenoj diskriminaciji, niti da visina odštetnog iznosa može imati odvraćajući učinak prema FOI-u kao diskriminatoru⁷⁷.

Kad su u pitanju transrodne osobe, za izvještajno razdoblje nemamo novih prijava za diskriminaciju, niti je, koliko nam je poznato, ikada pokrenut sudski postupak za diskriminaciju transrodne osobe na radu. Jedina pritužba koju smo imali je ona iz prošlog izvješća⁷⁸ koja se odnosi na uznemiravanje transžene na radnom mjestu. Nju su nadređeni i kolege i kolege odbijali oslovljavati u imenu i rodu u kojem se ona identificira, nije joj bila dozvoljena promjena elektroničke pošte u skladu s novim imenom, čak niti nakon zakonski provedene promjene osobnog imena. Onemogućavano joj je da komunicira s klijentima i klijenticama te je bila izložena raznim oblicima mobbinga. U konačnici, nadređene su osobe izvršile pritisak na žrtvu diskriminacije da potpiše sporazumno otkaz ugovora o radu, čime je onemogućeno pokretanje postupaka za zaštitu njezinih radnih prava.

⁷⁷ Krešić uložio žalbu na presudu o odšteti: 'Dosuđeni iznos ne odgovara zahtjevima Europskog suda za ljudska prava', Goga Kiš, Crol, 5. studenog 2015.: <https://www.crol.hr/index.php/vijesti/7123-kresic-ulozio-zalbu-na-presudu-o-odsteti-dosudeni-iznos-ne-odgovara-zahtjevima-europskog-suda-za-ljudska-prava>

⁷⁸ Vidi slučaj „Odvjetnički ured“, u Razi Megafon: Izvještaj Zagreb Pridea o stanju ljudskih prava LGBTIQ osoba u Republici Hrvatskoj 2010. – 2013.: <http://www.zagreb-pride.net/new/wp-content/uploads/2015/02/izvjestaj2014.pdf>

2.3. PREPORUKE ZA UNAPREĐENJE POLOŽAJA LGBTIQ OSOBA U PODRUČJU RADA

1

Osigurati dodatnu edukaciju sudske i pravosudne djelatnike i djelatnice, ali i žrtvi diskriminacije na radu, posebno o načelu prebacivanja tereta dokazivanja u postupcima.

2

Uspostaviti suradnju i koordinaciju LGBTQ organizacija i sindikata javnih službi sa svrhom zajedničkog i efikasnog suzbijanja diskriminacije LGBTQ djelatnika i djelatnica javnih i državnih službi.

3

Nastaviti provoditi programe za osvještavanje poslodavaca o antidiskriminacijskim politikama u vezi sa spolnom orijentacijom i rodnim identitetom koristeći dobru praksu i preporuke udruga civilnog društva koje su provodile projekte i istraživanja koji se tiču rada i radnih uvjeta za LGBTQ osobe.

4

Izmjenama i dopunama zakona koji se tiču radnih odnosa obvezati svaki poslovni subjekt na pravne akte i/ili pravilnike kojima se štite prava i zabranjuje diskriminacija, između ostalih, i po osnovama spolne orijentacije, rodnog identiteta i/ili izražavanja i da ti pravilnici i akti budu dostupni zaposlenim osobama.

5

Obvezati ministarstva da konkretnim mjerama osiguraju LGBTIQ radnicama i radnicima u javnom sektoru sigurno i nediskriminirajuće radno okruženje.

6

Povećati kapacitete sindikata za rad na suzbijanju diskriminacije LGBTIQ osoba na radnom mjestu kroz suradnju sindikata i organizacija civilnog društva. Život na margini društva i siromaštvo je društveno stanje koje pogađa brojne građane i građanke, pa tako i LGBTIQ osobe, naročito transrodne osobe. Društvena i institucionalna diskriminacija kojoj su izložene LGBTIQ osobe posebno je otežavajuća okolnost za osobe koje nemaju dovoljno sredstava za svoje materijalne i životne potrebe, što rezultira time da ih uvjeti života dodatno isključuju iz aktivnog sudjelovanja u aktivnostima i djelatnostima koje se smatraju uobičajenima u društvu.

**Pravo na
pristup
socijalnoj
skrbi i
uslugama
socijalne
skrbi bez
diskriminacije**

Siromaštvu se po definiciji očituje na različite načine, među kojima su nedostatak dohotka i sredstava potrebnih za osiguravanje održive egzistencije, glad i neuhranjenost, slabo zdravlje, nedostupnost ili ograničena dostupnost obrazovanja i drugih temeljnih usluga; povećana smrtnost, uključujući smrtnost od bolesti; beskućništvo i neodgovarajući stambeni uvjeti; nesigurno okruženje, društvena diskriminacija i izolacija. Siromaštvu dovodi do negacije ljudskih prava, a bitna posljedica jest nemogućnost sudjelovanja u odlučivanju u građanskom, društvenom i kulturnom životu zajednice.

Zakonom o socijalnoj skrbi (NN 157/13, 152/14, 99/15, 52/16, 16/17, 130/17) zabranjena je diskriminacija sukladno posebnom propisu, a to je Zakon o suzbijanju diskriminacije (NN 85/08, 112/12). Socijalne usluge i prava iz sustava socijalne skrbi moraju biti jednakost dostupna LGBTIQ osobama kao i drugim građanima i građankama. LGBTIQ osobe mogu biti korisnici i korisnice socijalne skrbi kao pojedinci i pojedinke, kao obitelji – životni partneri ili životne partnerice – ili kao obitelji s djecom pod partnerskom skrbi ili roditeljskoj skrbi životnog partnera ili partnerice. Korisnici ili korisnice socijalne skrbi mogu biti i LGBTIQ mladi i djeca – žrtve obiteljskog ili drugog nasilja, djeca bez odgovarajuće roditeljske skrbi. Nadalje, LGBTIQ osobe mogu biti korisnice ili korisnici socijalne skrbi i kao osobe s invaliditetom, žrtve nasilja u obitelji, međupartnerskog nasilja ili nasilja u vezama, mogu biti stare i nemoćne osobe, osobe ovisne o alkoholu, drogama ili drugim oblicima ovisnosti, kao socijalno ugrožene osobe te kao beskućnici odnosno beskućnice.

Treba napomenuti kako su izmjenama i dopunama Zakona o socijalnoj skrbi kroz 2017. godinu ispravljeni svi formalni nedostaci Zakona u definiciji obitelji te je on ujednačen sa Zakonom o životnom partnerstvu u kojem je također upisana antidiskriminacijska norma u čl. 64. Prema tome, ista prava i usluge iz socijalne skrbi koja pripadaju bračnim ili izvanbračnim drugovima kao članovima i članicama obitelji odnose se na životne i neformalne životne partnere ili partnerice.

S obzirom na slabo istraženo područje, potrebe LGBTIQ građana i građanki u području socijalne skrbi u ovom poglavlju svest ćemo na tri bitna problema s kojima smo se susrele neposredno u svom radu: na prevenciju beskućništva kod LGBTIQ mlađih, suzbijanje obiteljskog nasilja i nasilja u vezama te na zaštitu LGBTIQ osoba, naročito parova, od diskriminacije u području najma stanova.

3.1. Diskriminacija LGBTQ osoba u pristupu socijalnoj skrbi

U RH provodi se Strategija borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti za razdoblje od 2014. do 2020.⁷⁹ „**Spolne i rodne manjine**“ navedene su u toj Strategiji kao obilježje isključenosti s obzirom na identifikaciju i u tom smislu se LGBTQ osobe svrstava među najranjivije skupine stanovništva. Strategija navodi četiri velike skupine koje su u najvećem riziku od siromaštva, a to su: djeca i mlade osobe, starije osobe i umirovljenici i umirovljenice, nezaposlene osobe i osobe s invaliditetom. Strategija prepoznaće da je socijalna isključenost pojedinaca i pojedinki ili grupe često posljedica diskriminacionog postupanja. Strateška područja u borbi protiv siromaštva i socijalne isključenosti su: obrazovanje i cjeloživotno učenje; zapošljavanje i pristup zapošljavanju; stanovanje i dostupnost energije; pristup socijalnim naknadama i uslugama; pristup zdravstvenom sustavu; skrb o starijim osobama; borba protiv zaduženosti i finansijska neovisnost; uravnoteženi regionalni razvoj.

Dostupni statistički podaci i istraživanja provedeni kako na općoj populaciji, tako na LGBTQ populaciji (FRA 2012⁸⁰, Zagreb Pride 2013⁸¹), previše su generalizirani da bi se iz njih dao izvesti specifičan odnos LGBTQ osoba prema riziku od siromaštva. Europska agencija za temeljna prava (FRA) provela je 2012. godine opsežno istraživanje u kojem je sudjelovalo 93.000 osoba iz zemalja EU. **Iz ovog istraživanja proizlazi da su LGBTQ osobe suočene s diskriminacijom u svim područjima socijalnog i ekonomskog života.** Istraživanje Zagreb Pridea iz 2013. godine, pokazuje i zapaženiju pojavnost diskriminacije na području rada, obrazovanja te pristupu javnim i privatnim uslugama. Uz to, preko polovice ispitanika i ispitanica istraživanja Zagreb Pridea uopće ne govori otvoreno o svojoj spolnoj orientaciji ili rodnom identitetu na poslu (Više u poglavljju 2.1. Položaj LGBTQ osoba na radnom mjestu).

⁷⁹ Strategija borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti za razdoblje od 2014. do 2020.: <https://vlada.gov.hr/UserDocsImages/ZPPI/Strategije/Strategija%20borbe%20protiv%20siroma%C5%A1tva.pdf>

⁸⁰ EU LGBT Survey: <http://fra.europa.eu/en/survey/2012/eu-lgbt-survey>.

⁸¹ Brutalna stvarnost: Istraživanje o nasilju, diskriminaciji i zločinu iz mržnje protiv LGBTQ osoba u Republici Hrvatskoj: <http://www.zagreb-pride.net/hr/brutalna-stvarnost-istrazivanje-o-nasilju-diskriminaciji-i-zlocinu-iz-mrznje-pro-tiv-lgbtiq-osoba-u-republici-hrvatskoj/>.

3.1.1. LGBTIQ osobe i rizik od beskućništva – primjeri iz prakse

Iako u RH nije provođeno istraživanje o pojavnosti LGBTIQ beskućništva, niti su u tom području rađene procjene potreba, Zagreb Pride i druge udruge u više su navrata u izvještajnom razdoblju, kao i u ranijim razdobljima, zabilježile potrebu hitnog stambenog zbrinjavanja LGBTIQ osoba koje su se u nekom trenutku našle bez doma ili su bile izložene neizdrživom psihičkom ili fizičkom nasilju. Budući da te osobe nisu imale dovoljno sredstava za stambeno zbrinjavanje, tražile su hitnu pomoć i solidarnost od LGBTIQ udruga ili/i pripadnica ili pripadnika LGBTIQ zajednice. U većini slučajeva, radi se o mlađim osobama koje se školuju ili su nezaposlene i nemaju nikakvih prihoda, a u jednom slučaju radilo se o trans osobi. **Sve osobe koje su u nekom trenutku bile beskućnice ili beskućnici ili su bile izložene riziku od beskućništva žrtve su obiteljskog nasilja od strane roditelja ili muškog partnera.** Budući da ne postoji program ili sustav hitnog rješavanja ovakvih oblika obiteljskog nasilja koje se događa isključivo zbog diskriminacije, a sustav socijalne skrbi pokazao se neosjetljivim ili isključivim za LGBTIQ osobe, ove su osobe zbrinute izvaninstitucionalnim putem uz potporu i solidarnost udruga te pojedinaca i pojedinki. U nekoliko su slučajeva LGBTIQ zajednica i udruge organizirale akcije prikupljanja finansijskih sredstava za hitne potrebe stambenog zbrinjavanja putem najma stana, međutim nikakve konkretnе dugoročne mjere i dalje ne postoje te su osobe u takvoj situaciji u pravilu ostavljene da se snalaze same.

3.2. Suzbijanje obiteljskog nasilja i nasilja u vezama koje uključuju LGBTIQ osobe

Sankcioniranje obiteljskog nasilja regulirano je u sklopu četiri zakona i dva protokola: Zakonom o zaštiti od nasilja u obitelji (NN 70/17), Kaznenim zakonom (NN 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17), Obiteljskim zakonom (NN 05/15) i Zakonom o životnom partnerstvu (NN 92/14), te Protokolom o postupanju u slučaju nasilja u obitelji (2004) i Protokolom o postupanju u slučaju seksualnog nasilja (2014). **Donošenjem Zakona o životnom partnerstvu, svi oblici obiteljskog nasilja odnose se i na obiteljske zajednice parova istog spola.**

Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji definira obiteljsko nasilje kao svaki oblik fizičkog, psihičkog, seksualnog ili ekonomskog nasilja. Među ostalim elementima, to uključuje primjenu psihičke prisile koja je prouzročila osjećaj straha, ugroženosti i povrede dostojanstva, verbalne napade, uznemiravanje sredstvima za komunikaciju uključujući tiskane i elektroničke medije, protupravnu izolaciju ili ugrožavanje slobode kretanja, uhođenje, seksualno nasilje i uznemiravanje, uništavanje ili oštećivanje osobne ili zajedničke imovine, zabranu ili onemogućavanje korištenja osobne i zajedničke imovine i osobnih prihoda, prisilu na ekonomsku ovisnost itd. Prema Kaznenom zakonu, obiteljsko nasilje može biti i kazneno djelo ukoliko se kod žrtve javlja osjećaj straha za vlastitu sigurnost ili za sigurnost druge bliske osobe ili u slučaju da je žrtva stavljen u ponižavajući položaj. Zaštita djece je pak regulirana odredbama o obiteljskom nasilju u Obiteljskom zakonu.

Nasilje u vezama koje se zakonski ne smatraju obiteljskim zajednicama (jer ne traju najmanje tri godine), još uvijek se ne sankcionira kao zasebno kazneno djelo. Stoga su osobe koje trpe nasilje u vezama primorane pokretati privatne tužbe protiv počinitelja ili ih prijaviti za „obična“ kaznena djela koja se odnose na nasilje. Međutim, neki oblici agresivnog ponašanja između dviju bliskih osoba, uključujući i osobe koje bile u ljubavnoj vezi,

braku, izvanbračnoj zajednici, formalnom ili neformalnom životnom partnerstvu, mogu se kvalificirati kao "nametljivo ponašanje" i sankcionirati temeljem članka 140., stavka 2. Kaznenog zakona. Ove odredbe međutim odnose se samo na osobe koje su prekinule tu vezu, ali ne i na trenutne partnere u vezi.

Obiteljsko nasilje se tek od 2014. godine prepoznaće kao takvo u vezama osoba istoga spola, a pritom **pravosuđe i policija te sustav socijalne skrbi ne prepoznaju potrebe transrodnih osoba koje su u pravilu isključene iz postojećeg protokola a time i svih mjera koje se tiču suzbijanja obiteljskog nasilja**. To potvrđuje i istraživanje Zagreb Pridea iz 2016. godine⁸² o specifičnostima obiteljskog nasilja i nasilja u vezama protiv lezbijski i transžena. Na primjer, dvije transžene koje smo intervjuirale su izrazile visoku razinu nepovjerenja prema policiji, medicinskom osoblju i pravosudnom sustavu. To nepovjerenje temelje na vlastitom iskustvu, stoga se najčešće odlučuju na neprijavljivanje obiteljskog nasilja ili nasilja koje trpe u vezama. Jedna od njih navela je kako je čak i u zdravstvenom sustavu doživjela nepoznavanje transrodnosti, a obje govore o negativnim iskustvima s policijom. Unutar istog istraživanja ustanovile smo i praksu skloništa za žene koja zahtijeva od žrtvi obiteljskog nasilja da prijavi obiteljsko nasilje policiji kao preduvjet za primanje u sklonište, što transžene iz našeg istraživanja odbijaju učiniti zbog prijašnjih negativnih iskustava s policijom. Neka skloništa za žene žrtve nasilja obrazložila su nam ovu praksu kao jedini službeni indikator kojim mogu opravdati financijske troškove za pružanje ove vrste socijalne pomoći. Donatori koji zahtijevaju ovakvu praksu su jedinice lokalne uprave i/ili Ministarstvo socijalne politike.

3.3. Pravo na stanovanje

Područje stanovanja je općenito slabo regulirano. U postojećem Zakonu o najmu stanova (NN 91/96, 48/98, 66/98, 22/06) brojna pitanja, prava, obveze i odnosi uopće nisu regulirani, ne postoji nadležno tijelo za zaštitu prava stanoprimaca/stanoprimki ili interesa stanodavaca/stanodavki, a povrh svega Zakon nije ni usklađen s odredbama Zakona o životnom partnerstvu, već spominje samo bračne drugove u odredbama koje se tiču stranaka koje sklapaju ugovor o najmu. Ne postoje točni i javno dostupni podaci o broju građana i građanki koje žive u najmu, odnosno postotak stanodavaca/stanodavki koje iznajmljuju svoju nekretninu na legalan način. Nereguliranost, kao i činjenica da ne postoje istraživanja o potrebama i položaju stanoprimaca/stanoprimki te izostanak svakog nadzora zakonitosti ovog područja, dovode do

⁸² Obiteljsko nasilje i nasilje u vezama protiv LBT žena u EU: <https://www.bleedinglove.eu/domestic-and-dating-violence-against-lbt-women-in-the-eu/>.

prepostavke da znatan broj stanodavaca/stanodavki sklapa ugovore sa stanoprimcima/stanoprimkama protuzakonito, odnosno bez prijave Poreznoj upravi i Ministarstvu unutrašnjih poslova.

3.3.1. Diskriminacija LGBTIQ osoba kod najma stanova – primjeri iz prakse

U područje najma stanova, bilo da se radi o slobodnoj ponudi najma stanova, koje je, kao što smo ranije spomenule, neregulirano, ili da se radi o najmu stanova u javnom vlasništvu putem natječaja⁸³, LGBTIQ osobe, naročito parovi, izloženi su diskriminaciji. Tijekom svog rada do 2017., zaprimile smo više prijava za diskriminaciju LGBTIQ osoba u području slobodnog najma stanova. Većina LGBTIQ osoba koja su prijavila diskriminaciju ili neugodnosti prilikom pregleda stanova odlučilo je ne pokretati sudski postupak jer se nisu željele na taj način izložiti ili su bile u uvjerenju da se tu „ništa ne može učiniti“. Od četiri prijava diskriminacije, pokrenut je samo jedan antidiskriminacijski postupak i to još 2012. godine, no pravomoćna odluka u ovom predmetu nije donesena do kraja pisanja ovog izvještaja. Radi se o slučaju LGBTIQ osobe koja je pokušala iznajmiti stran na području zagrebačke Trešnjevke krajem 2012. godine. Na razgledavanje stana došla je u pratnji svoje djevojke i dogovor je bio da će se odluka o najmu potvrditi u narednim danima, telefonskim putem. Kada je djevojka nazvala stanodavku da joj potvrdi kako je zainteresirana za najam, stanodavka ju je pitala u kojem je odnosu s drugom djevojkicom, te ju je upitala jesu li one lezbijski par. Nakon toga stanodavka je rekla kako je odlučila stan dati u najam „mirnom studentu koji vikendom putuje doma“. Po prijavi ovog događaja savjetovale smo pokretanje tužbe i osigurale pravno zastupanje, a sve s ciljem kako bi se u javnost poslala poruka o činjenici diskriminacije LGBTIQ osoba u ovom području, ali i općenito diskriminacija i neugodnosti s kojom se mnogi stanoprimci/stanoprimkinje često susreću. Tužba je podnesena pred Općinskim sudom u Zagrebu, a u tužbenom zahtjevu tužiteljica je zatražila utvrđenje diskriminacije i naknadu štete od 5000 kuna. Krajem 2014., presudom Općinskog suda u Zagrebu utvrđena je diskriminacija i u većem je dijelu prihvaćen tužbeni zahtjev, međutim tuženica je uložila žalbu. Žalbu tuženice prihvatio je Županijski sud u Zagrebu sredinom 2016. godine te je poniošto prvostuparsku presudu Općinskog suda u Zagrebu i naložio ponavljanje postupka. Ovaj slučaj pokazuje veliku potrebu uređenja ovog područja kroz izmjene i dopune Zakona o najmu stanova s ciljem povećanja zaštite stanoprimaca/stanoprimki.

⁸³ Zagreb Pride nije zabilježio diskriminaciju LGBTIQ osoba kod najma javnog stana. Međutim, samo pregledom "natječaja za davanje u najam javno najamnih stanova" koji se periodično objavljuju na web stranici www.zagreb.hr, zabilježile smo da su obrasci za natječaje koje raspisuje Grad Zagreb u potpunosti neusklađeni za Zakonom o životnom partnerstvu i ne dopuštaju LGBTIQ osobama koje su formalnom ili neformalnom partnerstvu da iskažu svoj obiteljski status. Nadalje, osobe koje se školuju, studiraju, rade ili žele raditi na području Grada Zagreba a imaju potrebu za stanovanjem, ali zbog svoje spolne orientacije ili rodnog identiteta se ne mogu osloniti na podršku svoje obitelji, nisu prepoznati kao kategorija građana/ki s prioritetom davanja javnog stana u najam.

3.4. PREPORUKE ZA UNAPREĐENJE PRAVA LGBTIQ OSOBA U PODRUČJU SOCIJALNE SKRBI

1

Otkloniti sve prepreke transrodnim osobama za pristup svim javnim uslugama socijalne skrbi kroz izmjene i dopune zakona i/ili izradu posebnog zakonskog propisa o poštovanju i zakonskom priznanju rodnog identiteta i samoodređenja spola, opisanog u poglavlju 1.4.

2

Obvezati stručne službe izvršne vlasti za izradu sveobuhvatne procjene potreba socijalne skrbi u vezi rada s transrodnim osobama. Temeljem procjene potrebâ, osigurati dodatno stručno obrazovanje ili usavršavanje stručnjaka i stručnjakinja, kako bi se transrodnim osobama osigurao pristup pravima iz sustava socijalne skrbi kao i zadovoljavanje njihovih specifičnih potreba.

3

Dopuniti Strategije borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti za razdoblje od 2014. do 2020. odredbama koje se odnose na rodni identitet, rodno izražavanje i spolne karakteristike, kako bi se sve mјere nedvosmisleno odnosile i na transrodne i interspolne osobe.

4

Istražiti potrebe starijih LGBTIQ osoba te donijeti odgovarajuće mјere za suzbijanje socijalne izolacije LGBTIQ osoba u starijoj životnoj dobi. Povećati dostupnost izvaninstitucionalnih oblika

skrbi, educirati osoblje i poduprijeti rad gerontoloških centara za pružanje usluga starijim LGBTIQ osobama.

5

Hitno osigurati da se kroz izmjene Kaznenog zakona prepozna i sankcionira nasilje u emocionalnim i seksualnim vezama (koje nisu po definiciji zakona zajednica obiteljskog života) kao zasebno kazneno djelo.

6

Osigurati da se kroz obrazovanje i/ili dodatnu edukaciju socijalnih radnika i radnica učine značajni pomaci za stvaranje svijesti o potrebama LGBTIQ osoba koje su žrtve obiteljskog nasilja i nasilja u vezama.

7

Otkloniti sve prepreke za dostupnost sigurnih prostora i skloništa za transrodne osobe žrtve obiteljskog nasilja i nasilja u vezama, a posebno omogućiti transženama prihvat u skloništa za žene bez uvjetovanja prijavom obiteljskog nasilja i/ili nasilja u vezama policiji. To učiniti kroz izmjene i dopune zakona i/ili izradu posebnog zakonskog propisa o poštovanju i zakonskom priznanju rodnog identiteta i samoodređenju spola, opisanog u poglavljju 1.4.

8

U slučaju obiteljskog nasilja protiv LGBTIQ djece i mladih osigurati hitne mjere potpore za stambeno zbrinjavanje kroz život u zajednici vršnjaka i vršnjakinja za vrijeme školovanja i/ili studiranja.

9

Učiniti značajne pomake za stvaranje svijesti o potrebama LGBTIQ djece i mladih, o načinu rada s LGBTIQ djecom i mladima te mjerama intervencije u obitelji u kojima se dešava nasilje protiv LGBTIQ djece. To se posebno odnosi na

obrazovanje ili dodatnu edukaciju socijalnih radnika i radnica, psihologa i psihologinja i drugih djelatnika i djelatnica centara za socijalnu skrb i socijalnih ustanova. Uz to, potrebno je osigurati programe edukacija udomiteljskih obitelji za brigu i rad s LGBTIQ djecom.

10

Kroz postojeće javne i privatne zaklade u RH, ili kroz stvaranje posebne zaklade, osigurati odmah dostupna finansijska sredstva za žurne i jednokratne potrebe LGBTIQ osoba, s posebnim naglaskom na potrebe transrodnih osoba te LGBTIQ mlađih i djece (npr. za osiguravanje sigurnog prostora za žrtve nasilja, kako bi se spriječio svaki oblik dodatne traumatizacije, ponavljanja nasilja ili stvaranje rizika od beskućništva).

11

Uvesti LGBTIQ mlađe žrtve obiteljskog nasilja i LGBTIQ beskućnike ili beskućnice kao prioritet u programu korištenja nekretnina koje su pravomoćnom presudom dodijeljene u korist RH.

12

Osigurati hitne mjere finansijske potpore za mlađe LGBTIQ osobe u vremenu njihove nezaposlenosti u slučajevima u kojima su ih roditelji dužni uzdržavati nakon punoljetnosti, ali to odbijaju činiti. U istim slučajevima dugoročno osigurati uzdržavanje LGBTIQ mlađih i djece od strane njihovih zakonskih roditelja ili skrbnika.

13

Poduzeti efektivne mjere za dokidanje svih oblika diskriminacije LGBTIQ osoba, istospolnih parova i životnih partnera ili partnerica u svim područjima stanovanja, kao i kroz jačanje normativnog okvira.

**Pravo
na pristup
zdravstvenoj
zaštiti i
usluge
zdravstvene
zaštite bez
diskriminacije**

Diskriminacija po osnovi rodnog identiteta, rodnog izražavanja i spolne orijentacije te zdravstvenog stanja, koje uključuje i HIV+ status, zabranjena je u području zdravstvene skrbi i zdravstvenog osiguranja temeljem općeg antidiskriminacijskog propisa, Zakona o suzbijanju diskriminacije (čl 8., st. 3. i 4). Osim općih odredbi o zabrani diskriminacije, ne postoje drugi propisi na koje bi se LGBTIQ osobe mogle pozvati kako bi ostvarile prilagođen i nediskriminirajući pristup uslugama javne zdravstvene zaštite. Transrodne osobe nemaju pristup cijelovitoj zdravstvenoj zaštiti, dok nam je status zaštite prava i tjelesnog integriteta interspolnih osoba u zdravstvenom sustavu nepoznat.

U Nacionalnoj strategiji razvoja zdravstva za razdoblje 2012. – 2020.⁸⁴, nigrde se ne spominje spolna orijentacija, rojni identitet i rodno izražavanje, niti su predviđene mjere za osiguravanje dostupnosti zdravstvenih usluga za LGBTIQ osobe, a ne postoje posebni ili specifični oblici zdravstvene zaštite za LGBTIQ osobe. Također, u predviđenim nacionalnim preventivnim programima za navedeno razdoblje koji se izrađuju ili se trebaju izraditi sukladno Nacionalnoj strategiji razvoja zdravstva, ne spominju se posebni programi za LGBTIQ osobe, a tek predstoji vidjeti hoće li neki od njih, osim onoga koji se odnosi na prevenciju HIV/AIDS-a, prepoznati potrebe ili postojanje LGBTIQ osoba. **Na primjer, Program prevencije samoubojstava kod djece i mladih za razdoblje 2011. – 2013.**⁸⁵ nije uključivao mjere prevencije samoubojstava LGBTIQ mladih, dok novi program nije još izrađen.

Kako bi to premostile, LGBTIQ organizacije i pojedini stručnjaci i pojedine stručnjakinje organizirale su se u prevenciji spolno prenosivih bolesti (prije svega usmijerenog prema gej i biseksualnim muškarcima) i području mentalnog zdravlja. Također, LGBTIQ organizacije i njihovi vanjski suradnici i suradnice u direktnom radu s LGBTIQ osobama, njihovim obiteljima, prijateljima i prijateljicama razvile su izvaninstitucionalne programe psihosocijalne pomoći žrtvama nasilja i diskriminacije, kao i programe podrške u procesu comingouta, samoprihvatanja i izgradnje osobnog identiteta te razvoja dobrih odnosa s roditeljima i unutar obitelji iz koje dolaze. Neki od tih programa podrške pružaju se kroz individualni pristup, a neki kroz nadziranu grupu vršnjačke pomoći. Posebno je važno osnažiti LGBTIQ mlade i djecu u suočavanju s društvenom stigmom, homofobijom, bifobijom i transfobijom i drugim problemima. Dostupnost tih programa ne ovisi samo o tome znaju li mlade LGBTIQ osobe o postojanju takvih programa, već često i o suglasnosti roditeljâ. Takvu vrstu podrške i zaštite mentalnog zdravlja unutar javnog sustava, LGBTIQ osoba može dobiti i preko preporuke druge LGBTIQ osobe ili LGBTIQ organizacije.

Medicinski i srodnici fakulteti te visoke škole koji obrazuju buduće stručnjake i stručnjakinje koji će se baviti zaštitom zdravlja

⁸⁴ Nacionalna strategija razvoja zdravstva 2012. - 2020.: [https://zdravlje.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Programi,%20projekti%20i%20strategije/National%20Health%20Care%20Strategy%202012-2020.pdf](https://zdravlje.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Programi,%20projekti%20i%20strategije/Nacionalna%20strategija%20zdravstva%20-%20za%20web.pdf) (engleski: <https://zdravlje.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Programi,%20projekti%20i%20strategije/National%20Health%20Care%20Strategy%202012-2020.pdf>)

⁸⁵ Program prevencije samoubojstava kod djece i mladih za razdoblje 2011. – 2013.: <https://vlada.gov.hr/UserDocsImages//Sjednice/Arhiva/104-04.pdf>

LGBTIQ osoba pokazuju malo interesa prema znanju i iskustvima rada s LGBTIQ osobama i dosadašnjeg rada LGBTIQ udrug.

Za razliku od studijskih programa psihologije na većini sveučilišta i fakulteta, Medicinski fakultet Sveučilišta u Zagrebu do sada nije nijednom pokazao interes za iskustvima i potrebama LGBTIQ osoba u zaštiti njihovog zdravlja. Nije nam poznato je li na tom fakultetu, ili bilo kojem drugom medicinskom fakultetu, održano predavanje vezano uz zdravlje LGBTIQ osoba s aspekta njihovih potreba.

Radi se o prilično obeshrabrujućem pristupu očuvanju zdravlja i temeljnih prava LGBTIQ osoba koji se očituje i u manjku znanstvenih istraživanja o potrebama LGBTIQ osoba u području zdravlja, a koje se ne odnosi isključivo na spolno prenosive bolesti.

Jedno od malobrojnih istraživanja pokazalo je kako većina LGB osoba nije out, odnosno otvorena o svojoj spolnoj orientaciji liječniku ili liječnici opće medicine⁸⁶. Također, isto istraživanje je pokazalo kako trećina LGBTIQ osoba često doživljava negativna iskustva od djelatnika i djelatnica zdravstvene zaštite⁸⁷.

Direktnom komunikacijom s članicama i članovima i korisnicama i korisnicima Zagreb Pridea i partnerskih organizacija, zaključile smo da se LGBTIQ osobe često raspituju za preporuke o friendly liječnicima i liječnicama opće i obiteljske medicine, dentalne medicine te specijalistima ili specijalistkinjama ginekologije i psihijatrije. Česti su i upiti u vezi sa seksualnim i reproduktivnim zdravljem. Transrodne osobe redovno traže preporuke za friendly i/ili stručne osobe iz svih područja zaštite zdravlja, a posebno iz onih područja koja se tiču dobivanja suglasnosti za promjenu upisa spola u osobnim dokumentima. Specifična je potreba LGBTIQ djece, adolescenata i mlađih za zaštitu mentalnog zdravlja zbog nasilja i diskriminacije kojima su te mlade osobe izložene. One se često javljaju i za podršku tijekom comingouta obiteljima ili prijateljicama i prijateljima.

86 Prema istraživanju Igora Grabovca i sur. iz 2012. godine na uzorku od 330 LGB osoba, čak 83% ispitanih reklo je da liječnik/ica primarne medicine nije upoznat/a s njihovom spolnom orientacijom.

87 Prema istraživanju Igora Grabovca i sur. iz 2012. godine na uzorku od 330 LGB osobe, 30% ih je doživjelo negativno iskustvo od liječnika/ica. Prema istraživanju Zagreb Pridea iz 2013 godine na uzorku od 690 LGBTIQ osoba, diskriminaciju u zdravstvenom sustavu više puta doživjelo je 39 osoba (5,7%) a jednom, 23 osobe (3,3%).

4.1. Zdravstvena skrb za transrodne osobe – iskustva iz prakse

Transrodne osobe nemaju pristup cijelovitoj zdravstvenoj zaštiti za svoje specifične potrebe. **Područje zdravstvene zaštite u potpunosti je neregulirano i neprilagođeno pravima i potrebama transrodnih osoba.**

Za promjenu upisa spola, transrodne osobe moraju dobiti suglasnost nadležne osobe iz područja zdravstvene zaštite i socijalne skrbi, te dva pozitivna mišljenja – jednog političkog tijela i jednog stručnog tijela. Postojeća skrb i zaštita za transrodne osobe svedena je na osobni profesionalni interes pojedinih stručnjaka i stručnjakinja iz područja medicine i mentalnog zdravlja.

Transrodnim osobama dostupna je hormonalna terapija. Nakon pozitivne procjene psihologa ili psihologinje i psihijatra odnosno psihijatrice, osoba se može javiti na endokrinologiju kako bi započela s hormonalnom terapijom. Preglede i pretrage potrebne za hormonalnu terapiju za sada pokriva Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje (HZZO), međutim, troškove samih hormona osoba plaća sama.

Od operacija prilagodbe spola dostupna je isključivo mastektomija, dok ostale operacije prilagodbe spola transrodne osobe moraju o vlastitom trošku izvesti u inozemstvu. U razdoblju od 2013. – 2016. godine, dokumentirale smo više slučajeva gdje su se troškovi za mastektomiju pokrivali preko sustava javnog zdravstvenog osiguranja, točnije, troškove operacije pokriva je HZZO temeljem ugovorenog dopunskog zdravstvenog osiguranja⁸⁸. Nakon 2017., i izborom novog ministra zdravlja u 14. Vladi RH⁸⁹, transrodnim osobama počeli su se izdavati računi za podmirivanje troškova mastektomije.

⁸⁸ Dopunsko zdravstveno osiguranje moguće je ugovoriti najkasnije 30 dana uoči operacije. Podatak dobiven iz intervjuja s osobama koje su medicinski prilagođavale spol (lipanj 2018.).

⁸⁹ 14. Vladu RH čini Vlada premijera Andreja Plenkovića u kojoj je 19. listopada 2016. za ministra zdravstva izabran Milan Kujundžić.

Za zaključiti je kako ne postoji jasna politika zdravstvene zaštite koja se odnosi na medicinsku i/ili operativnu prilagodbu spola kao i općenito zdravstvena politika koja se odnosi na zdravstvenu zaštitu transrodnih osoba. Potrebno je stoga hitno i u najkraćem roku dopunom Nacionalne strategije za zdravstvo osigurati razinu zdravstvene zaštite i skrbi za transrodne osobe kakvu preporučuje Svjetska strukovna organizacija za zdravlje transrodnih osoba temeljem dokumenta Standardi skrbi za zdravlje transpolnih, transrodnih i rodno nenormativnih osoba⁹⁰.

4.2. PREPORUKE ZA UNAPREĐENJE PRAVA LGBTIQ OSOBA U PODRUČJU ZDRAVSTVENE ZAŠTITE

1

U sklopu Nacionalne strategije za razvoj zdravstva uključiti i izraditi poseban, cijelovit i sveobuhvatan nacionalni program zdravstvene zaštite koja se odnosi na LGBTIQ osobe, s posebnim naglaskom na zdravstvenu zaštitu transrodnih osoba koji će se temeljiti na najnovijem izdanju Standarda skrbi za zdravlje transpolnih, transrodnih i rodno nenormativnih osoba Svjetske strukovne organizacije za zdravlje transrodnih osoba (WPATH).

2

Osigurati dodatno stručno obrazovanje ili usavršavanje stručnjaka i stručnjakinja kako bi se osigurao odgovarajući standard zdravstvene zaštite za LGBTIQ osobe, s posebnim naglaskom na transrodne osobe.

3

Kroz izmjene i dopune zakona i/ili posebnog zakonskog propisa o poštovanju i zakonskom priznanju rodnog identiteta i samoodređenju spola, opisanog u poglavlju 1.4, osigurati osobama pravo na dostupnost cijelovite i cjeloživotne zdravstvene zaštite i svih željenih i neuvjetovanih medicinskih postupaka za prilagodbu spola.

4

Kroz izmjene i dopune zakona i/ili posebnog zakonskog propisa o poštovanju i zakonskom priznanju rodnog identiteta i samoodređenju spola, opisanog u poglavlju 1.4, zabraniti svako nečovječno postupanje na štetu drugih osoba i njihovog tjelesnog integriteta zbog njihovih spolnih karakteristika, uključujući sve oblike nepotrebnih kirurških zahvata bez isključivog pristanka same osobe.

5

Omogućiti slobodno planiranje LGBTQ obitelji, kao i svih drugih obitelji, bez diskriminacije bilo koje vrste u području zdravstvene zaštite, kao što je to opisano u poglavlju 8.4. Preporuke za unapređenje i zaštitu istospolnih parova, životnih partnerstava i duginih obitelji.

6

Učiniti sredstva i postupke za kontrolu rađanja, kao i sredstva za zaštitu od spolno prenosivih bolesti, uključujući i antiretrovirusnu profilaksu prije izlaganja (PrEP) u prevenciji HIV/AIDS-a, dostupnima za sve osobe. Posebno je važno da su ta sredstva besplatna i dostupna mladima, nezaposlenim i/ili socijalno ugroženim osobama. Sredstva za kontrolu rađanja i zaštitu od spolno prenosivih bolesti moraju biti dostupna svima na način da se ne dodjeljuje odgovornost za kontrolu i zaštitu isključivo osobama jednog roda.

**Pravo
na pristup
obrazovanju
i obrazovanje
bez
diskriminacije**

Zakon o suzbijanju diskriminacije (čl. 1 i čl. 8) te Zakon o znanosti i visokom obrazovanju (čl. 77) zabranjuju svaki oblik diskriminacije u obrazovanju i sportu, te visokom obrazovanju i znanosti, uključujući diskriminaciju po osnovi spolne orientacije, rodnog identiteta i rodnog izražavanja. Zakon o ravnopravnosti spolova (čl. 14) smatra sadržaje koji su vezani uz ravnopravnost spolova integralnim i obaveznim dijelom predškolskog, osnovnoškolskog i srednjoškolskog odgoja i obrazovanja, cijelogovnog obrazovanja i usavršavanja, a to se odnosi i na sadržaje koji se tiču spolne orientacije i rodnog identiteta i izražavanja. Ovaj zakon obavezuje tijela nadležna za obrazovanje na uklanjanje neravnopravnosti utemeljenih na rodnim stereotipima na svim razinama. Uz to, Zakon o ravnopravnosti spolova nalaže da sve ustanove, uključujući i obrazovne ustanove, moraju u svjedodžbama, certifikatima, licencijama i diplomama sadržavati jezične oznake „muškog i ženskog roda“ u skladu sa spolom upisanim u dokumentima.

Donošenjem novog Pravilnika o pedagoškoj dokumentaciji i evidenciji te javnim ispravama u školskim ustanovama (NN 42/17) u svibnju 2017., školske svjedodžbe i druge javne isprave (potvrde i uvjerenja) više ne sadrže rubriku u kojoj se iskazuje spol učenika ili učenice te imena roditeljâ ili skrbnikâ (čl. 48.). Taj podatak ostaje zapisan samo u temeljnoj evidenciji, točnije u matičnoj knjizi za učenike i učenice osnovnih i srednjih škola. Iako ova promjena nije učinjena s posebnom namjerom da zaštiti privatnost transrodnih osoba ili djece čiji su roditelji osobe istog spola, **novi obrasci za svjedodžbe i druge javne isprave, koji su u primjeni od školske godine 2017./2018., osigurat će veću zaštitu LGBTIQ osoba od diskriminacije kao i zaštitu njihove privatnosti.**

Iako se obrazovanje u Hrvatskoj često ističe kao glavni prioritet javnih politika, u izvještajnom razdoblju od 2014. – 2017. godine svjedočimo otežanom donošenju i provođenju javnih politika u obrazovanju, a posebno kada su u pitanju obrazovni programi koji se odnose na temu seksualnosti te ljudskih i građanskih prava.

Donositelji i donositeljice odluka do sada nisu usvojile nijedan program, smjernicu ni regulativu koja se izravno odnosi na spolnu orientaciju i/ili rojni identitet kao na zakonom prepoznate i zaštićene osnove za zabranu od diskriminacije. Ne postoji usvojen program koji se tiče suzbijanja homofobije, bifobije i transfobije u školama, osim u slučajevima kada se izvaninstitucionalno provodi u suradnji s udruženjima civilnog društva i to isključivo uz dobru volju ravnatelja ili ravnateljica škola. Agencija za odgoj nije dala suglasnost ni preporuku nijednom programu ili kampanji borbe protiv homofobije i transfobije u školama.

Kad je u pitanju visoko obrazovanje, otvorenost prema LGBTIQ temama je veća, a LGBTIQ udruge civilnog društva uspješno surađuju sa sveučilištima u Zagrebu, Zadru i Rijeci. Izrađuju se i publiciraju znanstveni radovi i doktorati na temu roda, spolne orientacije, rodnog identiteta te drugih tema koje se odnose na LGBTIQ osobe.

Usprkos zakonskoj zabrani diskriminacije LGBTIQ osoba, a s obzirom na neprovođenje planova koji imaju za cilj smanjenje homofobije,

bifobije i transfobije u obrazovnom sustavu, **osnovno znanje i stavovi o LGBTIQ osobama formiraju se ponajprije u sklopu vjeronauka**, koji se, za razliku od zdravstvenog odgoja i građanskog odgoja i obrazovanja, sustavno provodi u javnim školama.

U nastavku ćemo se fokusirati prvenstveno na područje obrazovanja, i sadržaje programa ili predmeta koji obrađuju teme vezane uz LGBTIQ osobe. **U razdoblju od 2014. do 2017. godine, LGBTIQ teme su se pojavljivale samo u sklopu nastave vjeronauka i zdravstvenog odgoja.** Analizirajući dostupna istraživanja, literaturu, priručnike za nastavnike i nastavnice i udžbenike došle smo do zaključka da **oba predmeta na neprimjeren i ponižavajući način obrađuju LGBTIQ teme, potičući učenike i učenice na usvajanje rodnih stereotipa i predrasuda prema LGBTIQ osobama.** Osim vjeronauka i zdravstvenog odgoja, od školske godine 2014./2015. trebalo je započeti s provođenjem građanskog odgoja i obrazovanja u osnovnim i srednjim školama u sklopu kojeg također očekujemo da se pažnja posveti LGBTIQ temama. Do završetka izrade ovog izvješća, provođenje ovog programa je i dalje u eksperimentalnoj fazi.

5.1. Diskriminacija LGBTIQ osoba u području obrazovanja – vjeronauk

Nastava vjeronauka je izborni predmet koji se u javnim školama provodi temeljem ugovora Republike Hrvatske s vjerskim zajednicama.⁹¹ Dok u srednjim školama postoji izbor između pohađanja nastave vjeronauka ili etike,⁹² u osnovnim školama takav izbor ne postoji, pa djeca koja ne pohađaju vjeronauk imaju tjedno jedan školski sat manje u odnosu na djecu koja vjeronauk pohađaju. Većina djece i mlađih pohađa rimokatolički vjeronauk (RKT vjeronauk). Prema podacima Agencije za odgoj i obrazovanje

⁹¹ Takvi ugovori sklopljeni su s tri vjerske zajednice: Katoličkom crkvom, Islamskom zajednicom i Srpskom pravoslavnom crkvom. U slučaju rimokatoličkog vjeronauka, nastava vjeronauka se provodi dva sata tjedno, temeljem međunarodnog Ugovora između Svetе Stolice i Republike Hrvatske na području odgoja i kulture (NN, Međunarodni ugovor, 2/97).

⁹² Etiku često biraju učenice i učenici, pripadnici i pripadnice vjerskih zajednica, čija se nastava vjeronauka ne provodi u školi.

Ministarstva znanosti i obrazovanja, u školskoj godini 2015./2016. 86% posto učenika i učenica osnovnih i srednjih škola pohađalo je RKT vjerouau, 0,67% pravoslavni, a 0,49% islamski vjerouau, dok je 18% učenika i učenica srednjih škola izabrao etiku.⁹³

U osnovnim školama postoje veliki društveni i institucionalni pritisci na pohađanje nastave RKT vjerouau. Taj pritisak se očituje uvjetovanjem sudjelovanja u vjerskim obredima (sakramentima). Naime, kod katoličkih vjernika i vjernica najmanje tri⁹⁴ takva obreda događaju se (u pravilu) između 8. i 14. godine života, a sudjelovanje u tim obredima je ključno, između ostalog i da bi osoba u odrasloj dobi mogla dobiti suglasnost vjerskog autoriteta za sklapanje braka u vjerskom obliku.⁹⁵ Nadalje, iako postoji preporuka Pravobraniteljice za djecu da se sat vjerouau u osnovnim školama održava kao prvi ili posljednji sat u rasporedu ili u suprotnoj smjeni, u praksi se to uglavnom ne događa.⁹⁶ Mnogi roditelji pristaju da im dijete pohađaju nastavu vjerouau zbog toga što brojna djeca koja ne pohađaju vjerouau nemaju zamjensku nastavu te to vrijeme provode bez primjerenog školskog ili nastavničkog nadzora.

Od svih predmeta koji se podučavaju u školama, učenici i učenice o homoseksualnosti najčešće uče na RKT vjerouaku.

Prema istraživanju Kuliš-Petrović iz 2018. godine⁹⁷ u kojem je sudjelovalo 239 učenika i učenica tri gimnazije i tri strukovne škole u Zagrebu, više od 2/3 ispitanih ističe kako o homoseksualnosti najčešće uče na satu vjerouau (75%) i etike⁹⁸ (73%), a tek potom sociologije i psihologije (50%). Analiza sadržaja osnovnoškolskih i srednjoškolskih udžbenika iz RKT vjerouau^{99,100} pokazuje da kao **glavne informacije o homoseksualnosti učenice i učenici dobivaju informaciju da je ona 'neistraženo ljudsko stanje', 'protivno naravnom zakonu' te da se 'homoseksualni čin ni u kom slučaju ne smiju odobriti'**. Takvo učenje poklapa se s najčešćim stavom učenika i učenica završnih razreda srednjih škola o homoseksualnosti. Prema istraživanju GOOD Inicijative i Instituta za društvena istraživanja,

⁹³ „Katolički vjerouau pohađa 86% đaka”, Večernji list, Dijana Jurasić, 23. studenog 2016.: <https://www.vecernji.hr/vijesti/katolicki-vjerouau-pohaada-86-daka-1130429>

⁹⁴ Sakrament ispojivedi (“pomirenje”, “pokora”, “konfesija”), euharistije (“sveta pričest”) i krizme (“sveta potvrda”).

⁹⁵ Prema podacima Državnog zavoda za statistiku, u 2013. od ukupno sklopljenih brakova u RH, 56,7% odnosilo na vjerski brak, a 43,3% na građanski. Više: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Marriages_and_births_in_Croatia/hr

⁹⁶ Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2010. godinu.: <http://dijete.hr/izvjesca/izvjesca-o-radu-pravobranitelja-za-djecu>

⁹⁷ “Istraživanje povezanosti nekih obrazovnih faktora i stavova srednjoškolaca o osobama homoseksualne orijentacije”, Ivan Kuliš i Dora Petrović, „Psyché” - časopis Kluba studenata psihologije „STUP”, 2018: https://www.crol.hr/images/kulis_petrovic_1.pdf

⁹⁸ Program nastavnog predmeta etike kao i udžbenici koji se koriste ne daju posebne smjernice i ne obrađuju izravno teme koje se odnose isključivo na LGBTIQ osobe na način kako je to predviđeno kroz zdravstveni odgoj (vidi poglavlje 4.2.), stoga način obrade predviđenih nastavnih cjelina iz etike, kao i to kako se govori o LGBTIQ osobama u praksi ovise isključivo o nastavniku ili nastavnici. Međutim, za pretpostaviti je da se LGBTIQ osobe spominju kroz obradu nastavnih cjelina kao što su “identitet”, “čovjek u odnosima”, “društveni odnosi” i “bioetika.” Više: http://dokumenti.ncvvo.hr/Nastavni_plan/prmg/etika.pdf

Slične nastavne cjeline predviđene su i kroz prijedlog novog kurikuluma koji je izrađen u sklopu tzv. “kurikularne reforme”: <https://mzo.hr/sites/default/files/dokumenti/2017/OBRAZOVANJE/NACION-KURIK/PREDMETNI-KURIK/etika.pdf>

⁹⁹ Više o sadržaju koji se odnosi na izborni predmet vjerouau vidi: S. Brumen (2012.) LGBT tematika u udžbenicima za srednju i osnovnu školu, Ležbijska grupa Kontra, str. 64.

¹⁰⁰ Istraživanje: rodni aspekt u udžbenicima vjerouau za osnovne i srednje škole, Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, 2012.: <http://www.prs.hr/attachments/article/718/VJERONAU%20istraživanje%20-%20Rodni%20aspekt%20u%20udžbenicima.pdf>

gotovo polovica maturanata i maturantica (48%) smatra da je homoseksualnost neka vrsta bolesti¹⁰¹.

S obzirom da sadržaj školskog vjeronauka potiče na diskriminaciju po osnovi spolne orijentacije i rodnog identiteta, kao i na stvaranje negativnih stavova o LGBTIQ osobama, te uzimajući u obzir i sekularni karakter RH koji je temeljen na ustavnom načelu odvojenosti državnih/javnih i vjerskih ustanova, Zagreb Pride zagovara da se nastava vjeronauka provodi isključivo u vjerskim ustanovama, a nikako u javnim školama.

5.2. Diskriminacija LGBTQ osoba u području obrazovanja – zdravstveni odgoj

U osnovnim i srednjim školama propisani Kurikulum zdravstvenog odgoja podijeljen je u četiri modula: „Živjeti zdravo“, „Prevencija ovisnosti“, „Prevencija nasilničkog ponašanja“ i „Spolna/rodna ravnopravnost i spolno odgovorno ponašanje“. **Zdravstveni odgoj je krenuo s provedbom u školskoj godini 2012./2013 godine, međutim, zbog odluke Ustavnog suda RH (NN 63/13) privremeno je povučen**, pošto Vlada RH nije provela odgovarajuću javnu raspravu o njegovom sadržaju. U revidiranom kurikulumu iz rujna 2013., uklonjena je edukacija o spolnoj orijentaciji i rodnom identitetu u osnovnim školama. **U srednjim školama o LGBTQ osobama se raspravlja u sklopu sata na temu braka i obitelji te u sklopu jednog do dva školska sata pod nazivom „Stigmatizacija i diskriminacija seksualnih manjina“**. Na njima se usvajaju pojmovi: „seksualne i rodne manjine“, „LGBT“, „gej“, „spolna orijentacija“, „homoseksualnost“, „biseksualnost“ i „transseksualnost“.

U Priručniku za nastavnike i stručne suradnike u osnovnoj školi,¹⁰² nastavnicima i nastavnicama daje se uputa da **u sklopu obrade teme „Komunikacija o spolnosti“ u sedmom razredu ponude kratko objašnjenje pojma homoseksualnost samo ukoliko postoji interes**

¹⁰¹ „Od podanika do građanina: razvoj građanske kompetencije mladih“, GOOD Inicijativa, IDI, 2016.: <http://idiprints.knjiznica.idi.hr/507/1/0d%20podanika%20do%20građana.pdf>.

¹⁰² Priručnik za nastavnike i stručne suradnike u osnovnoj školi, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta, Agencija za odgoj i obrazovanje: http://www.azoo.hr/images/zdravstveni/Zdravstveni_odgoj_-Priručnik_OS_predmetna.pdf.

učenika i učenica. Nadalje, Priručnik pojam homoseksualnost obrađuje u kontekstu pojmoveva kao što su pedofilija i incest. Dok uz definiciju incesta i pedofilije stoji obavezna uputa kako nastavnik ili nastavnica treba naglasiti da se radi o „poremećajima i kaznenim djelima“, uz definiciju homoseksualnosti navodi se pojašnjenje da se homoseksualnost „danas više ne smatra bolešću, već naprosto seksualnom orientacijom ili sklonošću koja se razlikuje od heteroseksualnosti“. Posljedice, djeca osnovnoškolske dobi ne dobivaju niti osnovne činjenice o spolnoj orientaciji i rodnom identitetu, već se homoseksualnost spominje isključivo u izrazito negativnom kontekstu, uz „pedofiliju, incest i sl.“ (Priručnik¹⁵, str. 200).

U Priručniku za nastavnike i stručne suradnike u srednjoj školi¹⁰³ u sklopu teme „Brak“, pojam istospolnih brakova i obitelji naziva se „kontroverznim pitanjem“ (str. 227.) dok je tema istospolnih parova s djecom nazvana „iznimno kontroverznom temom“ (str 229.). Zatim se navodi teza kako „u nekim zemljama postoje i obitelji u kojima su roditelji istog spola“ (str. 228.), što navodi na krivi zaključak da u RH takvih obitelji nema. Time se učenicima i učenicama u srednjim školama daje netočna i nepotpuna informacija, potiču predrasude o nepostojanju dugih obitelji¹⁰⁴ te se stigmatizira istospolne obitelji s djecom. Također u priručniku stoji netočna tvrdnja kako je „u Hrvatskoj 2003. godine Hrvatski sabor prihvatio Zakon o istospolnom partnerstvu“ (str. 227.). Takav zakon nikada u RH nije donesen, već je 2003. godine Hrvatski sabor usvojio Zakon o istospolnim zajednicama, koji prestaje važiti 2014. godine donošenjem Zakona o životnom partnerstvu. Zakon o životnom partnerstvu u priručniku se uopće ne spominje, niti se objašnjava pojam životnog partnerstva.

Samo poglavje „**Stigmatizacija i diskriminacija seksualnih manjina**“, koja je namijenjena trećim razredima, (str. 237. do 247.), obrađeno je isključivo kroz literaturu iz područja psihologije koja koristi neprimjerenu definiciju transrodnosti¹⁰⁵ („transseksualnosti“), kao i zastarjelu terminologiju koja se odnosi na transrodne osobe koje su prošle neki aspekt medicinske prilagodbe spola („transseksualne osobe“) i LGBTIQ osobe („seksualne i rodne manjine“). Transrodnost i rodni identitet samo se usputno navode. Kad obrađuju temu „seksualne i rodne manjine“, učenike i učenice se potiče da se podjele u četiri različite grupe i tako sučele stavove nakon što ih se uputi na „stav“ o „homoseksualnosti“, „Katoličke Crkve“, „zakona“, „znanosti“ i „javnosti/društva“. Na taj način se dovodi u istu ravan svjetonazorske poglede na LGBTIQ identitete sa zakonskim propisima i znanstvenim spoznajama, čime se relativizira cjelokupan zakonodavni okvir, međunarodno-pravne instrumente zaštite i znanstvena dostignuća. Povorka ponosa koja se redovito održava u Zagrebu i Splitu pogrešno se naziva „Parada ponosa“, čime se učenicima i učenicama ponovno daje netočna informacija i navodi ih se na krivi zaključak o prirodi i

¹⁰³ Priručnik za nastavnike i stručne suradnike u srednjoj školi, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta, Agencija za odgoj i obrazovanje: <http://www.azoo.hr/images/razno/Kurikulum-1-4-razred-SS-FINAL-s-ispravkom.pdf>.

¹⁰⁴ Dugine obitelji - obitelji u kojoj je najmanje jedan roditelj ili roditeljica LGBTIQ osoba.

¹⁰⁵ Neprimjerena definicija glasi „Transseksualnost je trajni osjećaj nelagode i nepripadanja spolu u kojem je osoba rođena uz težnju da se živi i bude prihvaćen kao osoba suprotnog spola“.

smislu ovog događaja, a to je prosvjed i javno okupljanje kao pravo zagarantirano Ustavom Republike Hrvatske. Konačno, ni na jednom mjestu unutar Kurikuluma i Priručnika se ne prepostavlja da su neki učenici i učenice također LGBTIQ osobe ili djeca koja dolaze iz dugih obitelji. U praksi, nastava zdravstvenog odgoja odvija se međupredmetno, a teme koje se obrađuju unutar modula „Spolna/rodna ravnopravnost i spolno odgovorno ponašanje“ obrađuju se na satu razredne zajednice.

Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja izradio je izvještaj o provedbi zdravstvenog odgoja za školske godine 2012./2013. i 2013./2014.¹⁰⁶ **Nastavnici i nastavnice su kao najveći problem u provedbi zdravstvenog odgoja istaknule kako zapravo nije provedena sveobuhvatna izobrazba za njegovo provođenje**, dok najmanjim problemom smatraju to da program vrijeđa njihove vjerske osjećaje. Mnogi od njih se ne osjećaju dovoljno kompetentnima za provedbu svih sadržaja zdravstvenog odgoja te se za pomoć obraćaju kolegama i kolegicama ili vanjskim suradnicima i suradnicama. Zato su udruge Zagreb Pride i LORI kreirale program za predavanje u školama koji se odnosi na spolnu orientaciju, rodni identitet i rodno izražavanje. Program se sastoji od jednog školskog sata (45 minuta) i namijenjen je učenicama i učenicima srednjih škola (2. ili 3. razred) s ciljem informiranja o temeljnim pravima LGBTIQ osoba radi suzbijanja homofobnog i transfobnog međuvršnjačkog nasilja. Program predavanja komplementaran je nastavnom planu zdravstvenog odgoja i to u modulima „Prevencija nasilničkog ponašanja“ i „Spolno/rodna ravnopravnost“. **Od 2013. do kraja 2017., udruge Zagreb Pride i LORI održale su sveukupno 49 predavanja u srednjim školama na području Zagreba, Rijeke i Opatije u kojima je sudjelovalo sveukupno 1501 učenik i učenica – 664 u Zagrebu, te sveukupno 837 u Rijeci i Opatiji.** Osim toga, udruga LORI je održala i 3 posebne edukacije za školsko osoblje u kojima je sudjelovalo 63 nastavnika i nastavnica.

5.3. Diskriminacija LGBTQ osoba u području obrazovanja – građanski odgoj i obrazovanje

Kao što smo već navele, Ministarstvo znanosti i obrazovanja trebalo je u obrazovni sustav za školsku godinu 2014./2015. uvesti predmet Građanski odgoj i obrazovanje. Međutim, osim eksperimentalnog izvođenja u nekoliko škola, cijelovito provođenje programa ovog predmeta još nije započelo.

Razlog njegovom neprovođenju je političke prirode. Naime, reforma obrazovanja, tj. Kurikularna reforma koja je započela još 2012. godine, zastala je s provođenjem 2016. godine. Međutim, otvaranjem stručne javne rasprave i odlukom Hrvatskog sabora, tzv. Kurikularna reforma u obrazovanju postala je sastavni dio nacionalne politike pod imenom Strategija obrazovanja, znanosti i tehnologije (NN 124/14).

Prema planovima Ministarstva znanosti i obrazovanja, učenici i učenice bi u sklopu Građanskog odgoja i obrazovanja trebale učiti o poštivanju ljudskih prava, uvažavanju različitosti, demokratičnosti, aktivnom građanstvu, poduzetništvu i održivom razvoju. Za razliku od programa zdravstvenog odgoja, **unutar programa građanskog odgoja i obrazovanja nije predviđeno obrađivanje tema koje stavljuju naglasak na prava LGBTQ osoba, no postoji veliki prostor da se one integrativno obrađuju kroz dijelove programa koji se tiču rodne ravnopravnosti i ljudskih prava.**

Jedino je Grad Rijeka za školsku godinu 2016./2017. učenicima i učenicama viših razreda u šest osnovnih škola omogućio izvannastavno pohađanje predmeta Građanski odgoj u trajanju od 35 sati godišnje. Za provođenje ovog programa je izrađen i poseban priručnik¹⁰⁷.

¹⁰⁷ "Učenik građanin - priručnik za građanski odgoj i obrazovanje", Grad Rijeka.

5.4. Položaj LGBTIQ osoba u području obrazovanja

Istraživanja koja su provedena u Hrvatskoj, kao i pritužbe koje smo dobivale u izvještajnom razdoblju (2014. – 2017.), pokazuju da su u školama prisutni različiti oblici zlostavljanja i nasilja protiv LGBTIQ osoba, kao i da su škole općenito nesigurne za sve osobe koje otvoreno izražavaju svoj rodni identitet i/ili spolnu orijentaciju.

Prema istraživanju iz 2012. o mišljenjima i stavovima prema homoseksualnosti u srednjim školama u Zagrebu¹⁰⁸, na uzorku od 322 učenika i učenica gotovo trećina srednjoškolaca i srednjoškolki počinila je verbalno i/ili fizičko nasilje prema osobi zbog njene navodne homoseksualne orijentacije. Prema istraživanju Zagreb Pridea objavljenog godinu dana kasnije¹⁰⁹, čak je 22% od 690 ispitanih osoba doživjelo nasilje u školi i/ili na fakultetu, dok je diskriminaciju na istom mjestu doživjelo 31% sudionica i sudionika ovog istraživanja.

Prema istraživanju GOOD inicijative i Instituta za društvena istraživanja¹¹⁰ provedenog 2015. godine na učenicima završnih razreda srednjih trogodišnjih i četverogodišnjih škola na nacionalnom reprezentativnom uzorku od 1146 sudionika, većina maturanata i maturantica smatra da homoseksualne osobe ne bi u javnosti trebale isticati svoju spolnu orijentaciju. Više od polovine njih smatra kako homoseksualnim osobama treba zabraniti javno nastupanje. Tek nešto manje od polovine smatra da bi osobama homoseksualne orijentacije trebalo zabraniti rad s djecom. Nadalje, polovina ih smatra kako je homoseksualnost neka vrsta poremećaja ili bolesti. Zanimljivo, 56% hrvatskih maturanata i maturantica ne bi dozvolilo homoseksualnim osobama pravo na posvajanje djece, što je ipak manji postotak od opće populacije prema podacima agencije IPSOS PULS za Zagreb Pride i CESI iz 2014.¹¹¹ Postotci o zabrani javnog nastupanja su za 11% manji u odnosu na identično pitanje postavljeno maturantima i maturalnicama u istraživanju GONG-a i Fakulteta političkih znanosti iz 2009. godine, dok gotovo isti broj

¹⁰⁸ A. Hodžić i N. Bijelić, Izvještaj istraživanja o mišljenjima i stavovima prema homoseksualnosti u srednjim školama u Zagrebu 2012., Domino, Zagreb.

¹⁰⁹ Brutalna stvarnost: Istraživanje o nasilju, diskriminaciji i zločinu iz mržnje protiv LGBTIQ osoba u Republici Hrvatskoj: <http://www.zagreb-pride.net/hr/brutalna-stvarnost-istrazivanje-o-nasilju-diskriminaciji-i-zlocinu-iz-mrznje-pro-tiv-lgbtiq-osoba-u-republici-hrvatskoj/>.

¹¹⁰ „Od podanika do građanina: razvoj građanske kompetencije mladih“, GOOD Inicijativa, IDI, 2016.: <http://idiprints.knjiznica.idi.hr/507/1/Od%20podanika%20do%20građana.pdf>.

¹¹¹ Podaci dostupni kod Zagreb Pridea i CESI: 81% ispitanih se protivi posvajajući djece od strane gej parova, dok 70% od strane lezbijskih.

ispitanih maturanata iz 2009. (46%) i 2015. godine (48%) smatra da je homoseksualnost neka vrsta bolesti.

U izvještajnom razdoblju, Zagreb Pride je sudjelovao u praćenju slučaja vršnjačkog nasilja protiv LGBTIQ učenika jedne zagrebačke srednje škole. Nasilje se događalo kontinuirano i trajalo duži period, a posebno je bilo pojačano nakon što se učenik outao. Kod ranijih pritužbi LGBTIQ učenika i učenicima na bullying, osobu smo samo mogle uputiti na psihosocijalnu pomoć, no u ovom slučaju roditelj zlostavljanog LGBTIQ učenika je znao za njegovu spolnu orijentaciju i imao je namjeru poduzeti sve zakonske mjere i pravne radnje da se nasilje spriječi. Prateći ovaj slučaj, svjedočile smo činjenici kako je ključni problem sama zaštita LGBTIQ učenika od direktnog nasilja koje je doživljavao od strane svojih vršnjaka i vršnjakinja u svim prilikama, za vrijeme trajanje nastave i nakon nastave. Posebno je alarmantno i iznenađujuće bilo potpuno nerazumijevanje i neadekvatno postupanje stručne djelatnice škole, koja je žrtvi vršnjačkog nasilja, staroj 17 godina, govorila da je „prerano da bude homoseksualac“, čime je žrtvu dodatno ponizila i viktimizirala. Ravnatelj škole je pak nastojao čitav problem zataškati, kako bi se „zaštitio ugled škole“. Zagreb Pride je uputio roditelja LGBTIQ učenika na pokretanje postupaka kako bi se donijelo upozorenje i preporuka Pravobraniteljice za djecu i Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova zbog diskriminacije i uznemiravanja učenika. Postupci pred pravobraniteljicama okončani su provođenjem inspekcijskog nadzora, utvrđenjem uznemiravanja i diskriminacije te donošenjem upozorenja i preporuka za postupanje s rokovima izvršenja. Upozorenja i preporuke odnose se pretežno na način postupanja školske ustanove u slučaju uznemiravanja i diskriminacije, edukaciju djelatnika, nadzor nastave i učenika.

Homofobno i transfobno nasilničko ponašanje ostavlja neposredne i dugoročne posljedice na zdravlje LGBTIQ mladih i djece koje su žrtva takvog nasilja. Takvo nasilje utječe i na njihovu sposobnost da postižu uspjehe u školovanju. Naša iskustva govore kako se učenici i učenice u pravilu ne obraćaju za pomoć nastavnicima i nastavnicama ili stručnim suradnicima i suradnicama u školi iz straha da će i tu naići na odbacivanje i osudu. S druge strane, školski djelatnici i djelatnice nemaju dovoljno informacija, niti adekvatnog znanja po pitanju psihosocijalne podrške za LGBTIQ mlade.

U izvještajnom razdoblju (2014. – 2017.), Zagreb Pride uputio je dvije transrodne osobe na pokretanje postupka pred Pravobraniteljicom za ravnopravnost spolova jer su dvije obrazovne institucije – jedan fakultet Sveučilišta u Zagrebu i jedna srednja škola – odbile izdati novu diplomu koja odgovara osobnom imenu i gramatičkom rodu osoba. Ovi slučajevi su opisani u poglavljiju **1.4. Pravo na zakonsko priznanje roda i samoodređenje spola**. S obzirom da se ovo pravo transrodnih osoba otežano provodi u praksi, bilo da se radi o neosviještenosti službenika i službenica ili o birokratskom otporu, smatramo kako je potrebno, pomoći postojećim zakona o odgoju i obrazovanju te visokom obrazovanju i znanosti, obvezati nadležne institucije na poštivanje rodnog identiteta osobe i omogućiti promjenu dokumenata na način da budu rođno odgovarajući za osobe koje su napravile promjenu upisa spola i osobnog imena u državnim maticama.

5.5. PREPORUKE ZA UNAPREĐENJE POLOŽAJA LGBTIQ OSOBA U OBRAZOVANJU

1

Pristupiti promjenama zakona i međunarodnih ugovora kako bi se osiguralo provođenje nastave vjeronauka u vjerskim ustanovama.

2

Osigurati obradu svih tema koje se odnose na LGBTIQ osobe na dostojanstven način te iz perspektive ljudskih prava. Ovo bi se omogućilo dopunama Nastavnog plana i programa za osnovnu i srednju školu, te dopunama i pojašnjenjima teksta Okvira nacionalnog kurikula/kurikulumu i svih kurikularnih dokumenata, ili kroz donošenje posebnog kurikularnog dokumenta koji bi se ticao isključivo spola, roda, spolne orijentacije, rodnog identiteta, rodnog izražavanja i spolnih karakteristika. Posebno je važno da se LGBTIQ teme uključuju u programe humanističkih i društvenih grupa predmeta, a naročito građanskog odgoja i obrazovanja, sociologije, filozofije, etike, povijesti, književnosti i umjetnosti.

3

Otkloniti sve sadržajne i metodološke propuste u priručnicima zdravstvenog odgoja u skladu s preporukama Centra za edukaciju, savjetovanje i istraživanje (CESI).¹¹² Osim navedenih preporuka, posebno je važno učiniti sljedeće promjene unutar modula „Spolna/rodna ravnopravnost i odgovorno spolno ponašanje“:

¹¹² „Analiza modula ‘Spolna/rodna ravnopravnost i odgovorno spolno ponašanje’ i ‘Prevencija nasilničkog ponašanja’ priručnika za Zdravstveni odgoj“, mr.sc. Nataša Bijelić, Centar za edukaciju, savjetovanje i istraživanje, CESI, Zagreb, 2013.: http://www.cesi.hr/attach/_a/analiza_prirucnika_zo~2.pdf.

a

Osigurati da se sadržaj koji se odnosi na odgovorno spolno ponašanje predaje na neosuđujući, nemoralizirajući, te na seksualno pozitivan i znanstveno utemeljen način, stavljajući u njegovo središte princip pristanka i poštovanja između svih seksualnih partnera i partnerica. Takav modul mora uvažavati i potrebu mladih LGBTIQ osoba na dobivanje svih relevantnih informacija koje se tiču odgovornog i sigurnog ponašanja prilikom stupanja u seksualne odnose.

b

U okviru teme „Brak, roditeljstvo i obitelj“, dodati i obraditi pojam životnog partnerstva te pružiti informaciju i o izvanbračnoj zajednici i neformalnom životnom partnerstvu. Ukloniti pravno neutemeljene, netočne i manipulativne tvrdnje koje dovode do lažnog zaključka kako u Republici Hrvatskoj istospolne obitelji s djecom ne žive.

c

Na posve drugačiji način obraditi sadržaj koji se odnosi na temu „Stigmatizacija i diskriminacija seksualnih manjina“ (I i II sat). Dati primjerene imenice nazivu teme, poput „Stigmatizacija i diskriminacija LGBTIQ osoba“. Osmisliti posve drugačiju radionicu u sklopu ovog sata koristeći suvremenu literaturu, te odgovarajuću i primjerenu terminologiju iz područja društvenih znanosti, sociologije i prava, a u suradnji sa stručnjacima i stručnjakinjama koje imaju iskustva rada na suzbijanju homofobije, bifobije i transfobije.

d

U obradi LGBTIQ tema treba uvijek imati u vidu da se zaštititi pravo i dostojanstvo LGBTIQ učenika i učenica koji također sudjeluju na satu zdravstvenog odgoja a možda nisu out. Isto tako imati na umu kako postoje i učenici i učenice istospolnih roditelja koje sadržaj u postojećem priručniku izrazito stigmatizira i diskriminira.

e

Ukloniti sve vjerske sadržaje koji se odnose na LGBTIQ teme u sklopu zdravstvenog odgoja.

f

Izbjegavati korištenje termina „Parada ponosa“, jer implicira kako se radi o slavlju, a ne o najvećem političkom prosvjedu u Hrvatskoj koji se održava već 15 godina a zove se „Povorka ponosa“. Također, u korištenju termina koji se odnose na LGBTIQ osobe, koristiti uvijek one nazive koje same LGBTIQ osobe koriste kada opisuju sebe i svoje identitete.

4

Osigurati dodatnu i sveobuhvatnu izobrazbu nastavnika i nastavnica, kao i studentica i studenata koji se još obrazuju za nastavnička zanimanja, o svim temama koje se tiču LGBTIQ osoba, a koje trebaju postati dio nacionalnog kurikuluma u skladu s točkama 1. i 2. ovih preporuka.

5

Radi stvaranja pozitivnog okruženja za LGBTIQ učenike i učenice osnovnih i srednjih škola, izraditi sveobuhvatnu i dugoročnu nacionalnu strategiju protiv vršnjačkog nasilja u školama, a koja će se odnositi na suzbijanje homofobije i transfobije sukladno „Smjernicama za suzbijanje homofobije i transfobije te vršnjačkog nasilja na osnovi

spolne orijentacije i rodnog identiteta u školama“ Lezbijske organizacije Rijeka (Lori)¹¹³.

6

Hitno usvojiti sveobuhvatni zakonski propis koji će urediti zakonsko priznanje roda i samoodređenja spola koji će se u svojim odredbama odnositi i na osiguravanje prava transrodnih osoba na promjenu upisa svih podataka u matičnoj knjizi za učenike i učenice osnovnih i srednjih škola u odgovarajućem rodu i osobnom imenu. Za više vidi poglavlje 1.4. Pravo na zakonsko priznanje roda i samoodređenje spola.

¹¹³ „Smjernice za suzbijanje homofobije i transfobije te vršnjačkog nasilja na osnovi spolne orijentacije i rodnog identiteta u školama“ Lezbijska organizacija Rijeka, Lori, Rijeka, 2016.: https://www.lori.hr/images/stories/download/Smjernice_za_suzbijanje_homobittransfobije_u_skolama.pdf

Pravo

LGBTIQ

osoba

na javno

i političko

djelovanje

Udruživanje građana i građanki u organizacije, grupe i inicijative koje se bave LGBTIQ pravima u RH je slobodno, ne ograničava se, a od 2014. godine osnovan je velik broj novih LGBTIQ organizacija i inicijativa. Kao najvažniji razlog tomu svakako se može izdvojiti povećanje napada na prava LGBTIQ osoba nakon referendumskog inicijativa za ustavnu zabranu istospolnog braka iz 2013. godine, ali i donošenje Zakona o životnom partnerstvu iz 2014. godine. Oba događaja snažno su mobilizirala veliki broj LGBTIQ osoba na javno i političko djelovanje. U izvještajnom je razdoblju bilo aktivno najmanje 13 LGBTIQ organizacija upisanih u Registar udruga RH, od čega su 4 osnovane nakon 1.1.2014. Uz navedene, u registar je upisano još barem 5 LGBTIQ udruga koje ili nisu aktivne ili ne djeluju u sklopu LGBTIQ pokreta, već vrše gospodarsku djelatnost u skladu sa Zakonom o udrugama (NN 74/14, 70/17). Povrh svega navedenog, aktivno je bilo najmanje još 5 udruga koje su samostalno ili u suradnji s drugim organizacijama djelovale na promociji, zaštiti ili podizanju svijesti o pravima LGBTIQ osoba. U RH postoje brojne LGBTIQ grupe i ad hoc inicijative, od kojih se neke u međuvremenu upisuju u Registar kao udruge. Osnivanje udruga za prava LGBTIQ osoba je dobrovoljno, slobodno i neometano, a Zakon o udrugama propisuje primjerene uvjete za osnivanje udruga. **U izvještajnom razdoblju nismo zabilježile administrativne i političke prepreke i opstrukcije pri osnivanju LGBTIQ organizacija i inicijativa.** Međutim, ograničenja koja se odnose na finansijske pritiske tužbama i pokušaje ograničenja ustavnog prava na javno okupljanje opisujemo detaljnije u nastavku.

Pravo na javno okupljanje i mirni prosvjed svima je zajamčeno Ustavom RH (čl. 42.). Svi oblici mirnog javnog okupljanja, od prosvjeda, preko priredbi do sportskih, humanitarnih, vjerskih, zabavnih i gospodarskih manifestacija uređeni su Zakonom o javnom okupljanju (NN 128/99, 90/05, 139/05, 150/05, 82/11, 78/12). Javnim skupom smatra se svako organizirano okupljanje više od 20 osoba na javnom mjestu. Takvo okupljanje organizator ili organizatorica, što može biti i pravna ili privatna osoba, dužna je prijaviti policiji u roku od pet dana, a iznimno u roku od 48 sati. Budući da je javni skup ustavno pravo svih građana i građanki, Ministarstvo unutarnjih poslova ne izdaje dozvolu za javno okupljanje, već je dovoljno skup samo prijaviti MUP-u. Javni skup može zabraniti jedino Ministar unutarnjih poslova, a zabrana mora biti utemeljena u Zakonu (čl. 14).

Povorce ponosa LGBTIQ osoba održavaju se kontinuirano u Zagrebu i Splitu, a u razdoblju od 2014. do 2017. odvijaju se bez protuprosvjeda, nasilnih pokušaja sprečavanja ili napada na LGBTIQ osobe neposredno prije ili nakon održavanja skupa. U 2014. godini, Povorka ponosa održana je i u Osijeku. **Unatoč izostanku nasilja u vrijeme održavanja povorki ponosa od 2011. godine, zločini iz mržnje protiv LGBTIQ osoba u „pride sezoni“¹¹⁴ zabilježeni su**

između 2014. i 2017. godine i u Splitu^{115,116} i u Zagrebu¹¹⁷. Godine 2016., samo u periodu od 30 dana uoči održavanja zagrebačke Povorkе ponosa, Zagreb Pride je zabilježio tri zločina iz mržnje na javnom mjestu u području centra Zagreba, dok je sedam dana uoči Povorkе ponosa zapaljena zastava Zagreb Pridea na Trgu bana Jelačića¹¹⁸, a tri su zastave duginih boja skinute i otuđene s Trga kralja Tomislava. **Iako od 2011. godine nije došlo do nasilnog pokušaja onemogućavanja prava na javno okupljanje od strane građana i građanki, većina njih i dalje ima negativno mišljenje o javnim okupljanjima LGBTIQ osoba.** Prema istraživanju agencije Ipsos provedenog 2016. godine za Zagreb Pride na reprezentativnom nacionalnom uzorku, čak 57% ispitanih osoba reklo je da ne podržava Povorku ponosa.¹¹⁹

Osim Povorki ponosa, održavaju se i druga javna okupljanja LGBTIQ osoba. U Zagrebu, Rijeci i Poreču redovno se održavaju tri LGBTIQ manifestacije. U Zagrebu se od 2003. godine održavaju festivali i druga kulturna događanja. U Poreču se od 2016. održava Homo, fešta! – festival LGBT kulture. Treće događanje je Smoqua–festival queer i feminističke kulture koji se održava u Rijeci od 2017.

Na obilježavanje Međunarodnog dana borbe protiv homofobije, bifobije i transfobije (IDAHOTB, 17. svibnja) od 2011. obvezana su tijela javnih vlasti prema mjerama Nacionalne politike za ravnopravnost spolova 2011. – 2015. godine. Međutim, obilježavanje ovog dana održava se samo u nekim općinama i županijama – u Krapinsko-zagorskoj županiji, te u gradovima Rijeci, Umagu, Poreču, Zaboku i Krapini. Na području grada Zagreba obilježavale su ga samo nevladine udruge te Ured za ravnopravnost spolova Vlade RH i Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova. IDAHOTB javno obilježavaju predstavnici i predstavnice međunarodne zajednice u RH, naročito zemlje članice Europske Unije, Sjedinjenih Država i Norveške, dok **nijedno ministarstvo u Vladi ni Hrvatski Sabor uopće ne obilježavaju ovaj Međunarodni dan, što ukazuje na institucionalno ignoriranje Nacionalne politike za ravnopravnost spolova kao i na nezainteresiranost državnih tijela za iskazivanje simboličke podrške LGBTIQ osobama u RH.**

Političkim strankama je Zakonom o suzbijanju diskriminacije zabranjeno onemogućiti LGBTIQ osobama kandidiranje za javnu funkciju. Međutim, samo su rijetke stranke u izvještajnom razdoblju (2014. – 2017.) imale out LGBTIQ kandidate i kandidatkinje na izborima¹²⁰. To su Hrvatski laburisti i OraH na izborima za Europski

¹¹⁵ 'Napali voditelja Split Pridea: Vikali su da će me ubiti', Slavica Vuković, Večernji list, 14. lipnja 2014.: <https://www.vecernji.hr/vijesti/napali-voditelja-split-pridea-vikali-su-da-ce-me-ubiti-569307>

¹¹⁶ 'Pretučena dvojica LGBT aktivista, organizatori Split Pridea', Slavica Vuković, Večernji list, 23. lipnja 2014.: <https://www.vecernji.hr/vijesti/dvojica-aktivista-rispeta-lgbt-udruze-split-napala-grupa-muskaraca-946406>

¹¹⁷ Vidi poglavlje 1.2.1.1. Nasilničko ponašanje protiv LGBTIQ osoba – primjeri iz prakse

¹¹⁸ 'Na glavnom zagrebačkom trgu zapaljena zastava Zagreb Pridea' <https://www.vecernji.hr/vijesti/na-glavnom-zagrebackom-trgu-zapaljena-zastava-zagreb-pridea-1089878>

¹¹⁹ Istraživanje je dostupno kod Zagreb Pridea. Pitanje je glasilo: "Početkom lipnja u Zagrebu održat će se javni skup, 15. po redu Povorka ponosa homoseksualnih osoba. Cilj Povorke je ukazivati na postojanje homoseksualnih, biseksualnih i transrodnih osoba u hrvatskom društvu i zatražiti poštovanje osnovnih ljudskih prava tih osoba. U kojoj mjeri Vi osobno podržavate ili ne podržavate održavanje Povorke?"

¹²⁰ Prva out LGBTIQ osoba koja je izabrana u neko predstavničko tijelo je Damir Hršak kandidat Hrvatskih laburista za županijsko vijeće Krapinsko-zagorske županije na lokalnim izborima 2013. U izvještajnom razdoblju od 2014. do 2017. out LGBTIQ osobe izabrane su jedino u najniža predstavnička tijela. Naime, na izborima za vijeća gradskih četvrti i vijeća mjesnih odbora Grada Zagreba 2017. godine, koji su se održavali istovremeno s lokalnim izborima za cijelu RH, s liste koalicije „Lijevi blok“ izabранo je više out LGBTIQ osoba u ta vijeća.

parlament 2014. godine, Radnička fronta na izborima za Hrvatski sabor 2015. godine, te koalicija „Lijevi blok“ koju čine političke stranke Zagreb je naš, Nova ljevica, Radnička fronta i Za grad, na lokalnim izborima 2017. u Zagrebu i Splitu, što predstavlja najveći broj outLGBTIQ osoba koje su bile kandidirane na izborima.

Unatoč naizgled neometanom javnom i političkom djelovanju LGBTIQ osoba, nakon 2015. godine bilježimo nekoliko primjera pokušaja ograničenja prava LGBTIQ osoba i organizacija u ovom području. Ta ograničenja odnose se na finansijske pritiske i smanjenja sredstava za rad brojnim organizacijama za ljudska prava, uključujući i LGBTIQ organizacije, institucionalnim pokušajima ograničenja prava na javno okupljanje i pokušajima zastrašivanja organizacija civilnog društva strateškim podnošenjem sudskih tužbi.

6.1. Pokušaji ograničenja prava na javno djelovanje LGBTIQ organizacija kroz stvaranje finansijskog pritiska

Ulaskom RH u Europsku uniju 2012. godine, LGBTIQ organizacije dobile su mogućnost prijavljivanja na natječaje iz Europskog socijalnog fonda¹²¹, a uz postojeće izvore financiranja, javne i privatne zaklade u Hrvatskoj, na području EU i trećim zemljama, posebno se potiče razvijanje samodohodovne djelatnosti. Također, u posljednjih nekoliko godina ističe se i filantropija kroz individualne donacije i crowdfunding¹²². Ipak, nakon parlamentarnih izbora 2015. godine, započeo je proces kojim političke odluke Vlade RH na više načina finansijski otežavaju rad organizacija koje kritički djeluju u hrvatskom društvu. Ovaj proces otežava pristup javnom izvoru financiranja udrugama koje se bave zaštitom ljudskih prava i demokratizacijom, uključujući i pravima LGBTIQ osoba te reproduktivnim pravima žena. Posljedice ovog procesa stavljaju ograničenja organizacijama u nezavisnoj kulturi, te organizacijama

¹²¹ **Europski socijalni fond** (ESF) je glavni instrument Europske Unije usmjeren na poticanje poduzetništva kroz ulaganje u ljudske resurse. Europski socijalni fond godišnje izdvaja 10 milijardi eura kojima se žele poboljšati izgledi milijunima građana i građanki Europske unije za pronaalaženje posla, a naročito onim radnicama i radnicama koje se teško zapošljavaju. Više: <http://ec.europa.eu/esf/home.jsp?langId=hr>

¹²² **Crowdfunding**, financiranje (putem) gomile: način osiguravanja finansijskih sredstava za projekte ili inicijative koji se sastoje u njihovom javnom predstavljanju, najčešće u početnoj ili idejnoj fazi razvoja, u kojem građani i građanke ulaze novac, putem posebnih online platformi za doniranje ili izravnom donacijom na žiro račun. Sama faza prikupljanja sredstava sastoji se u neposrednoj javnoj komunikaciji nositelja projekta i što većeg broja osoba koja projekt donira s obično manjim ili srednje visokim iznosima.

koje se bave zaštitom prava osoba s invaliditetom, te različitim socijalnim djelatnostima, s obzirom da upravo takve udruge najveći dio prihoda ostvaraju upravo kroz javne izvore financiranja.

Samo u 2016. godini bitno su unazađeni glavni stupovi institucionalne podrške civilnom društvu: 1.) Uredbom Vlade RH o raspodjeli prihoda od igra na sreću proračun Nacionalne zaklade za razvoj civilnoga društva smanjen je za 30%¹²³. Za usporedbu, u 2015. udio ukupnog dohotka od igara na sreću za financiranje razvoja civilnog društva iznosio je 14,21%¹²⁴, da bi Vlada Tihomira Oreškovića u 2016. udio smanjila na samo 6,88%¹²⁵. Prihod je 2017. godine povećala Vlada Andreja Plenkovića na 11,18%¹²⁶, što je i dalje znatno manje u odnosu na 2015. godinu; 2.) Marginaliziran je utjecaj Savjeta za razvoj civilnoga društva koji se u 2016. godini usprotivio smanjivanju udjela financiranja razvoja civilnog društva, s obzirom da Vlada RH nije uvažila mišljenje Savjeta; 3.) Ukinuto je financiranje neprofitnih medija putem Javnog poziva za dodjelu bespovratnih sredstava neprofitnim medijima Ministarstva kulture. 4.) Raspuštena su sva vijeća pri Ministarstvu kulture zadužena za ocjenu projekta javnih interesa u kulturi i imenovana nova, s osobama politički i na druge načine bliska Ministru. 5.) Na savjetnička, ministarska i dominarska mjesna u Vladi RH imenovane su osobe koje imaju dugogodišnji staž u djelovanju protiv ravnopravnosti LGBTIQ osoba u RH. **Sve ovo upućuje da se od izbora 2015. godine odvija politički pritisak na djelovanje udruga civilnog društva, uključujući i LGBTIQ organizacije, kao i udruge koje se bave neprofitnom medijskom djelatnošću.**

¹²³ GONG: Croatian government's triple attack on autonomous Media, Civil Society and Culture", European Civic Forum, Vladimir Sestović, 5. svibnja 2016.: <http://civic-forum.eu/civic-space/croatian-governments-triple-attack-on-autonomous-media-civil-society-and-culture> (na engleskom)

¹²⁴ Uredba Vlade RH o kriterijima za utvrđivanje korisnika i načinu raspodjele dijela prihoda od igara na sreću za 2015. godinu: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2015_02_17_321.html

¹²⁵ Uredba Vlade RH o kriterijima za utvrđivanje korisnika i načinu raspodjele dijela prihoda od igara na sreću za 2016. godinu: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2016_04_38_1013.html

¹²⁶ Uredba Vlade RH o kriterijima za utvrđivanje korisnika i načinu raspodjele dijela prihoda od igara na sreću za 2017. godinu: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2017_02_17_395.html

6.2. Pokušaji ograničenja ustavnog prava na javno okupljanje u Zagrebu

Tijekom 2017. godine došlo je do pokušaja ograničenja prava na slobodno javno okupljanje prilikom organiziranja skupa „Povorka ponosa LGBTIQ osoba i obitelji Zagreb Pride 2017. – Slobodan život počinje ponosom!“. Skup je ipak održan 10. lipnja 2017. godine. Kod donošenja rješenja kojim Ministarstvo unutarnjih poslova (MUP) daje suglasnost za zatvaranje prometa u centru Zagreba zbog održavanja prosvjednog skupa, Policijska uprava zagrebačka pogrešno je primijenila odredbe Zakona o javnom okupljanju (NN 128/99, 90/05, 139/05, 150/05, 82/11, 78/12), točnije članke 24.-30., tretirajući prosvjedni skup Povorke ponosa kao „javnu priredbu“, kao i odredbe članka 183. Zakona o sigurnosti prometa na cestama (NN 67/08, 48/10, 74/11, 80/13, 158/13, 92/14, 64/15) koje se odnose na „športske i druge priredbe ili aktivnosti na cestama“. Tako je policija, pogrešno tumačeći zakon, prebacila svoje poslove na Zagreb Pride kao organizatoricu javnog okupljanja i to one koji se tiču osiguravanja nesmetanog odvijanja javnog skupa. Također, to je uključivalo obavezu Zagreb Pridea o sklapanju ugovora s tvrtkama kojima upravlja Grad Zagreb, radi koordinacije niza različitih poslova vezanih za skup, kao što je podmirenje svih troškova policije kroz obavezu sklapanja ugovora o angažiranju policijskih snaga i tehnike, kao i odgovornost za „sve eventualne nesreće na trasi kretanja uslijed nepridržavanja naloženih mjera i obveza“.

Zagreb Pride je odmah po primitku rješenja od 5. lipnja 2017. godine uz pomoć odvjetnice uložio žalbu zbog izdavanja nezakonitog rješenja, pozivajući se na kršenje Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (čl.13. i čl.14.), Ustava RH (čl. 14., čl.16. i čl.42.) i kršenje Zakona o općem upravnom postupku (čl.5 i čl.6). Žalba na rješenje MUP-a uložena je 8. lipnja, dva dana pred održavanje Povorke. Policijska uprava zagrebačka je odmah po primitku žalbe izdala 9. lipnja 2017. na zakonu utemeljeno rješenje o

zaustavljanju prometa za potrebe održavanja Povorke ponosa, dok je prethodno nezakonito rješenje od 5. lipnja poništeno u upravnom postupku 27. srpnja 2017., kada je PU zagrebačkoj naloženo da Zagreb Prideu vrati i prethodno previsoko odmjerenu pristojbu.

Slična postupanja policije u cilju ograničavanja prava na javno okupljanje zabilježile smo u još najmanje dva slučaja – prilikom održavanja skupa inicijative FAKTIV „Noćni marš – 8. mart“ 8. ožujka 2017. godine, te skupa inicijative Hrvatska može bolje i GOOD inicijative „Čekajući tramvaj zvan obrazovna reforma“, 1. lipnja 2017. godine. Iz toga se može zaključiti da je djelovanje Policijske uprave zagrebačke primjer temeljnog nepoznavanja ustavnih odredbi o slobodi okupljanja i prava na prosvjed kojeg je policija dužna osigurati, a ne sprječavati.

6.3. Pokušaji ograničenja prava na javno djelovanje tužbama za naknadu štete

Od 2014. godine bilježimo zabrinjavajući trend zastrašivanja sudskim tužbama i sustavnog financijskog iscrpljivanja pravnih i fizičkih osoba koje javno i kritički djeluju iz pozicije zaštite ljudskih i manjinskih prava. Ovo financijsko iscrpljivanje sudskim tužbama očituje se kroz pokretanje tužbi za naknadu nematerijalne štete zbog izgovorene ili napisane riječi na račun javnih osoba povezanih s Katoličkom crkvom i klerikalno-desnim strankama i pokretima koji od 2013. godine posebno aktivno rade na ograničavanju ljudskih prava LGBTIQ osoba i reproduktivnih prava.

Primjer toga je i tužba protiv Zagreb Pridea. Naime, uoči svake Povorke ponosa od 2011. do 2015. godine, Zagreb Pride je organizirao izbor za titulu „Homofoba“ i „Homofrenda“. Ove titule se dodjeljuju javnim osobama koje su se u prethodnom razdoblju posebno istaknule u promociji prava LGBTIQ osoba (titula „Homofrend“) ili su svojim javnim djelovanjem poticale

predrasude, stereotipe, diskriminaciju i mržnju protiv LGBTIQ osoba (titula „Homofob“). Zagreb Pride nominira nekoliko kandidata i kandidatkinja za koje javnost glasuje na online anketi. Svaki kandidat ili kandidatkinja koja je predložena za jednu od nagrada, predstavljena je kratkim tekstom koji objašnjava nominaciju. Tako je za 2013. godinu za titulu „Homofoba“ predložena i urednica na Hrvatskoj radioteleviziji (HRT), Karolina Vidović Krišto, zbog emisije u kojoj je plasirano niz pseudoznanstvenih teza o povezanosti homoseksualnosti i pedofilije, uključujući i emisiju „Pedofilija kao temelj spolnog odgoja?“¹²⁷.

„Ova bivša urednica emisije „Slika Hrvatske“ na HRT-u uključila se u histeričnu antihomoseksualnu kampanju tako što je u eter nacionalne TV kuće pustila propagandni prilog ‘Pedofilija kao temelj spolnog odgoja?’. Pokazalo se da se zaista radi o propagandnoj i neobjektivnoj emisiji koja nema veze s novinarstvom već se zloupotrebljava za radikalni aktivizam. Naravno, dijelovi tog priloga su sadržavali snimke filma za koje HTV nije imao osigurana autorska prava. A znate kako već ide – tko krade, taj, valjda, i laže.“

Opis kandidature Karoline Vidović Krišto za titulu „Homofob 2013“, Zagreb Pride, lipanj 2013.

Nakon objave nominacije na stranicama Zagreb Pridea, urednica na HRT-u, javnoj ustanovi za informiranje, Karolina Vidović Krišto, podnijela je 8. srpnja 2014. godine tužbu za naknadu štete protiv Zagreb Pridea tražeći odštetu od 50 000 kuna plus parnične i sudske troškove zbog povrede časti, dostojanstva i njezinog ugleda. Presudom prvostupanjskog Općinskog građanskog suda u Zagrebu od 23. listopada 2014., presuđeno je da je Zagreb Pride dužan platiti 30 000 kuna za neimovinsku štetu zbog povrede ugleda, dostojanstva i časti. Županijski sud u Osijeku, 21. svibnja 2015. potvrdio je presudu Općinskog suda od 23. listopada 2014. te naložio Zagreb Prideu da plati sveukupno 41.018,91 kuna, što osim 30 000 kuna štete uključuje i zatezne kamate te odvjetničke troškove.

Zagreb Pride je na tu presudu javno reagirao ističući kako ona predstavlja udar slobodne vlasti na slobodu govora u Hrvatskoj jer se njome nastoji onemogućiti rad Zagreb Pridea i cenzurirati njegov glas u borbi za ljudska prava LGBTIQ osoba¹²⁸. Ovakva presuda je predstavljala organizirani napad na ustavno pravo na slobodu govora i izražavanja misli svih osoba u RH. Istaknule smo kako je cilj ove i sličnih tužbi isključivo stvoriti osjećaj straha od sudskog progona i potaknuti na autocenzuru – prije svega organizacija za zaštitu ljudskih prava i neprofitnih medija.

„Zagreb Pride stoji iza svake svoje napisane riječi, iza svakog slova i zareza. U citiranom tekstu izrekle/i smo ono što uistinu mislimo. To je bio i jest naš vrijednosni sud koji nismo izrekle/i samo tako. S obzirom da iznosimo javnu kritiku postupanja sudske vlasti, imamo pravo javno obrazložiti svoje postupke koje je ta grana državne vlasti odlučila cenzurirati. Svojim postupanjem, Karolina Vidović Krišto svjesno je, skrivajući se iza fasade novinarske profesije, ciljala poniziti dostojanstvo LGBTIQ građana i građanki te potaknuti javnost da o nama misli kako ne zaslužujemo bolje od statusa građana/ki drugog reda.“

Kroz 30 dana kampanje u srpnju 2014. godine putem donacija prikupljeno je pola iznosa za pokrivanje troškova tužbe. Zagreb Pride je zatim nastavio s dalnjim pravnim radnjama s ciljem obrane sloboda na javno iznošenja mišljenja pred Ustavnim sudom. Istovremeno, iznos troškova presude je plaćen kako bi se izbjegao daljnji rast kamata.

Zagreb Pride je 10. srpnja 2015. od Vrhovnog suda zatražio i reviziju presude Županijskog suda u Osijeku, zbog neujednačene sudske prakse u vezi s pravom na javno iznošenje mišljenja i ograničenja tog prava u odnosu na povredu časti i dostojanstva osobe o kojoj se iznosi mišljenje. Osim revizije, Zagreb Pride je 4. kolovoza 2015. podnio tužbu Ustavnom sudu zbog povrede prava na slobodu mišljenja i izražavanja misli te slobodu govora (čl. 38. Ustava RH i čl.

¹²⁸ "Karolina Vidović Krišto dobila spor protiv Zagreb Pridea: udar na slobodu govora u Hrvatskoj", Crol, 10. srpnja 2015.: <https://www.crol.hr/index.php/vijesti/6831-karolina-vidovic-kristo-dobila-spor-protiv-zagreb-pridea-udar-na-slobodu-govora-u-hrvatskoj>

10. Europske konvencije za zaštitu temeljnih prava i sloboda) kao i povredu prava na jednakost pred zakonom (čl.14. st. 2. Ustava RH) te kršenje načela ustavnosti i izravne primjenjivosti temeljnih prava zajamčenih Ustavom (čl. 5. Ustava RH). Vrhovni sud je 2015. godine obustavio revizijski postupak do odluke Ustavnog suda u ovom predmetu. Od podnošenja ustawne tužbe do pisanja ovog izvještaja presuda nije donesena.

Zagreb Pride nije jedina udruga koja je izložena tužbama od strane javnih osoba bliskima Katoličkoj Crkvi i klerikalno-desnim političkim strankama i pokretima od kojih se u sudskim postupcima potražuju iznimno visoki iznosi naknade štete zbog navodne povrede ugleda i časti pojedinog tužitelja. Slična tužba podignuta je protiv suradnice udruge K-zona, zbog teksta objavljenog na portalu Voxfeminae.net, kojeg je K-zona izdavač, a u kojem je pisano o pravomoćnoj presudi za obiteljsko nasilje novinara bliskog Katoličkoj Crkvi. Međutim, u ovom slučaju tužbeni zahtjev je na sreću odbačen. Istovremeno, protiv udruge Crol.hr podnijeta je kaznena prijava, kao i protiv novinarke Internet portala Libela.org, čiji je izdavač udruga CESI, Centar za edukaciju, savjetovanje i istraživanje. No i u ovim postupcima tužbe i prijave su odbačene kao neosnovane.

Ova praksa zastrašivanja i prijetnji tužbama, podnošenjem tužbi i donošenjem presuda kojima se nalaže isplata visokih iznosa odšteta i parničnih troškova, kao i podnošenja kaznenih postupaka protiv pojedinih novinara i aktivista, i drugih pravnih radnji nije zabilježena u ovakvoj mjeri prethodnih 10 godina. Sve to ukazuje na posve nov način pritiska na rad branitelja i braniteljica ljudskih prava, kao i neprofitnih medija koji se kritički odnose prema vlastima i Katoličkoj Crkvi. Prema procjeni tjednika Novosti¹²⁹, samo je od 2013. godine do 2018. podignuto najmanje 16 tužbi protiv medija i udruga čija se ukupna potraživanja za nanesenu neimovinsku štetu procjenjuju na pola milijuna kuna. Na ovaj se način sustavno i suptilno financijski pokušavaju uništiti udruge ili nakladnici, a time se istovremeno daje i poruka drugim kritičkim glasovima da se ne isplati slobodno govoriti jer se izlažu sudskim tužbama. Time je **stvoreno okruženje cenzure i straha te je opasno ograničeno pravo na javno i političko djelovanje.**

6.4. PREPORUKE ZA UNAPREĐENJE PRAVA NA JAVNO I POLITIČKO DJELOVANJE LGBTIQ OSOBA

1

Otkloniti sve oblike financijskog i političkog pritiska na neprofitni i nevladin sektor kroz stvaranje uvjeta za dostupno i stabilno financiranje putem udjela od dobiti igara na sreću i drugih javnih izvora financiranja kao i nepristranu preraspodjelu tih sredstava.

2

Kroz izmjene ili dopune Kaznenog zakona i Zakona o parničnom postupku osigurati prepostavke za slobodno i neometano javno djelovanje kroz medije braniteljica i branitelja ljudskih prava u kritici svih javnih osoba, napose javnih djelatnika i djelatnica te dužnosnika i dužnosnica, bez straha od sudskog ili kaznenog progona.

3

Pojačati svijest građana i građanki o ustavnom pravu na javno okupljanje i mirno prosvjedovanja kroz:

a

Dopune kurikuluma građanskog odgoja i obrazovanja u sklopu srednjoškolskog obrazovanja.

b

Javne i edukativne kampanje Ministarstva unutarnjih poslova.

c

Javne istupe nositelja i nositeljica javnih dužnosti.

d

Javne istupe i edukativne kampanje udruga civilnog društva i sindikata.

4

Udruge civilnog društva trebale bi međusobno češće razmjenjivati iskustva s organiziranjem javnih okupljanja, mirnih prosvjeda i demonstracija radi usvajanja dobre prakse.

5

Tijela lokalne vlasti, privatne i javne zaklade te udruge civilnog društva, a napose postojeće LGBTIQ udruge i inicijative, trebaju osnažiti i podržati LGBTIQ osobe koje žive izvan Zagreba, Rijeke i Splita na udruživanje radi javnog političkog, kulturnog i društvenog djelovanja u svojoj zajednici, uključujući i ostvarenje prava na javno okupljanje i/ili održavanje povorki ponosa u gradovima i mjestima gdje do sada još nije održavana.

6

Učiniti dodatne napore u edukaciji policijskih službenika i službenica, kao i pravnih službi Ministarstva unutarnjih poslova, kako bi se otklonila svaka mogućnost krive primjene zakona prilikom ostvarenja i uživanja ustavnog prava na javni skup.

7

Obvezati tijela javne i državne vlasti, napose Hrvatski sabor, nadležna ministarstva i urede Vlade RH kao i neovisna javna tijela za zaštitu od diskriminacije te jedinice lokalne samouprave na dostojanstveno i primjерено obilježavanje Međunarodnog dana borbe protiv homofobije, transfobije i bifobije, 17. svibnja (IDAHOTB) kroz izmjene i dopune odgovarajućih propisa, uključujući i Nacionalnu politiku za ravnopravnost spolova.

8

Političke stranke i druge organizacije i grupe građana i građanki koje imaju namjeru kandidirati se u izbornom procesu trebaju učiniti dodatne napore kako bi se stekli uvjeti da se stvori povoljno okruženje i omogući veća participacija ouv LGBTQ osoba u kandidacijskom i izbornom procesu za javne i političke dužnosti.

Prava

LGBTIQ

izbjeglica i/ili

LGBTIQ~~7~~

migranata i

migrantkinja

U Hrvatskoj boravi relativno malo izbjeglica i/ili tražitelj ili tražiteljica međunarodne zaštite, a o njihovom položaju do sada nisu provedena opsežna istraživanja. Najveći broj izbjeglica u posljednjih 15 godina zabilježen je 2015. godine za vrijeme velike izbjegličke krize koja je zahvatila Europu, u sklopu koje je na putu kroz „tzv. Balkansku rutu“ prema Austriji, Njemačkoj i Švedskoj prošlo 581,590 ljudi¹³⁰.

LGBTIQ izbjeglice najčešće i tražitelji i tražiteljice međunarodne zaštite, točnije azila ili supsidijarne zaštite, sukladno Zakonu o međunarodnoj i privremenoj zaštiti (NN 70/15, 127/17), RH jamči međunarodnu zaštitu ako su u zemlji porijekla proganjeni i ugroženi po osnovi spolne orijentacije i rodnog identiteta. Nadalje, LGBTIQ osobe smatraju se posebno ranjivom skupinom tražitelja i tražiteljica azila i jamče im se posebna prihvatna jamstva, a postupak povodom zahtjeva za međunarodnu zaštitu vodi se u dva stupnja. U prvom stupnju, u upravnom postupku, zahtjev obrađuje voditelj odnosno voditeljica postupka – službenik ili službenica Ministarstva unutarnjih poslova (MUP). Osoba koja traži međunarodnu zaštitu u RH može pokrenuti upravni spor pred nadležnim upravnim sudom protiv negativne odluke MUP-a. Tražitelj ili tražiteljica međunarodne zaštite može nakon završetka upravnog postupka pred MUP-om, podnijeti zahtjev za odobravanje besplatne pravne pomoći u drugom stupnju (koja obuhvaća sastav tužbe i zastupanje pred upravnim sudom), sukladno Pravilniku o besplatnoj pravnoj pomoći u postupku odobrenja međunarodne zaštite (NN 140/15). Odluku o besplatnoj pravnoj pomoći donosi nadležni upravi sud u odluci povodom upravnog spora pokrenutog protiv prvostupanjske odluke. Većina LGBTIQ tražitelja ili tražiteljica međunarodne zaštite u RH stupa u kontakt sa Zagreb Prideom nakon podnošenja zahtjeva. Osobu tada savjetujemo i ponudimo joj pravno zastupanje.

RH poznaje i države koje se smatraju sigurnim zemljama podrijetla, a državljeni i državljanke tih zemalja mogu biti vraćeni u te zemlje podrijetla ako im se u Hrvatskoj odbije zahtjev za međunarodnu zaštitu. Sigurne zemlje podrijetla se procjenjuju na temelju pravnog stanja, primjene zakonskih propisa, kao i općih političkih okolnosti koje ukazuju da u njima ne postoje djela proganjanja po nekoj od osnova, uključujući i spolnu orijentaciju i rodni identitet. Prema važećoj Odluci o listi sigurnih zemalja podrijetla u postupku odobrenja međunarodne zaštite iz 2016. (NN 45/16), sigurnim zemljama smatraju se: Alžir, Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Maroko, Albanija, Kosovo, Makedonija, Srbija, Turska i Tunis. Iako navedene kao sigurne, zakoni u Alžиру, Maroku i Tunisu homoseksualnost smatraju kaznenim djelom¹³¹. Također, Europska komisija članicama Europske unije ne preporučuje da navedene zemlje proglaši sigurnima¹³², te ih takvima ne smatra niti jedna članica EU osim Hrvatske. Izuzetak je Bugarska, koja sigurnim smatra jedino Alžir.

109 ¹³⁰ 'Kroz RH prošlo 581.590 osoba, 31 u readmisiji', HINA, Jutarnji list, 9. siječnja 2016.: <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/kroz-rh-proslo-581.590-osoba-31-u-readmisiji/84715/>

131 State-Sponsored Homophobia, LGA – the International Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex Association: https://ilga.org/downloads/2017/ILGA_State_Sponsored_Homophobia_2017_WEB.pdf (na engleskom)

132 Zajednički popis EU-a sigurnih zemalja porijekla: https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/european-agenda-migration/background-information/docs/2_eu_safe_countries_of_origin_hr.pdf

Prema dopisu MUP-a, u razdoblju između 2014. i 2017. odobreno je sveukupno 179 zahtjeva za azil i 62 supsidijarne zaštite. Nadalje, MUP navodi kako ne vodi statistiku odobrenja međunarodne zaštite po osnovama spolne orientacije i rodnog identiteta, stoga ostaje nepoznat broj LGBTIQ osoba koje u RH uživaju međunarodnu zaštitu zbog progona po osnovi spolne orientacije ili rodnog identiteta. Zaključno s 31. prosinca 2017. godine, ukupan broj osoba kojima je u RH odobrena međunarodna zaštita je 481¹³³, a 1887 osoba bilo je u postupku traženja međunarodne zaštite u RH. Najveći broj su državljanici ili državljanki Afganistana (617), Pakistana (225), Sireje (215) i Turske (193)¹³⁴.

S obzirom na relativno mali broj izbjeglica koji boravi u RH te isto tako mali broj zahtjeva za međunarodnu zaštitu, ne možemo dati relevantni prikaz stanja o položaju LGBTIQ osoba, izbjeglica i tražitelja odnosno tražiteljica azila. Stoga ćemo se u ovom poglavlju fokusirati na dva područja s kojima smo se upoznale kroz praksu.

7.1. Tražitelji i tražiteljice azila – primjeri iz prakse

Zagreb Pride je do kraja 2017. asistirao i nadgledao sveukupno šest postupaka za odobrenje međunarodne zaštite u RH.

Prateći postupke nismo zabilježile slučajevе u kojima se podnositelje i podnositeljice zahtjeva za međunarodnu zaštitu pitalo o njihovom seksualnom iskustvu, kao ni to da su osobe bile podvrgnute psihološkim tretmanima kojima bi se dokazala njihova spolna orientacija ili rojni identitet, niti se na koji drugi neprimjeren ili ponižavajući način tražio „dokaz“ o njihovom LGBTIQ identitetu. **Međutim, isto tako ne postoje posebne mjere ili upute voditeljicama i voditeljima postupaka da je takvo postupanje zabranjeno.**

U prvom je predmetu azil odobren tražitelju iz Ugande. Taj smo postupak pratili od ponovnog, drugog po redu, podnošenja zahtjeva jer osoba u prvom postupku, u kojem joj je zahtjev za međunarodnu zaštitu odbijen, uopće nije bila upoznata s osnovnim pravima, pa čak niti da je za postupak korisno priložiti dokaz o državljanstvu. Osim pravnom podrškom i zastupanjem, Zagreb Pride je osobi osigurao psihosocijalnu podršku i drugu stručnu pomoć prilikom koje je utvrđeno da je osoba pretrpjela traumu u zemlji porijekla, a što

¹³³ U dopisu 15. siječnja Ministarstvo unutarnjih poslova obavijestilo nas je da je odobreno je 365 azila i 116 supsidijarne zaštite.

¹³⁴ Statistički pokazatelji tražitelja međunarodne zaštite do 31. 12. 2018., Ministarstvo unutarnjih poslova: http://starimup.hr/UserDocs/Images/statistika/2018/Trazitelji%20medjunarodne%20zastite/Statisticki%20podaci_azil%202017.pdf

uopće nije spomenula u svom prvom zahtjevu. Nakon dobivanja azila u RH, osoba je odselila u Njemačku, no RH smatra svojom novom domovinom i povremeno se ovdje vraća.

U drugom postupku azil je odobren jednoj mlađoj osobi iz Nigerije, a predmet smo nadzirale od samog početka. Sam postupak je trajao znatno kraće nego prethodni. U trećem i četvrtom predmetu osobe smo pratile kroz dio postupka i status predmeta nam je nepoznat zbog gubitka kontakta s tražiteljima međunarodne zaštite.

U petom i šestom postupku koje smo pratile radi se o istospolnom paru koji je od Zagreb Pridea zatražio pomoć, između ostalog, i zbog poteškoća u sporazumijevanju i neadekvatnom prijevodu u vrijeme trajanja postupka. Zahtjev za međunarodnom zaštitom odobren im je u prvoj polovici 2018. godine.

Iako se radi o malom broju postupaka koje smo pratile, najveći broj LGBTIQ osoba tražitelja i tražiteljica međunarodne zaštite požalio se na neadekvatan prijevod i nerazumijevanje njihove situacije i iskustva kao LGBTIQ osoba u zemlji iz koje su izbjegli, odnosno izbjegle od strane policijskih službenika ili službenica. Većina s kojima smo pričale svoju spolnu orientaciju tajti od drugih tražiteljica i tražitelja međunarodne zaštite. Druga zapažanja i preporuke za poboljšanje položaja i prava LGBTIQ tražitelja i tražiteljica međunarodne zaštite podrobnije smo objasnile u poglavljiju 7.3. Preporuke za unapređenje prava LGBTIQ tražitelja i tražiteljica međunarodne zaštite.

7.2. Izbjeglice – primjeri iz prakse

U RH ne boravi mnogo izbjeglica, a najveći broj njih je u tranzitu prema zapadnim zemljama Europe. Najveći broj izbjeglica zabilježen je u jesen 2015., kada je RH zahvatila izbjeglička kriza potaknuta ratnim sukobima u Siriji i Iraku. Kriza je trajala više mjeseci zbog prolaska velikog broja ljudi koji su odlučili napustiti izbjegličke kampove u Turskoj i Grčkoj i zaputile se tzv. „Balkanskom rutom“ prema Austriji, Njemačkoj i Švedskoj. Velik broj tih osoba prvi put je registriran u RH stoga jedan dio njih prema dogovoru država članica EU iz 2015. može biti transferiran u RH. Prema tom dogovoru RH bi trebala primiti 1100 izbjeglica iz drugih država članica EU i do 500 iz Turske, sveukupno 1600 izbjeglica¹³⁵.

Sredinom rujna 2015. u prvih nekoliko dana krize, više tisuća izbjeglica u svega nekoliko sati našlo se u centru Zagreba te su redovnim autobusnim linijama, vlakom i na druge načine pokušavali

¹³⁵ Ministar Kovač: Prihvati izbjeglica iz Turske ovisi o realizaciji na razini EU, Ministarstvo vanjskih poslova, 8. travnja 2016.: <http://www.mvep.hr/hr/mediji/priopcenja/25768.html>

nastaviti put prema Njemačkoj preko Slovenije. Iako je Vlada RH izbjeglicama ponudila mogućnost da zatraže azil u RH i osigurala smještaj na Zagrebačkom velesajmu, samo je manji dio odlučio prenoći u Zagrebu, a azil je zatražio zanemariv broj ljudi. Tih su dana, na Zagrebačkom velesajmu i u drugim dijelovima grada gdje se u to vrijeme nalazio veći broj izbjeglica, volontirale i članice Zagreb Pridea. Prema zapožanjima jedne aktivistkinje i drugih kolegica i kolega, u prostoru unutar Velesajma dogodilo se uz nemiravanje i nasilničko ponašanje većeg broja muškaraca iz izbjegličke kolone prema jednoj mlađoj muškoj osobi, također izbjeglici, koja je po svom rodnom izražavanju mogla biti prepoznata kao LGBTIQ osoba. Naša aktivistkinja je svjedočila i brzoj intervenciji policije, koja je zaštitila napadnutu i uz nemiravanu osobu, izdvojila je iz te skupine i odvela na sigurno. Postupanje zagrebačke policije je opisano kao obzirno i podržavajuće prema napadnutoj osobi.

Tijekom 2016. godine zaprimile smo veći broj upita za pomoć i mogućnost pružanja pravne podrške i pravnog zastupanja LGBTIQ tražiteljica i tražitelja međunarodne zaštite koji se nalaze na području EU, a kojima su prijetila izručenja u RH kao zemlju prvog ulaska. Te smo upite dobile od LGBTIQ organizacija koje se bave pravima LGBTIQ tražitelja i tražiteljica iz država članica EU, posebno iz Njemačke i Velike Britanije. Njihovi korisnici i korisnice su prvi put u Europskoj uniji evidentirani upravo u RH u vrijeme izbjegličke krize. U jednom slučaju tražitelj međunarodne zaštite bila je LGBTIQ osoba iz Sirije, koja je u tajnoj vezi sa svojim partnerom, također iz Sirije. Dok je jednom partneru, čija se obitelj nalazi u Velikoj Britaniji azil odobren, drugom tražitelju je prijetila mogućnost izručenja RH kao i razdvajanje njihove partnerske zajednice. Partneri nisu željeli sklopiti brak niti su imali svjedoček o svojoj vezi, pošto je taje od svih članova obitelji, uključujući i onih koji se nalaze u Velikoj Britaniji. O tom slučaju pisali su i britanski mediji štiteći identitet tražitelja. Nepoznat nam je podatak je li jedan od njih izručen RH.

Prema dostupnoj statistici MUP-a, u 2017.¹³⁶ iz država EU u RH transferirano je 311 izbjeglica, najviše iz Njemačke (128), dok je u 2016.¹³⁷ u RH transferirano 637 osoba, najviše iz Austrije (379). Do završetka ovog izvješća nije nam poznato da je neka od LGBTIQ izbjeglica s područja EU transferirana u RH.

Od sredine 2016. godine, a napose od promjene vlasti u RH 2016. godine, broj izbjeglica koje dolaze je naglo smanjen. Razlog tome je što su i RH ali i druge države na „Balkanskoj ruti“ onemogućile prolazak izbjeglica iz Grčke i Turske. **Politika Vlade RH od 2016. godine je aktivno sprječavanje ulaska izbjeglica u RH, u čemu je određen broj osoba i smrtno stradao.** Hrvatskoj javnosti najpoznatiji primjer je smrt 6-godišnje Medine Hosseini koja je poginula u naletu vlaka nakon što je policija odbila zaprimiti zahtjev za međunarodnu zaštitu koju je po dolasku u RH zatražila njezina obitelj.¹³⁸ Određeni

112 ¹³⁶ Statistički pokazatelji tražitelja međunarodne zaštite do 31. 12. 2017., Ministarstvo unutarnjih poslova: http://stari.mup.hr/UserDocsImages/statistika/2018/Trazitelji%20medjunarodne%20zastite/Statisticki%20podaci_azil%202017.pdf

137 ¹³⁷ Statistički pokazatelji tražitelja međunarodne zaštite do 31. 12. 2016., Ministarstvo unutarnjih poslova: <http://stari.mup.hr/UserDocsImages/Dokumenti/azil/2017/Statistički%20pokazatelji%20trazitelja%20medunarode%20zastite%20za%202016..pdf>

138 ¹³⁸ <http://hr.n1info.com/Binary/173/Pravobraniteljica-o-Madini.pdf>

dio izbjeglica je iz Srbije krajem 2017. godine prešao na područje Bosne i Hercegovine, otkuda su pokušali prijeći granicu u RH. Prema dojavi Centra za mirovne studije (CMS), početkom 2018. godine u prihvativnom centru u Trilju osoba iz Sirije je zatražila azil u RH na temelju spolne orijentacije uz tvrdnju su joj sigurnost i život u Siriji ugroženi. Policija je međutim tu osobu vratila na područje BIH i zatražila siguran prostor i pomoć od UNHCR-a, o čemu je CMS obavijestio međunarodne institucije¹³⁹. Ovakva praksa ukazuje na sve veću potrebu zaštite prava izbjeglica, uključujući i LGBTIQ izbjeglice, prema kojima je postupanje hrvatske policije jednakno nehumano.

7.3. PREPORUKE ZA UNAPREĐENJE PRAVA LGBTIQ TRAŽITELJA I TRAŽITELJICA MEĐUNARODNE ZAŠTITE

Na temelju postupaka koje smo pratile, Zagreb Pride ocjenjuje da voditelji odnosno voditeljice postupaka, djelatnici odnosno djelatnice MUP-a, nisu senzibilizirane o pitanjima i iskustvima LGBTIQ tražitelja i tražiteljica međunarodne zaštite i da, u pravilu, LGBTIQ tražiteljima i tražiteljicama pristupaju s velikom sumnjom u vjerodostojnost njihovih iskaza. Ta sumnja se zasniva na nepoznavanju specifičnosti LGBTIQ života, kulture i društvenih uvjeta, pogotovo u kontekstu života u drugim kulturama te se kod nekih voditelja ili voditeljica primjećuje donošenje zaključaka na temelju stereotipa prema LGBTIQ osobama.

Iz pitanja i načina na koji se ona postavljaju – o njihovom obiteljskom životu, iskustvu odrastanja, školovanja i rada u zemljama i režimima u kojima ih progone, skrivanju LGBTIQ identiteta, rodnim i socijalnim ulogama vidljivo nam je da voditelji i voditeljice postupaka odgovore često doživljavaju iz heteroseksualne pozicije i stoga ih često tumače kao nevjerodostojne ili kontradiktorne. Primjerice, u jednom od slučajeva kojeg smo pratile, osoba koja je tražila međunarodnu zaštitu, došla je u RH sama, bez partnera, koji joj je djelomično osigurao bijeg iz zemlje. Voditelj postupka prepostavio je da će i partner napustiti zemlju, iako on uopće nije bio ugrožen u zemlji porijekla, jer zbog godina i ekonomskog statusa uživa i viši društveni status, a pri tome je i u braku sa ženom. Činjenica braka s osobom suprotnog spola, naravno, nema nikakve veze sa spolnom

orientacijom tražitelja međunarodne zaštite u RH i njegovog partnera, s obzirom da se činjenica spolne orientacije, dakako, ne mora realizirati samo u odnosu s drugom osobom, već postoji neovisno, kao jedno od prirodnih svojstava svake osobe.

Nadalje, očekivanje koje voditelji ili voditeljice postupka često imaju od LGBTIQ osoba tražitelja i tražiteljica međunarodne zaštite jest jasno izgrađen i stabilan seksualni i rodni identitet, očekivanje da poznaje pojmove kao što su spolna orientacija i rodni identitet ili pak da se u zemlji porijekla bavi nekom vrstom LGBTIQ aktivizma. LGBTIQ tražitelji i tražiteljice azila, točnije osobe koje su proganjene u zemlji porijekla po osnovi spolne orientacije i rodnog identiteta mogu se baviti bilo kojim poslom, mogu imati snažnije ili slabije izgrađen LGBTIQ identitet ili ga mogu izgrađivati i izražavati na drugačiji način nego što to čini LGBTIQ osoba u zemlji domaćinu. Stoga je važno da voditelji i voditeljica postupaka, ali i druge osobe uključene u postupak, kod utvrđivanja uvjeta za međunarodnu zaštitu svakom zahtjevu pristupaju individualno, bez predrasuda, nevezano za to odakle dolaze tražitelji i tražiteljice zaštite, koje imaju navike, potrebe i iskustva.

Smatramo kako su potrebne dodatne edukacije voditelja i voditeljica postupaka za razumijevanje seksualnih i rodnih odnosa u različitim društvima, kao i za stjecanje osnovnih informacija o specifičnostima koje se tiču LGBTIQ osoba i njihovih iskustava. To uključuje osnovne informacije i odgovore na pitanja: što je to život u ormaru, kako i zašto LGBTIQ osobe prilagođavaju svoje rodno izražavanje, zašto LGBTIQ osobe odabiru ili pristaju na obavezu sklapanja (raznospolnog) braka, zašto LGBTIQ osobe često koriste različite i neujednačene, a ponekad i neočekivane termine kojima opisuju svoj rod, spol, spolnu orientaciju, rodni identitet, seksualno ponašanje i općenito odnose s drugim LGBTIQ osobama (primjerice „priateljstvo“, kao termin koji zamjenjuje životnog ili seksualnog partnera ili partnericu), što sve LGBTIQ osobe rade kako bi preživjele ili se lakše nosile s društvenim ili otvorenim političkom neprijateljstvom zbog njihove spolne orientacije i/ili rodnog identiteta.

Nadalje, jednako velik problem očituje se u problemu prevođenja. Neki tražitelji i tražiteljice međunarodne zaštite s poteškoćama govore engleski jezik ili je on drugačijeg standarda, a nema adekvatnih prevoditelja i prevoditeljica za njihove materinje jezike ili ih pak prevoditelji i prevoditeljice prevode doslovno i manjkavo. Ponekad čak i parafraziraju iskaze u trećem licu, uslijed čega se izgubi smisao iskaza tražitelja i tražiteljica međunarodne zaštite pa voditelji ili voditeljice postupaka donose zaključak da je iskaz neuvjernljiv. Pažljivijim pristupom prevođenju opisani bi se problem otklonio. Također, potrebno je educirati i prevoditelje i prevoditeljice oko pojedinih specifičnih termina ili zamjenskih riječi kojima LGBTIQ osobe opisuju svoj identitet i iskustva.

PREPORUKE ZA UNAPREĐENJE PRAVA TRAŽITELJICA I TRAŽITELJA MEĐUNARODNE ZAŠTITE

1

Ukloniti sve države koje smatraju homoseksualnost kaznenim djelom s Liste sigurnih zemalja porijekla kroz izmjene i dopune Odluke o listi sigurnih zemalja podrijetla u postupku odobrenja međunarodne zaštite.

2

Osigurati da se kroz obrazovanje i/ili dodatnu edukaciju policijskih službenica i službenika učine značajni pomaci za stvaranje svijesti o potrebama i iskustvima LGBTQ osoba koje traže međunarodnu zaštitu, pritom uvažavajući i poštujući kulturne razlike radi oticanja svih predrasuda. Također je važno da voditelji i voditeljice postupka povodom zahtjeva za međunarodnu zaštitu dobiju dodatnu edukaciju o LGBTQ identitetima i iskustvima općenito. To uključuje učenje, usvajanje i razumijevanje rodno osjetljivog jezika, LGBTQ terminologije i/ili metajezika – točnije kako LGBTQ osobe, posebno one koje su naučene da skrivaju svoju spolnu orijentaciju i rodni identitet, govore o sebi i svojim odnosima s drugim LGBTQ osobama.

3

Osigurati svim izbjeglicama i/ili tražiteljima i tražiteljicama međunarodne zaštite adekvatne uvjete i usluge prevođenja.

4

U svim postupcima u kojima se utvrđuje postojanje istospolnih veza između osobe koja traži međunarodnu zaštitu s drugom osobom istoga spola u/iz zemlje porijekla, otkloniti svaki oblik neizravne diskriminacije u odnosu na izvanbračne partnere i partnerice kao komparatore. Uvjeti i kriteriji za utvrđivanje stabilnih emocionalnih, seksualnih i drugih veza ili odnosa ne mogu biti identični za istospolne i raznospolne parove, kako u zemlji porijekla tako i u RH.

5

Provoditi i učiniti dostupnom statistiku odobrenja međunarodne zaštite po osnovama po kojima se ona dodjeljuje, uključujući i spolnu orientaciju i rodni identitet.
Životno partnerstvo i ostvarenje prava LGBTIQ osoba na obiteljski život

Pravo na obiteljski život

8.1. Životno partnerstvo i ostvarenje prava LGBTQ osoba na obiteljski život

Zakon o životnom partnerstvu (NN 92/14) Hrvatski sabor usvojio je 15. srpnja 2014 godine. Stupio je na snagu 5. kolovoza iste godine, a prvo vjenčanje životnih partnera održano je u Zagrebu, 5. rujna 2014. godine.

Od izrade prvog nacrtu Zakona o životnom partnerstvu i odabira tog naziva, Zagreb Pride odlučio je kako neće zakon nazivati punim imenom („Zakon o životnom partnerstvu osoba istoga spola“), jer **smatramo da spol ili rod ne bi smjeli biti uvjet za sklapanje kako životnog partnerstva tako ni građanskog braka.**

Ministarstvo uprave nas je na pismeni zahtjev obavijestilo kako je u RH, u razdoblju između 5. rujna 2014. i 31. prosinca 2017. godine, sklopljeno sveukupno **238 životnih partnerstava**. Na pisani upit Zagreb Pridea o broju sporazurnih raskida životnih partnerstava, Ministarstvo uprave je odgovorilo kako te statističke podatke ne vode, iako se životno partnerstvo u pravilu raskida davanjem sporazumne izjave kod matičara, pod uvjetom da u takvoj zajednici ne živi maloljetno dijete.

Zagreb Pride je sudjelovao u izradi Nacrta prijedloga Zakona o životnom partnerstvu te smo u javnoj i saborskoj raspravi podržale njegovo donošenje. Mišljenja smo da je Zakon o životnom partnerstvu, zbog velikog opsega prava te simboličke snage zapećaće kroz definiciju životnog partnerstva kao „zajednice obiteljskog života osoba istog spola“, i zbog identičnog načina sklapanja životnog partnerstva pred državnim tijelom kao u slučaju građanskog braka, do sad najznačajniji korak naprijed u ostvarenju prava LGBTQ osoba na obiteljski život u RH.

Ovaj zakon gotovo izjednačava u pravima vjenčane istospolne životne partnere ili partnerice i neformalne (nevjenčane) životne partnerice ili partnere s osobama različitoga spola u braku i izvanbračnoj zajednici. Jedina iznimka je pravo posvojenja partnerove ili partneričine djece te zajedničkog posvojenja djeteta. Postoje i neke manje razlike u pogledu raskida obiteljske zajednice: životni partneri ili partnerice mogu sporazumno raskinuti pred

matičarem ili matičarkom, ako u partnerstvu nema djeteta. Takvu mogućnost bračni drugovi nemaju, već se razvod braka pokreće podnošenjem tužbe pred sudom.

Zagreb Pride je zagovarao kroz cijeli proces izrade Zakona da životno partnerstvo mogu sklopiti dvije osobe neovisno o njihovom upisanom spolu, te da životni partneri i partnerice budu izjednačeni s bračnim drugovima u svim pravima, pa tako i u pravima na posvojenje djeteta partnera ili partnerice i zajedničkog posvojenja djeteta. Za ovo nije bilo političke volje te je postignut kompromis kroz uvođenje posebnog instituta partnerske skrbi, kao de facto jednoroditeljskog posvojenja djeteta životnog partnera ili partnerice.

Zakon o životnom partnerstvu sadrži odredbu o zabrani diskriminacije temeljem sklopljenog životnog partnerstva, spolne orijentacije i rodnog identiteta. Zabранa diskriminacije temeljem rodnog identiteta podrazumijeva i poštovanje i prihvatanje rodnog identiteta osobe koja sklapa životno partnerstvo, ako upis spola u matičnoj knjizi odgovara pretpostavkama za sklapanje životnog partnerstva. To podrazumijeva i rodno prilagođen jezik prilikom samog sklapanja životnog partnerstva u skladu s gramatičkim rodom i rodnim identitetom kojim se osoba identificira i koji inače koristi, a ne u odnosu na oznaku spola koja je upisana u matičnoj knjizi. U praksi, matičari i matičarke ne razumiju kako primijeniti ovo pravo jer nisu educirane o rodnom identitetu i specifičnom LGBTIQ iskustvu. U jednom slučaju, transrodna osoba je odustala od zahtjeva da joj se matičar/ka prilikom sklapanja životnog partnerstva obraća u rodu kojim se osoba identificira. U drugom slučaju, kod osobe čije osobno ime u matici odgovara rodnom identitetu osobe, prilikom sklapanja partnerstva u dijelu svečanosti matičarka je koristila rodno neutralni jezik.

Životno partnerstvo

1. Zakon o životnom partnerstvu je donesen 15. srpnja 2014. godine.
2. Od 5. rujna 2014. do 31. prosinca 2017. u Hrvatskoj je sklopljeno 238 životnih partnerstava, od čega najviše u Gradu Zagrebu, Primorsko-goranskoj županiji i Istarskoj županiji.

8.2. Diskriminacija neformalnih životnih partnera i partnerica

Stupanjem na snagu Obiteljskog zakona 1. studenog 2015. godine bračni i izvanbračni raznospolni parovi su u potpunosti izjednačeni u pravima i obavezama. Izjednačavanje bračnih i izvanbračnih parova postignuto je kroz amandmane klubova zastupnika SDP-a i HNS-a u Hrvatskom saboru jer konačni Nacrt prijedloga Obiteljskog zakona koji je izradila Vlada RH nije predviđao jednaka prava bračnih i izvanbračnih parova, kao ni mogućnost da izvanbračni parovi mogu posvojiti djecu.

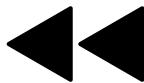
Nakon parlamentarnih izbora u studenom 2015. godine i formiranja Vlade početkom 2016., pri Ministarstvu socijalne politike i mladih **osnovana je radna skupina za obiteljsko zakonodavstvo, predvođena osobama koje su 2013. zagovarale ustavnu zabranu istospolnog braka**. Ta je radna skupina izradila teze¹⁴⁰ koje su Ministarstvu predložile donošenje potpuno novog Obiteljskog zakona. Zagreb Pride je javno više puta upozoravao kako postoji realna opasnost da kod izrade novog Obiteljskog zakona dođe do uskraćivanja prava izvanbračnih raznospolnih parova^{141,142}, posebno u dijelu posvojenja djece, a sve s ciljem kako bi se otklonila mogućnost proširenja tog prava i na životne partnere i partnerice.

Prvi nacrt Obiteljskog zakona izrađenog prema tezama radne skupine iz 2016. godine objavljen je krajem rujna 2017. godine i povučen je istoga dana zbog velikog nezadovoljstva javnosti. Već kod same objave spornog nacrta, bilo je vidljivo da nisu samo znatno dokinuta stečena prava izvanbračnih zajednica, koje po mišljenju Ministarstva i radne skupine nikako ne bi trebale biti izjednačene s bračnim zajednicama, već je po prvi put u hrvatskom zakonodavstvu definirana obitelj. Obitelj je bila definirana kao bračna zajednica muškarca i žene i njihove djece. Posebno je uočljivo bilo dokidanje prava na posvajanje djece pojedincima i pojedinkama (u nacrtu prijedlogu zakona – „samcima“), te izvanbračnim partnerima.

¹⁴⁰ Nacrt prijedloga iskaza o procjeni učinka propisa za Nacrt prijedloga Obiteljskog zakona: <https://esavjetovanja.gov.hr/ECon/MainScreen?entityId=4049>.

¹⁴¹ Reagiranje Zagreb Pridea: Novi prijedlog Nacrta Obiteljskog zakona napada i ugrožava obitelj: <http://www.zagreb-pride.net/hr/reagiranje-novi-prijedlog-obiteljskog-zakona-napada-ugrozava-obitelji/>

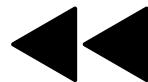
¹⁴² Priopćenje Zagreb Pridea: Svaki prijedlog Obiteljskog zakona koji ne sadrži životno partnerstvo u definiciji obitelji je neprihvativ: <http://www.zagreb-pride.net/hr/priopcenje-svaki-prijedlog-obiteljskog-zakona-koji-ne-sadrzi-zivotno-partnerstvo-u-definiciji-obitelji-je-neprihvativij/>

Nacrt prijedloga novog Obiteljskog zakona predstavlja odlučan napad na sve obitelji u Hrvatskoj, a u njegovom pisanju sudjelovale su pripadnice i pripadnici desno-klerikalnih glasova koji već pet godina sustavno djeluju protiv ljudskih prava u Hrvatskoj. Isti ljudi koji su 2013. navodno željeli zaštiti brak, pa su referendumom i uz pomoć HDZ-a unijeli definiciju braka u Ustav, sad u novom Obiteljskom zakonu tvrde da čak ni suprug i supruga bez djece nisu obitelj!

Zagreb Pride stoga čvrsto poručuje kako i brak, izvanbračna zajednica, životno partnerstvo i neformalno životno partnerstvo predstavljaju obiteljski život. Sve su te zajednice obitelj, kao i jednoroditeljske obitelji, obitelji bez djece te obitelji djeda, bake i unučadi. Obiteljski život životnih partnerica i partnera, s djecom ili bez njih, činjenica je našeg društva, a tu činjenicu nikakvi zakoni, referendumi niti manipulacije ne mogu promijeniti. Obiteljski život životnih partnera i partnerica štiti Ustav Republike Hrvatske, Ustavni sud i Europska konvencija o ljudskim pravima. To potvrđuje niz presuda, uključujući i presudu Pajić protiv Republike Hrvatske.

Priopćenje Zagreb Pridea od 28. rujna 2017.

U pogledu ostvarivanja jednakosti istospolnih i raznospolnih obiteljskih zajednica značajne su i odluke Europskog suda za ljudska prava. Tako je na primjer u predmetu Schalk i Kopf protiv Austrije (2010.)¹⁴³, Europski sud za ljudska prava (ESLJP) istaknuo da „istospolne zajednice trebaju biti obuhvaćene pojmom obiteljskog života“. U predmetu Oliari i drugi protiv Italije (2015.),¹⁴⁴ ESLJP je naglasio da su „države članice Vijeća Europe dužne osigurati istospolnim partnerima mogućnost zakonskog uređenja njihovih odnosa jer u protivnom krše pravo na obiteljski život istospolnih partnera“. Pri tome je ESLJP ostavio svakoj državi članici pravo izbora na koji će način priznati istospolnu zajednicu.

Zagreb Pride upozorava kako se kod donošenja posebnih zakona i propisa u kojima se pod članove i članice obitelji navode bračni i izvanbračni drugovi, te djeca i skrbnice ili skrbnici, obavezno moraju navoditi i životni partneri ili partnerice te djeca pod partnerskom skrbi. To nije važno samo zbog usuglašavanja novih propisa sa Zakonom o životnom partnerstvu, već i zbog uklanjanja dvojbi oko svih pravnih i drugih nedoumica koje mogu imati sami provoditelji zakona. Zakon o životnom partnerstvu je organski zakon i svi posebni propisi moraju biti usuglašeni s njime. Glavnu odgovornost u stvaranju pravnih nedoumica zbog donošenja neusuglašenih propisa snose nadležna Ministarstva i Vlada Republike Hrvatske kao predлагаč(i) zakona, te članovi i članice stručnih radnih skupina za izradu zakona koji dolaze „izvan sustava.“ Svi oni propuštaju ukazati na diskriminaciju životnih partnerstava i neusuglašenost propisa. Poseban propust čine i nadležni odbori Hrvatskoga sabora koji su dužni brinuti se da doneseni zakoni i propisi budu ujednačeni. To se prije svega tiče Odbora za ravnopravnost spolova i Odbora za obitelj, mlade i sport. Ovi odbori su u više navrata propustili tražiti dopunu u pojedinim zakonima koja bi uključivala eksplisitno navođenje životnih partnera i partnerica i neformalnih životnih partnera i partnerica, te djece pod partnerskom skrbi kao članice i članove obitelji.

143 Schalk i Kopf protiv Austrije: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-118863&filename=001-118863.pdf>

144 Oliari i drugi protiv Italije: https://uredzastupnika.gov.hr/UserDocsImages//dokumenti/PREGLED%20PRAKSE//PREGLED_PRAKSE_3_15.pdf

8.2.1. Presuda Europskog suda za ljudska prava u predmetu Pajić protiv Hrvatske

Zagreb Pride je 29. studenog 2011. godine uputio D. Pajić, državljanu BiH, na podnošenje zahtjeva za odobrenjem privremenog boravka na osnovi spajanja obitelji. D. Pajić je zahtjev odbijen jer istospolne zajednice po tada važećem Zakonu o istospolnim zajednicama, kao i po Zakonu o strancima nisu bile priznate unutar definicije obitelji. Zagreb Pride je kroz javnu raspravu sredinom 2011. godine tražio od Ministarstva unutarnjih poslova i Hrvatskog sabora da se u prijedlogu Zakona o strancima proširi definicija obitelji i na „istospolne zajednice“, u skladu s praksom Europskog suda za ljudska prava. Međutim, taj prijedlog je bio odbijen.

Nakon što su pred domaćim tijelima iscrpljena sva pravna sredstva pri rješavanju ovog problema, podnesena je tužba Europskom sudu za ljudska prava krajem listopada 2013.

Europski sud je 23. veljače 2016. usvojio zahtjev D. Pajić te je utvrđio diskriminaciju na osnovi spolne orijentacije i povredu prava na osobni i obiteljski život⁶. Također je utvrđeno da je i sam Zakon o strancima diskriminatoran jer pravo na spajanje obitelji propisuje isključivo za heteroseksualne parove, točnije bračne i izvanbračne drugove. Podnositeljica zahtjeva D. Pajić je dobila odštetu od Republike Hrvatske u iznosu od 10 000 eura, plus iznos sudskih troškova u iznosu od 5690 eura, a Zakon o strancima je nadopunjen 5. srpnja 2017. godine. U članku 48. stavci 3. Zakona uključeni su „životni ili neformalni životni partner hrvatskog državljanina“.

Navedeni problem se više ne može dogoditi u praksi jer je otklonjen donošenjem Zakona o životnom partnerstvu, koji izričito navodi da osobe istog spola koje žive u braku (ako je brak dozvoljen po propisima zemlje u kojoj je sklopljen) i formalnom ili neformalnom životnom partnerstvu imaju pravo podnijeti zahtjev za odobrenje privremenog boravka u Republici Hrvatskoj.

8.2.2. Diskriminacija neformalnih životnih partnera ili partnerica – primjeri iz prakse

Zagreb Pride je 2012. godine jednu osobu uputio na pokretanje postupka radi utvrđenja zajedničke stečevine iz istospolne zajednice definirane po starom Zakonu o istospolnim zajednicama, koji je vrijedio do stupanja na snagu Zakona o životnom partnerstvu. Unatoč iskazima svjedoka i svjedokinja, dokazima o zajedničkom stanovanju i drugim materijalnim dokazima, sud je pravomoćno odbio tužbeni zahtjev jer je utvrdio da nije postojao kontinuitet istospolne zajednice u trajanju od najmanje 3 godine, jer je jedna od partnerica, uslijed svađe s partnericom, privremeno napustila zajednički dom u koji se nakon mjesec dana ponovno vratila.

Zagreb Pride je 2016. godine jednu osobu uputio na pokretanje postupka radi utvrđenja vlasništva s osnove zajedničke stečevine iz neformalnog životnog partnerstva. Postupak je još u tijeku. Osoba koja nam se obratila za pomoć tvrdi da ju je javni bilježnik diskriminirao, isključivši je i neugodno istjeravši s ostavinske rasprave koja je održana nakon smrti neformalnog životnog partnera, unatoč tome što je u smrtnom listu osoba koja nam se obratila navedena kao neformalni životni partner. Na raspravi su ostali jedino srodnici iz drugog nasljednog reda koji osporavaju postojanje neformalnog životnog partnerstva iako postoje dokazi i svjedoci i svjedokinje da je veza trajala najmanje 18 godina.

Analizom i praćenjem ovih predmeta, Zagreb Pride ocjenjuje da je prвostupanjskim (raspravnim) sucima i/ili javnim bilježnicima stran pojam istospolnih zajednica, odnosno neformalnog životnog partnerstva. **Također, očita je nesenzibiliziranost i nerazumijevanje sudaca i/ili javnih bilježnika za specifičnosti vezane uz iskustva i načine konstituiranja zajednica obiteljskog života kod LGBTIQ osoba i činjenicu postojanja neformalnog životnog partnerstva.** Iako se neformalno životno partnerstvo utvrđuje na isti način kao i izvanbračna zajednica, sami kriteriji za utvrđivanje neformalnog životnog partnerstva ne mogu biti posve jednaki kao u slučaju raznospolnih izvanbračnih zajednica. Iskustva istospolnih parova u neformalnim životnim partnerstvima, posebno LGBTIQ osoba starije generacije i raznospolnih parova u izvanbračnim zajednicama, nisu jednaka. Mnoge životne partnerice i životni partneri izloženi su homofobnom i neprijateljskom okruženju što znatno utječe na njihovo svakodnevno iskustvo i ponašanje. Stoga postojanje formalnog prebivališta na istoj adresi ne može i ne smije biti glavni i jedini kriterij za utvrđivanje postojanja neformalnog partnerstva. Povrh svega, sve do 2014. godine istospolni partneri ili partnerice nisu imale nikakvu mogućnost formaliziranja svojih veza, pa su

mnogi parovi naučili i prihvatali živjeti u neformaliziranoj zajednici čiji status nisu mijenjali niti nakon 2014. Nadalje, mnogi parovi su naučili živjeti u skrivanju svoje obiteljske zajednice, što uključuje i skrivanje te činjenice od članova i članica obitelji iz koje dolaze. U postupcima za utvrđivanje postojanja neformalnog životnog partnerstva, istospolni parovi za opisivanje svoje veze, odnosa, ponekad koriste termine koji nisu pravni termini poput „životni partner“, te smo u praksi imale slučaj gdje su se muški istospolni partneri nazivali „izvanbračnim partnerima“. Ovo može predstavljati problem jer sudovi ne prepoznaju specifičnost LGBTIQ iskustva, poput recimo skrivanja veze i nepoznavanja novih obiteljskih institucija kao što je životno partnerstvo, stoga se može dogoditi da i sudovi sami ne donesu ispravne odluke.

Zaključno, smatramo kako je potrebno učiniti dodatne napore kako bi se specijalizirao i usavršio rad sudaca i sutkinja te javnih bilježništva za rad na predmetima koji se tiču ostvarivanja prava LGBTIQ osoba, životnih partnera i partnerica te posebno neformalnih životnih partnera i partnerica. Napose je važno unaprijediti rad koji se tiče neformalnih životnih partnera i partnerica starije životne dobi, jer u pravilu svi postupci koje smo pratile, a tiču se utvrđivanja neformalnih životnih partnerstava, traju nepotrebno dugo što dovodi do izostanka povjerenja u pravni sustav te vladavinu i ostvarenje prava.

8.3. Mogućnosti planiranja LGBTIQ roditeljstva i pravna regulacija odnosa životnih partnera ili životnih partnerica i njihove djece

Zakon o životnom partnerstvu omogućuje djelomično uređenje obiteljskih odnosa LGBTIQ roditelja i roditeljica, točnije životnih partnera ili partnerica i njihove djece, odnosno duginih obitelji. Ovaj Zakon ipak ima ozbiljne nedostatke koje će s vremenom otvarati brojne probleme i nastavljati diskriminaciju LGBTIQ osoba, ali posebno djece koja su rođena u životnom partnerstvu.

Prema mišljenju Zagreb Pridea, odredbe Zakona o životnom partnerstvu koje se tiču odnosa vezanih uz djecu (glava II. Zakona), a to su partnerska skrb i roditeljska skrb, treba gledati kao neke od mogućnosti za uređenje obiteljskih odnosa, a nikako kao trajno rješenje za životne partnere ili partnerice. Smatramo da sva djeca u RH moraju imati jednaku pravnu zaštitu nevezano za činjenicu u kojoj obiteljskoj zajednici žive i kojeg su spola njihovi roditelji. Odnosno, sva djeca moraju imati mogućnost da oba (socijalna) roditelja imaju mogućnost za ostvarenje pune i zakonski uređene roditeljske skrbi u smislu posvojenja djeteta prema odredbama Obiteljskog zakona.

Unatoč postojećim zakonskim i društvenim preprekama, sve veći broj LGBTIQ osoba u Hrvatskoj planira roditeljstvo. Zagreb Pride je do sada zabilježio ove načine planiranja roditeljstva kod LGBTIQ osoba: medicinski potpomognuta oplodnja u inozemstvu, jednoroditeljsko posvojenje djeteta, dogovor životnih partnerica s muškim donatorom inseminacijom izvan sustava zdravstva te dogовором između gej i lezbijskog para.

Medicinski potpomognuta oplodnja moguća je isključivo za potrebe liječenja neplodnosti, a ne i kao oblik planiranja obitelji. Članak 10. Zakona o medicinski pomognutoj oplodnji (NN 86/12) navodi kako pravo na medicinski pomognutu oplodnju imaju žene koje su u braku, izvanbračnoj zajednici ili bez partnera i ne navodi eksplizitno životne partnerice. Zakon o životnom partnerstvu zabranjuje diskriminaciju životnih partnerica u pogledu obaveza, prava ili povlastica vezanih uz zdravstveno osiguranje i zdravstvenu skrb. Stoga žena koja je u životnom partnerstvu i dijagnosticirana joj je neplodnost, može ostvariti pravo na medicinski potpomognutu oplodnju. Takve slučajevi korištenja prava na medicinski potpomognutu oplodnju radi liječenja neplodnosti kod životnih partnerica nismo zabilježile.

Donošenjem Zakona o životnom partnerstvu uvedena su dva instituta kojima se uređuje i štiti obiteljski život životnih partnera ili partnerica i njihove djece. Prvi je roditeljska skrb životnog partnera ili partnerice (Poglavlje 7.3.1), a drugi je partnerska skrb (Poglavlje 7.3.2.). Iz oba instituta proizlazi pravo životnog partnera ili partnerice roditelja djeteta za ostvarivanje pune roditeljske skrbi o djetetu ili za ostvarivanje dijela sadržaja roditeljske skrbi. Međutim, niti jedan od ta dva instituta ne omogućava životnom partneru ili partnerici upis roditelja u matičnu knjigu, samo zato što je istog upisanog spola kao i drugi roditelj.

8.3.1. Roditeljska skrb životnog partnera ili partnerice o djetetu

Primjena instituta roditeljske skrbi životnog partnera ili partnerice o djetetu je uređena kroz važeći Obiteljski zakon (NN 103/15) sukladno članku 40. stavak 1. Zakona o životnom partnerstvu. Pojašnjenja koja se odnose na životne partnere ili partnerice dana su u ostalim stavcima istog članka 40., te člancima 41. – 43. Stoga se svakom promjenom Obiteljskog zakona u odnosu na roditeljsku skrb direktno zadire i u prava na roditeljsku skrb životnih partnera ili partnerica i njihove djece.

Roditeljska skrb životnog partnera ili partnerice moguća je u slučajevima kada su oba zakonska roditelja upisana u matičnu knjigu i nad djetetom ostvaruju roditeljsku skrb, ali je žele

podijeliti s jednim ili oba životna partnera ili partnerice. Roditeljsku skrb životnog partnera ili partnerice o djetetu, odnosno sadržaje roditeljske skrbi, životni partner ili partnerica obnaša zajedno s oba zakonska roditelja koja oko toga moraju biti suglasna. Ovaj oblik planiranja roditeljstva najsličniji je načinu na koji roditelji djeteta u bračnim i izvanbračnim zajednicama dijele sadržaj roditeljske skrbi s pomajkama, poočimima ili drugim članicama ili članovima obitelji. Ukoliko se dio roditeljske skrbi životnog partnera ili partnerice koristi duže od 30 dana, izjava zakonskih roditelja o sadržaju roditeljske skrbi se mora ovjeriti kod javnog bilježnika. Skrb i sadržaji roditeljske skrbi mogu biti samo privremenog, trajnjega ili jednokratnoga karaktera, a najduže do 18. godine djeteta te se mogu djelomično ili u cijelosti povjeriti trećoj osobi ili pak drugim osobama. Ovaj institut roditeljske skrbi u Hrvatskoj koriste ženski istospolni parovi kada planiraju potomstvo u dogovoru s bliskim donorom ili u dogovoru s muškim istospolnim parom.

Zagreb Pride preporučuje zakonskim roditeljima djeteta i njihovim životnim partnerima ili partnericama kao i svim ostalim osobama uključenim u djetetovu skrb da plan roditeljske skrbi u dugim obiteljima izrađuju na obiteljskoj medijaciji. Medijacija se može ostvariti u sklopu sustava socijalne skrbi, kao što su obiteljski centri ili izvan sustava socijalne skrbi kod ovlaštenih obiteljskih medijatora upisanih u Registar obiteljskih medijatora, uz naknadu. Zagreb Pride je 2014. osigurao i posebnu edukaciju 20 obiteljskih medijatora i medijatorica za obiteljsku medijaciju duginih obitelji i formalnih i neformalnih životnih partnera odnosno partnerica u suradnji s Hrvatskom udrugom za mirenje (HUM)¹⁴⁶. Međutim, takva mogućnost planiranja roditeljske skrbi nije predviđena u tezama radne skupine za donošenje novog Obiteljskog zakona iz 2016. niti je takvo što bilo predviđeno povučenim nacrtom Obiteljskog zakona iz 2017.

8.3.2. Partnerska skrb o djetetu

Životni partner ili životna partnerica roditelja djeteta može od nadležnog općinskog suda zatražiti dodjeljivanje instituta partnerske skrbi o djetetu u tri slučaja: i) ako dijete u rodnom listu ima upisano jednog roditelja, odnosno, ako drugi roditelj u zakonskom smislu nije poznat, ii) ako je drugi roditelj preminuo ili iii) ako je drugi roditelj lišen roditeljske skrbi zbog zlostavljanja djeteta. Sud će prilikom donošenja odluke o imenovanju partnera skrbnika zatražiti stručno mišljenje centra za socijalnu skrb, koji je pak dužan pribaviti mišljenje djeteta koje je sposobno shvatiti značenje partnerskog skrbništva. **Partner-skrbnik stječe trajnu roditeljsku skrb te sva prava i obaveze koje iz nje proizlaze, a koje su u**

¹⁴⁶ Same-Sex Couples and Mediation in the EU. ru.: Moscati MF, London: Wildy, Simmonds & Hill, 2015: http://www.academia.edu/14457543/Same-Sex_Couples_and_Mediation_in_the_EU (na engleskom)

zakonskom smislu iste kao i one koje po zakonu postoje između roditelja i djece i budućih potomaka te djece (Zakon o životnom partnerstvu, čl. 47.). Bilješka o partnerskoj skrbi upisuje se u maticu rođenih.

Najmanje dvoje djece u Republici Hrvatskoj ima status djeteta pod partnerskom skrbi, a još je najmanje troje u postupku, što nam je poznato jer je tim slučajevima Zagreb Pride osigurao pravnu podršku. Ukupan broj djece kojima je sud dodijelio partnera-skrbnika odnosno partnericu-skrbnicu nije nam poznat.

U zakonskom smislu, razlika između partnerske skrbi i posvojenja je u tome što: i) partnerska skrb može prestati na zahtjev ili sporazumno prijedlog, ii) se ime partnera-skrbnika ne upisuje u trenutno postojeće rubrike u rodnom listu koje se odnose na roditelje djeteta („otac“ i „majka“) već pod „bilješke“, iii) te se srodstvo u pravnom smislu između partnera-skrbnika ili partnerice-skrbnice i djeteta pod partnerskom skrbi ne prenosi na srodnike partnera-skrbnika ili partnerice-skrbnice, osim u slučaju djece partnera-skrbnika. To znači da, primjerice, dijete pod partnerskom skrbi ne može naslijediti imovinu bake i djeda po partneru-skrbniku ili partnerici-skrbnici. U takvim je slučajevima odnose potrebno posebno oporučno ili ugovorno regulirati. Također, odredbom Zakona o životnom partnerstvu, djeца pod partnerskom skrbi izjednačena su u pravima djeecom partnera-skrbnika ili partnerice-skrbnice (Zakon o životnom partnerstvu, čl. 47.). Na primjer, nakon smrti partnera-skrbnika ili partnerice-skrbnice, njezinu imovinu nasljeđuju njezina djeca i njezina djeca pod partnerskom skrbi.

Od stupanja na snagu Zakona o životnom partnerstvu, Zagreb Pride je uputio pet životnih partnerstva na pokretanje postupka radi imenovanja partnera skrbnika. Dva postupka su okončana rješenjem o imenovanju partnerice skrbnice, dok su preostala tri još u tijeku. Svi postupci za dodjeljivanje partnerske skrbi bili su u Zagrebu. Životne partnerice u rješenom postupku nisu istaknule nikakvu neugodnost ili nerazumijevanje od strane suda ili nadležnog centra za socijalnu skrb. S obzirom na relativno mali broj predmeta koje smo pratile, jedini problem koji je za sada uočen u ostvarenju prava partnerske skrbi je dugotrajnost postupka, osobito ako postoji međunarodni element, odnosno preseljenje obitelji u inozemstvo, kao što je slučaj u jednom od neriješenih predmeta.

8.4. PREPORUKE ZA UNAPREĐENJE I ZAŠTITU PRAVA ISTOSPOLNIH PAROVA, ŽIVOTNIH PARTNERSTAVA I DUGINIH OBITELJI

1

Definirati brak kao „zakonski uređenu zajednicu obiteljskog života dvije osobe“ kroz donošenje posve novog ili kroz dopune postojećeg Obiteljskog zakona.

2

Definirati životno partnerstvo kao „zajednicu obiteljskog života dviju osoba“ kroz izmjene i dopune Zakona o životnom partnerstvu osoba istoga spola. U skladu s time promijeniti naziv Zakona u – „Zakon o životnom partnerstvu“.

3

Uvesti praksu navođenja svih oblika zajednica obiteljskog života: brak, izvanbračna zajednica, životno partnerstvo i neformalno životno partnerstvo te djecu pod partnerskom skrbi pri donošenju svih novih propisa.

4

Dokinuti diskriminaciju životnih partnerstava i neformalnih životnih partnerstava pri zajedničkom posvajanju djece bez roditeljske skrbi kroz donošenje posve novog ili kroz dopune postojećeg Obiteljskog zakona.

5

Dokinuti diskriminaciju životnog partnera ili životne partnerice kod posvojenja djeteta drugog životnog partnera ili partnerice, koji/a je upisan/a kao jedini roditelj djeteta kroz donošenje posve novog ili kroz dopune postojećeg Obiteljskog zakona.

6

Otkloniti svaki oblik neizravne diskriminacije životnih partnerstava u odnosu na izvanbračne drugove u svim postupcima u kojima se utvrđuje postojanje neformalnog životnog partnerstva. Točnije, osigurati da uvjeti i kriteriji za utvrđivanje neformalnog životnog partnerstva budu identični kao i za izvanbračne drugove s obzirom da životne okolnosti i društveno okruženje bitno utječu na način na koji neformalni životni partneri ili partnerice žive svoje obiteljske živote.

7

Donijeti odgovarajuće zakonske propise koji će osigurati dostupnost medicinski potpomognute oplodnje svim osobama i parovima, nevezano uz to da li se radi o potpomognutoj oplodnji radi liječenja neplodnosti ili u svrhu planiranja obitelji, te neovisno o obiteljskom statusu, spolnoj orientaciji i rodnom identitetu osoba.

8

Zakonski regulirati postojeću praksu dogovorenih (potpomognutih) oplodnji izvan sustava zdravstvene skrbi na način da se regulira pravo i zaštiti interes osobe ili istospolnih parova u planiranju obitelji, kao i uloga bliskog donora spolnih stanica. Omogućiti besplatnu i dostupnu obiteljsku medijaciju za planiranje roditeljske skrbi i/ili dijelova sadržaja roditeljske skrbi između zakonskih roditelja djeteta i bliskog donora, ukoliko postoji želja za takvim dogовором.

9

Zakonski regulirati upis roditeljstva u matične knjige djece istospolnih parova rođenih, posvojenih ili začetih medicinski potpomognutom oplodnjom u inozemstvu.

10

Dokinuti diferencijaciju istospolnih i raznospolnih parova kroz Ustav RH u članku 62. (63¹⁴⁷.) stavak 2.

11

Poticati životne partnere i partnerice te bračne drugove da u rješavanju sporova i nesuglasica koriste obiteljsku medijaciju koja je dostupna unutar i izvan sustava socijalne skrbi.

Posebno je važno poticati životne partnere i partnerice da u slučaju želje za raskidom partnerstva umjesto sudskim putem, postignu dogovor o sporazumnoj raskidu i raskinu životno partnerstvo pred matičnim uredom. Obavezati Ministarstvo uprave da vodi statistiku raskida životnih partnerstava koji su raskinuti davanjem sporazumne izjave kod matičara.

12

Prilikom sklapanja životnog partnerstva ili braka, poštovati rodni identitet osoba i neovisno o spolu upisanom u matične knjige, koristiti gramatički rod u skladu s rodnim identitetom osobe.

**Položaj
LGBTIQ
osoba u
sportu**

Sport u RH mora biti dostupan svima, bez obzira na spol i spolnu orijentaciju. Tako je određeno prvim člankom Zakona o sportu (NN 71/06, 150/08, 124/10, 124/11, 86/12, 94/13, 85/15, 19/16), dok Zakon o suzbijanju diskriminacije zabranjuje svaku diskriminaciju na temelju spola, spolne orijentacije, rodnog identiteta i rodnog izražavanja u području sporta (čl. 8). Zakon o suzbijanju diskriminacije također navodi da sport može biti ograničen u dostupnosti isključivo ili primarno jednom spolu ili osobama s invaliditetom, te se to smatra izuzećem od diskriminacije (čl. 9., st.7.). **Unatoč antidiskriminacijskim propisima, LGBTIQ osobe u profesionalnom sportu su nevidljive, pri čemu je jedino u području amaterskog i poluamaterskog sporta primjetna veća uključenost i vidljivost LGBTIQ osoba.** Nadalje, sportska natjecanja su popraćena govorom mržnje i homofobnim navijanjem, dok su najviši dužnosnici otvoreno slali diskriminatore poruke o LGBTIQ osobama u sportu.

Koliko je nezahvalan položaj LGBTIQ osoba u sportu u RH teško je točno procijeniti zbog nepostojanja istraživanja na temu LGBTIQ osoba i sporta. Ne postoji niti jedna strategija, mjera ili politika koja bi za cilj imala osigurati veću vidljivost i uključenost LGBTIQ osoba u sportu ili smanjiti diskriminaciju i govor mržnje prema LGBTIQ osobama u sklopu sportskog navijanja, naročito nogometu. Od 2016. godine pri Ministarstvu znanosti i obrazovanja postoji i Državni ured za sport koji za cilj ima osigurati dugoročni razvoj sporta i poticanje bavljenjem sportom za potrebu zdravlja i rekreacije, naročito kod djece i mladih. Na upit Zagreb Pridea o postojanju ili planiranju mjera za smanjenje predrasuda i diskriminacije LGBTIQ osoba u pristupu sportu, a naročito kada je u pitanju govor mržnje protiv LGBTIQ u okviru sportskih događanja, od Državnog ureda za sport nismo dobile odgovor¹⁴⁸.

Sportsko okruženje za LGBTIQ osobe je homofobno i transfobno. Do sada niti jedan profesionalni sportaš ili profesionalna sportašica se nije javno izjasnio ili izjasnila kao LGBTIQ osoba. Posebno zabrinjava sveprisutni homofobni govor mržnje u sklopu sportskih događanja, a napose nogometnog navijanja, o čemu je izvještavala i međunarodna organizacija FootballAgainstRacism in Europe (FARE)¹⁴⁹. Unatoč svemu navedenom u području amaterskog i poluamaterskog sporta primjetna je sve veća uključenost i vidljivost LGBTIQ osoba. U RH djeluju dvije sportske udruge LGBTIQ amatera i amaterkinja – Queer Sport Split i qSPORT iz Zagreba. Nogometni klub NK Zagreb 041 i navijačka skupina Bijeli anđeli u svojim javnim

148 Upit je poslan elektroničkom poštom 27. travnja 2018., podsjetnik 1. lipnja 2018.

149 17. svibnja 2015., na utakmici Prve hrvatske nogometne lige između NK Osijeka i NK Istra 1961, navijači Osijeka uzvikivali su ksenofobne, homofobne i rasističke/antiromske sloganе prema ostatku publike i sucima <http://farenet.org/news/incidents-list-reported-to-fare-during-may-2015/>

6. ožujka 2017., na utakmici Prve hrvatske nogometne lige između NK Osijek i HNK Hajduk, navijači Hajduka i Osijeka izmjenjivali su homofobne sloganе jedni prema drugima: <http://farenet.org/news/incidents-list-reported-fare-march-2017>

6. listopada 2017. u kvalifikacijskoj utakmici za Svjetsko nogometno prvenstvo između nacionalnih reprezentacija Hrvatske i Finske, navijači hrvatske reprezentacije uzvikivali su homofobne sloganе za vrijeme utakmice o čemu je FARE izvjestio i Međunarodnu nogometnu federaciju (FIFA): <http://farenet.org/news/incidents-list-reported-fare-october-2017>

djelovanjem i aktivnostima u kojima sudjeluju dosljedno uključuju i borbu protiv homofobije¹⁵⁰.

Diskriminacija LGBTIQ osoba u pristupu sportu, točnije nogometu, najbolje se očituje kroz dvije antidiskriminacijske parnice koje su se vodile protiv najviših dužnosnika u hrvatskom nogometu. To su prve i do sada jedine tužbe u RH za diskriminaciju LGBTIQ osoba u području sporta. Naime, udruge Zagreb Pride, Lezbijska organizacija Rijeka – Lori, Domino i Centar za mirovne studije krajem 2010. godine su Županijskom sudu u Zagrebu podnijele dvije udružne tužbe za diskriminaciju po osnovi spolne orientacije. Jedna tužba podnijeta je protiv tadašnjeg predsjednika Hrvatskog nogometnog saveza Vlatka Markovića, a druga protiv tadašnjeg izvršnog dopredsjednika GNK Dinamo Ždravka Mamića zbog izjava koje su obojica dali medijima, a u kojima su poručili da homoseksualna osoba ne može biti član hrvatske nogometne reprezentacije. U prvom je stupnju obje udružne tužbe za diskriminaciju Županijski sud u Zagrebu odbio, tvrdeći da Mamić i Marković imaju pravo na „vrijednosni sud“ odnosno da u sklopu svoje funkcije osobno ne biraju članove nacionalne nogometne reprezentacije. U žalbenom postupku Vrhovni sud je prihvatio tužbu protiv Markovića, ustvrdio diskriminaciju i na temelju tužbenog zahtjeva, naložio Vlatku Markoviću da o osobnom trošku plati objavljivanje presude i isprike.¹⁵¹ Iste 2012. godine žalbu je isti Vrhovni sud u postupku protiv Mamića odbio. Budući da se radilo o gotovo identičnim izjavama u kojima je najviši sud u RH presudio različito, podnesen je zahtjev za revizijom. Odluka o reviziji donijeta je tek 17. lipnja 2015. godine, i u njoj se preinačuje presuda Vrhovnog suda od 18. travnja 2012. godine i Županijskog suda u Zagrebu od 24. ožujka 2011. godine te se utvrđuje da je Mamić u svojoj izjavi iz studenog 2010. godine diskriminirao „osobe iste spolne orientacije“.¹⁵² Presuda i isprika Ždravka Mamića objavljena je početkom 2016. godine. **Ove presude najvišeg suda predstavljaju potvrdu zaštite od diskriminacije svih manjinskih i ugroženih skupna građana i građanki u RH, posebno u području sporta gdje su manjinske grupe najčešće i izložene otvorenom govoru mržnje, isključivosti i različitim oblicima uzneniranja.**

Iz svega navedenog je razvidno kako su potrebne značajne promjene u sportskim politikama u RH od samog institucionalnog vrha, preko profesionalnog i amaterskog sporta do navijačkog okruženja na sportskim događanjima, kako bi sport uistinu postao dostupan i uključiv za LGBTIQ osobe, kako sportašice i sportaše, tako i navijačice i navijače.

¹⁵⁰ A. Hodges (2016) *White Angels Zagreb: Combating Homophobia as 'Rural Primitivism'*: <https://books.google.com/books?id=AZ83DQAQBAJ&pg=PA191&ots=Vw9ylkpNyQ&dq=White%20Angels%20Zagreb%3A%20Combating%20Homophobia%20as%20%E2%80%9CRural%20Primitivism%E2%80%9D&pg=PA191#v=onepage&q=White%20Angels%20Zagreb;%20Combating%20Homophobia%20as%20%E2%80%9CRural%20Primitivism%E2%80%9D&f=false> (na engleskom)

¹⁵¹ Presuda Vrhovnog suda u slučaju Vlatko Marković: <http://www.prs.hr/attachments/article/531/isprikaVMarkovica.pdf>

¹⁵² Presuda Vrhovnog suda u slučaju Ždravko Mamić: <http://www.antidiskriminacija.com/wp-content/uploads/2016/07/Mamic-isprika-presuda.pdf>

9.1. PREPORUKE ZA UNAPREĐENJE POLOŽAJA LGBTIQ OSOBA U PODRUČJU SPORTA

1

Donijeti odgovarajuće mjere u sklopu planirane nacionalne strategije za razvoj sporta kako bi se stvorili preduvjeti za veće uključivanje LGBTIQ osoba u profesionalni i amaterski sport kao i za omogućavanje pozitivnog okruženja za comingout LGBTIQ sportašica i sportaša.

2

Donijeti sveobuhvatne i sistematske mjere koje se odnose na odgoj, obrazovanje i sport kako bi se eliminirali svi oblici diskriminacije u pristupu sportu, uključujući i zaštitu sportaša i sportašica te navijača i navijačica od nasilja, govora mržnje i svih oblika uznemiravanja na sportskim događanjima.

To se posebice odnosi na oblike diskriminacije na osnovi etničke pripadnosti, boje kože, nacionalnosti, invaliditeta, spola, spolne orijentacije, roda, rodnog identiteta i rodnog izražavanja.

3

Osnovati efikasna i neovisna disciplinska tijela pri sportskim savezima s ovlastima za izricanje finansijskih i drugih disciplinskih mjera protiv osoba koje svojim postupanjem krše načelo nediskriminacije u sportu.

**Društveno,
političko i
institucionalno
okruženje
za LGBTIQ
osobe**

10.1. Društveno okruženje za LGBTIQ osobe

Društveno okruženje za LGBTIQ osobe u RH je nepovoljno. Diskriminacija je prisutna u svim područjima života. Nasilje protiv LGBTIQ osoba u RH je među najvišima u EU, a predrasude i socijalna distanca prema LGBTIQ osobama izrazito su velike.

Prema istraživanju agencije Ipsos za Zagreb Pride i CESI iz 2014.¹⁵³ godine na reprezentativnom nacionalnom uzorku, čak 62% ispitanih tvrdi da ne poznaje homoseksualnu osobu. Svega 10% ispitanih ima homoseksualnu osobu za bliskog prijatelja ili člana obitelji. Na pitanje bi li im smetalo da im je obiteljski lječešnik ili lječnica osoba homoseksualne orientacije, 65% ispitanih reklo je da ih ne bi smetalo (od čega 42% uopće ne bi smetalo), a 33% ih je reklo da bi im smetalo (od čega 18% bi to izrazito smetalo). Na pitanje bi li im smetalo da njihovom djetetu u školi predaje učitelj ili učiteljica homoseksualne orientacije, 66% ispitanih je reklo da ih ne bi smetalo (od čega 40% uopće ne bi smetalo), a 30% je reklo da bi im smetalo (od čega 15% bi izrazito smetalo).

Na pitanje o podršci bračnoj jednakosti u RH u sklopu istog istraživanja, pravo na sklapanje građanskog braka istospolnih parova podržava 39%, a ne podržava 58% ispitanih. Međutim, na pitanja o sadržaju prava koja proizlaze iz braka odgovori su bitno drugačiji. Tako su odgovori na pitanja o pravu gej i lezbijskih parova na posvojenje djeteta pokazala, očekivano, najviše predrasuda. Čak 81% ispitanih se protivi posvajanju djece od strane gej parova, dok se 70% protivi posvajanju djece od strane lezbijskih parova. Nepodržavanje prava životnih partnera ili partnerica na posvajanje djece možemo pripisati neupoznatošću s činjenicom kako LGBTIQ osobe planiraju obitelji. Prateći javnu raspravu o toj temi, zaključujemo da najveći dio javnosti, ali i donositelja i donositeljica odluka, smatra da su zajednička posvajanja djece bez roditeljske skrbi jedini način na koji istospolni parovi imaju djecu. To je, naravno, predrasuda. Zajedničko posvajanje djece bez roditeljske skrbi je samo jedan i uglavnom najrjeđi način planiranja obitelji. Djeca istospolnih parova u Hrvatskoj nemaju jednaku pravnu zaštitu oba roditelja, kao što je to slučaj kod djece rođene kod raznospolnih parova.

Kao što je bilo i za pretpostaviti, među osobama do 25 godina starosti je najviše onih koji tvrde da imaju u obitelji, ili prijateljicu ili prijatelja, osobu koja je homoseksualne orientacije (24% ispitanih u odnosu na opću populaciju gdje je prosjek 11%). Mlađe generacije

153 Istraživanje je dostupno kod Zagreb Pridea.

gleđaju pozitivnije na LGB osobe u odnosu na starije generacije. Na primjer, 69–79% osoba mlađih od 50 godina nema ništa protiv obiteljskih lječnika i lječnica homoseksualne orijentacije a 68–79% njih nema ništa protiv učitelja i učiteljica homoseksualne orijentacije. Ovo je veći postotak u odnosu na osobe starije od 50 godina od kojih 54–60% ne bi imalo ništa protiv obiteljskih lječnika i lječnica homoseksualne orijentacije, a 52–63% njih nema ništa protiv učitelja i učiteljica homoseksualne orijentacije. Među osnovnoškolski obrazovanim osobama daleko je najviše onih koji tvrde kako ne poznaju nikoga homoseksualne orijentacije (97%), u odnosu na srednje obrazovane (88%) i visokoobrazovane (82%) osobe.

Osobno poznavanje homoseksualne osobe pokazuje se kao osobina koja najviše korelira s prihvaćanjem prava LGB osoba. Na primjer, stav o učiteljima i učiteljicama, i obiteljskim lječnicima i lječnicama je pozitivniji ako osoba ima bliske odnose s homoseksualnom osobom, za razliku od osoba koje ne poznaju homoseksualne osobe: i) ne bi imalo ništa protiv homoseksualnog učitelja i učiteljice ili lječnika i lječnice 94–97% ispitanih koji ima bliske odnose s homoseksualnom osobom, za razliku od 57–58% osoba koje ne poznaju homoseksualne osobe.

Prema drugom istraživanju agencije Ipsos za Zagreb Pride iz 2016. godine na reprezentativnom nacionalnom uzorku¹⁵⁴, ponovljeni su slični stavovi iz prethodnog istraživanja, ali je istraživanje dopunjeno novim pitanjima. Tako prema ovom istraživanju čak 69% ispitanih smatra kako homoseksualne osobe ne bi trebale javno iskazivati svoju ljubav držanjem ruku ili ljubljenjem u javnosti, dok samo 24% ispitanih smatra kako bi homoseksualne osobe trebale imati to pravo.

Istraživanja provedena u izvještajnom razdoblju (2014. – 2017.) pokazuju kako većina građana i građanki RH podržava stav da LGBTIQ osobe trebaju uživati osnovna ljudska prava – pravo na život bez nasilja, pravo na zajednički život, pravo na rad i radna prava, pravo na obavljanje javnih i socijalnih usluga, kao i pravo na pristup javnim i socijalnim uslugama. S druge strane, posebno je zabrinjavajuća činjenica kako više od dvije trećine hrvatskih građana i građanki smatra da LGBTIQ osobe ne bi trebale javno iskazivati svoju ljubav držanjem ruku ili ljubljenjem u javnosti (69% opće populacije), a više od polovine maturanata i maturantica ne podržava javno iskazivanje LGBTIQ identiteta (53%)¹⁵⁵. Na isto pitanje o javnom iskazivanju LGBTIQ identiteta maturanti su 2009. godine¹⁵⁶ izražavali jače homofobne stavove (64%), pa možemo tvrditi da je u devet godina došlo do određenog pomaka na bolje.

Sva navedena istraživanja pokazuju kako najviše utjecaja na javno mnjenje o pravima i sadržaju prava LGBTIQ osoba ima osobno iskustvo poznavanja i direktnog kontakta s LGBTIQ osobama. Posebno je primjetna razlika u generacijama mlađih osoba, koje pokazuju veće prihvaćanje LGBTIQ osoba u odnosu na starije

154 Istraživanje je dostupno kod Zagreb Pridea.

155 Od podanika do građanina: razvoj građanske kompetencije mlađih", GOOD Inicijativa, IDI, 2016.: <http://idiprints.knjiznica.idi.hr/507/1/Od%20podanika%20do%20građana.pdf>.

156 Istraživanje političke pismenosti i stavova o pristupanju Hrvatske Europskoj Uniji među učenicima završnih razreda srednjih škola: http://www.gong.hr/media/uploads/dokumenti/Politikapismenost_tabliniizvjetaj.pdf.

generacije, unatoč stereotipima koji se usvajaju kroz obavezno obrazovanje i medije. Ovakav trend potvrđen je kroz više od 15 godina održavanja Povorki ponosa u RH.

10.2. Političko okruženje za LGBTQ osobe

Političko okruženje za LGBTQ osobe i sve druge manjinske skupine postalo je nepovoljno nakon što 2013. godine nije spriječeno održavanje referendumu o zabrani istospolnog braka. Stav Zagreb Pridea je kako je osnovni cilj referendumu bio politička mobilizacija desno-klerikalnog pokreta i jačanje njihovog utjecaja na procese donošenja odluka. Ovaj pokret čini više organizacija, udruga, stranaka, inicijativa i političkih zakladi, blisko povezanih s dijelom vrha Katoličke crkve u RH te radikalno-desnim i anti-LGBTIQ međunarodnim organizacijama kao što su World Congress of Families i CitizenGO¹⁵⁷. Misija ovog pokreta je dokidanje stečenih ljudskih prava u Europi kroz radikalnu transformaciju postojećeg (liberalno)demokratskog poretku u rigidni režim koji se bazira na platformi tzv. „Agenda for Europe“^{158,159}. O negativnom utjecaju tih organizacija na društveno-političke odnose u RH napravljeno je više iznimno važnih istraživanja, znanstvenih radova i posebnih izveštaja u razdoblju nakon 2013. godine.^{160,161,162,163,164,165}

Negativno političko okruženje dodatno se pogoršalo nakon parlamentarnih izbora održanih u studenom 2015. godine, kada su u koaliciji s HDZ-om, u Hrvatski sabor po prvi puta ušle izrazito desne i desno-klerikalne stranke, kao sto je Hrast, koje su u

- 157 Hrvatske ekstremiste podržava moćni ruski oligarh, Petar Vidov, 3. travnja 2018.: <https://www.faktograf.hr/2018/04/03/hrvatske-ekstremiste-podrzava-i-mocni-ruski-oligarh/>
- 158 Objavljujemo nove dokaze o međusobnoj umreženosti i tajnim planovima europskih obiteljaša, Sanja Despot, Faktograf, 30. ožujka 2018. <https://faktograf.hr/2018/03/30/zeljka-markic-agenda-europe-obiteljski-istanbulska/>
- 159 Tajni plan obiteljaša: Žele zabraniti razvod, pobačaj, kontracepciju, prenatalnu dijagnostiku., Sanja Despot, Faktograf, 28. ožujka 2018.: <https://faktograf.hr/2018/03/28/agenda-europe-istansulska-konvencija-obiteljska/>
- 160 S.M. Jovanović (2018) „Antemurale Heterosexis: Securitization in Croatia via Contemporary Online Homophobia in the Case of the Portal ‘Narod’”, Balkan Social Science Review, Vol.11, 81-95. <http://js.ugd.edu.mk/index.php/BSSR/article/view/2304/2026>
- 161 Resisting Ill Democracies in Europe: Understanding the playbook of illiberal governments to better resist them – A case study of Croatia, Hungary, Poland and Serbia, Human Rights House Foundation, Oslo (Norway) and Geneva (Switzerland) and Human Rights House Zagreb (Croatia), November 2017: <https://humanrightshouse.org/noop-media/documents/22908.pdf>
- 162 R. Kuhar (2017) *Anti-Gender Campaigns in Europe: Mobilizing against Equality*, Rowman & Littlefield Publishers, Int., 302 str.
- 163 A. Petričušić, M. Čehulić, D. Čepo (2017) „Conservative Religious-Political Movement in Croatia”, Croatian Political Science Review, Vol. 54, No. 4, 61-84. <https://hrcak.srce.hr/file/280561>
- 164 A. Petričušić (2015) „Religiopolitics Through Law: Use of Legal Norms and Institutions by the Croatian Conservative Social Movement”, magistrski rad, Department of Sociology and Social Anthropology, magistrski rad, Department of Sociology and Social Anthropology, Central European University, Budapest www.etd.ceu.edu/2015/petricusicantonija.pdf
- 165 A. Hodžić, N. Bijelić, „Neokonzervativne prijetnje seksualnim i reproduktivnim pravima u Europskoj uniji, 2014, CESI <http://www.cesi.hr/hr/neokonzervativne-prijetnje-seksualnim-i-reprodukтивnim-pravima-u-europskoj-uniji/>;

kampanji, i nakon ulaska u parlament, neprestano napadale prava LGBTIQ osoba i drugih manjinskih skupina.

Kao što obrazlažemo u čitavom izvještaju, kroz cijelu 2016. godinu nisu se donosile nove antidiskriminacijske politike i strategije, smjenjivane su ili bile prisiljene na ostavku čelne osobe brojnih javnih regulatornih tijela ili institucija koje se odnose na zaštitu ljudskih prava. Također, znatno su smanjena javna sredstva za rad organizacijama civilnog društva koje se općenito bave zaštitom ljudskih prava i demokratizacijom društva, što je opisano u poglavlju 6. Pravo LGBTIQ osoba na javno i političko djelovanje.

Do kraja 2017. godine Hrvatski sabor nije usvojio novu Nacionalnu politiku za ravnopravnost spolova, glavnu javnu politiku koja se odnosi na zaštitu LGBTIQ osoba. Stara Nacionalna politika za ravnopravnost spolova provodila se u razdoblju od 2011. do 2015. godine¹⁶⁶. Što znači da RH čitavu 2016. i 2017. godinu uopće nije imala politiku za ravnopravnost spolova! Sličnim poteškoćama svjedočimo i u donošenju novog Nacionalnog programa zaštite i promicanja ljudskih prava. Naime, ovaj se program provodio od 2013. do 2016. godine¹⁶⁷, a Vlada je tek u svibnju 2018. godine najavila da je u pripremi novi tekst za razdoblje od 2018. do 2021. godine.¹⁶⁸ S druge strane, Nacionalni plan borbe protiv diskriminacije, koji je pak posebna nacionalna antidiskriminacijska strategija, nije provođen od isteka starog plana koji se provodio od 2008. do 2013. godine¹⁶⁹. Zbog nedonošenja novog Nacionalnog plana borbe protiv diskriminacije 2017. reagirale su i institucije EU, s obzirom na to da je njegovo donošenje bio preduvjet za povlačenje svih sredstava iz europskih fondova za RH. Uzrok kašnjenja s donošenjem nove Nacionalne politike za ravnopravnost spolova i Nacionalnog plana borbe protiv diskriminacije isključivo je političke prirode, s obzirom na to da su radna tijela Vlade RH još tijekom 2015. godine osnovale radne skupine i izradile tekst navedenih nacionalnih politika. Njih je trebala potvrditi Vlada premijera Andreja Plenkovića, međutim pripremljeni nacrti su odbačeni te su doneseni novi nacrti iz kojih su izbačene sve mjere koje se odnose na prava LGBTIQ osoba i reproduktivna prava. Tek je ostavkom ministra vanjskih poslova i potpredsjednika vlade zaduženog za društvena pitanja Davora Ive Stiera, te njegovog pomoćnika, čelnika desno-klerikalne stranke Hrast, Ladislava Ilčića sredinom 2017., započet ponovljeni proces izrade ovih politika, koje uključuju i prava LGBTIQ osoba i reproduktivna prava. Tek na sjednici Vlade RH održanoj 1. prosinca 2017. godine, usvojen je Nacionalni plan za borbu protiv diskriminacije za razdoblje od 2017. do

¹⁶⁶ Nacionalna politika za ravnopravnost spolova za razdoblje od 2011. do 2015. godine: <https://ravnopravnost.gov.hr/nacionalna-politika-za-ravnopravnost-spolova-2011-2015/1713>

¹⁶⁷ Nacionalni program zaštite i promicanja ljudskih prava za razdoblje od 2013. do 2016. godine.: <https://pravamanjina.gov.hr/pristup-informacijama/strategije-planovi-i-izvjesca/nacionalni-programi-547/547>

¹⁶⁸ 15.1. Točka 96. Sjednice Vlade RH: <https://vlada.gov.hr/UserDocsImages/Sjednice/2018/05%20svibnja/96%20sjednica%20VRH//96%20-%2015.1.pdf>

¹⁶⁹ Nacionalni plan za borbu protiv diskriminacije 2008. - 2013. godine: <https://adsdatabase.ohchr.org/IssueLibrary/National%20Action%20Plan%20Against%20Discrimination%20Croatia.doc>

2022. godine¹⁷⁰, s pripadajućim Akcijskim planom za provedbu Nacionalnog plana za borbu protiv diskriminacije za razdoblje od 2017. do 2019. godine¹⁷¹.

10.3. Institucionalno okruženje za LGBTIQ osobe

10.3.1. Diskriminacija LGBTIQ osoba od strane državnih i javnih tijela

Zagreb Pride učestalo zaprima prijave o diskriminatornim postupanjima državnih i javnih tijela. Osobe koje rade u javnim i državnim tijelima nisu bez predrasuda koje su svojstvene većini građana i građanki, pa smo, kao što je bilo i za očekivati, najviše pritužbi dobivale za kršenje prava transrodnih osoba te neformalnih partnera i partnerica.

U izvještajnom smo razdoblju uputile jednu transrodnu osobu na pokretanje postupka protiv policijskog službenika radi donošenja preporuka i upozorenja u slučaju diskriminacije i uznemiravanja. Postupak je okončan donošenjem preporuka o pravovremenosti prikupljanja dokaza u slučajevima prijava zločina iz mržnje i o potrebi edukacije policijskih službenika s ciljem senzibilizacije za rad s LGBTIQ osobama.

U slučaju diskriminacije na osnovi spolne orijentacije pred tijelom javne vlasti (javnim bilježnikom kao povjerenikom suda), Zagreb Pride je uputio jednog gej muškarca na pokretanje postupka pred Pravobraniteljicom za ravnopravnost spolova radi provođenja ispitnog postupka i donošenja upozorenja i preporuka. Riječ je o diskriminatornom postupanju javnog bilježnika u ostavinskom postupku u odnosu na neformalnog životnog partnera ostavitelja. Upozorenja i preporuka su donešeni tako da je utvrđeno

¹⁷⁰ Nacionalni plan za borbu protiv diskriminacije za razdoblje od 2017. do 2022. godine: <https://pravamanjina.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Nacionalni%20plan%20za%20borbu%20protiv%20diskriminacije%20za%20razdoblje%20od%202017.%20do%202022..pdf>

¹⁷¹ Akcijski plan za provedbu Nacionalnog plana za borbu protiv diskriminacije za razdoblje od 2017. do 2019. godine: <https://pravamanjina.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Akcijski%20plan%20za%20provedbu%20Nacionalnog%20plana%20za%20borbu%20protiv%20diskriminacije%20za%20razdoblje%20od%202017.%20do%202019.%20godine.pdf>

diskriminatorno postupanje te je zabranjeno takvo postupanje. Međutim, ispitni postupak, odnosno utvrđenje konkretnog činjeničnog stanja u smislu postupanja javnog bilježnika u usporednim situacijama, je izostao zato što ni Pravobraniteljica ni Ministarstvo pravosuđa, nisu ovlašteni provesti nadzor nad javnim bilježnikom kao povjerenikom suda, već je na to ovlašten upravo sud. Osam mjeseci od traženja pokretanja postupka, nadzor još uvijek nije proveden!

Kao i svih godina do sad, dobrom i pohvalnom smatramo praksu Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova, koja u kratkim rokovima i uz pravilnu primjenu relevantnog materijalnog prava utvrđuje diskriminaciju i izdaje preporuke. Nadalje, smatramo da bi sva pravobraniteljstva trebala češće koristiti svoje ovlasti iz čl. 10. i 27. Zakona o suzbijanju diskriminacije, odnosno pozivati pravne osobe prijavljene za diskriminaciju na dostavljanje svih podataka, dokumentacije te izvršenje uvida u spise, a u slučaju da odgovorne osobe ne postupe po traženju, pokretati prekršajne postupke s ciljem izricanja kazni. Time bi se znatno pojačala zaštita od diskriminacije od javnih i državnih tijela te ojačala institucija pravobraniteljstava.

10.3.2. Sporo i neefikasno pravosuđe

Od 2010. godine, Zagreb Pride je sudjelovao u pokretanju deset individualnih antidiskriminacijskih parnica, od čega se osam postupaka odnosi na utvrđenje i zabranu diskriminacije te potraživanja naknade štete. Od pokrenutih parnica za naknadu štete, većina se odnosi na nematerijalnu štetu nastalu zbog počinjenog zločina iz mržnje. Od navedenih deset parnica, samo su u tri predmeta donesene pravomoćne presude, a u dva predmeta donesene su nepravomoćne odluke. Kao najveći problem u funkcioniranju pravosuđa ističemo izrazito dugo trajanje postupka. Rekord je događaj koji se dogodio u listopadu 2007. godine. Tužba za nadoknadu štete u tom je predmetu podnesena u drugoj polovini 2010., godine, a nepravomoćna presuda izrečena je tek u prosincu 2017. godine. Dakle, postupci za koje je zakonom propisana hitnost u postupanju, najčešće traju duže od prosječnog parničnog postupka, a nerijetko i duže od pet godina!

Nadalje, iz obrazloženja nekih presuda vidljivo je da sudovi prilikom ocjene visine naknade štete ne uvažavaju ili ne uvažavaju na odgovarajući način, štetu koju su žrtve zločina iz mržnje pretrpjele zbog povrede dostojanstva, ugleda i časti. Tako se događa da sudovi određuju visinu štete isključivo s obzirom na zadobivene ozljede, ne uvažavajući činjenice da su ozljede nanesene na osobito ponižavajući način, na javnom mjestu itd. Proizlazi da je potrebno educirati i senzibilizirati sudove u vezi s pitanjima prava žrtava zločina iz mržnje.

Daljnji problem očituje se u propuštanju primjene pravila o teretu dokazivanja u antidiskriminacijskim parnicama. Naime, sukladno načelu o teretu dokazivanja u antidiskriminacijskim parnicama, ako tužitelj ili tužiteljica učine vjerojatnom činjenicu kako je došlo do diskriminacije, na tuženiku je teret dokazati da diskriminacije nije bilo. Uvezvi u obzir tijek postupaka koje Zagreb Pride prati i upozorenja koje sudovi izriču tužiteljima, vidljivo je da se navedeno pravilo ne primjenjuje na odgovarajući način jer se tužiteljima ili tužiteljicama nameće teret dokaza da je došlo do diskriminacije, iako bi, nakon što je diskriminacija učinjena vjerojatnom, teret dokaza valjalo prebaciti na tuženu stranu.

Vezano za institut umješača u antidiskriminacijskim parnicama, Zagreb Pride je, u parnicama koje smo pratili, bio suočen s problemom zabrane sudjelovanja u svojstvu umješača na strani tužitelja ili tužiteljice kao žrtve diskriminacije, unatoč jasnoj odredbi čl. 21. Zakona o suzbijanju diskriminacije, kojom je propisana takva mogućnost. Ovakva praksa prvostupanjskog suda je ispravljana odlukama viših sudova. Međutim, smatramo kako je potrebno učiniti daljnje korake u pravosuđu kako bi se izbjegla navedena nezakonita sudska praksa zabrane umješavanja.

Dijelom zbog dugotrajnosti postupka, a dijelom zbog iscrpljenosti žrtve i izlaganju sekundarnoj diskriminaciji, često se događa da tužitelji koje zastupaju naše odvjetnice odustanu od dalnjeg vođenja postupka te povlače tužbe. U takvim situacijama, žrtve zločina iz mržnje ostaju bez naknade štete, no obvezni su platiti sudske pristojbe i troškove tuženika.

ZAGREB PRIDE

Političko, društveno i institucionalno okruženje za LGBTIQ osobe, ali i sve druge manjinske skupine u Republici Hrvatskoj, postalo je izrazito nepovoljno nakon što 2013. godine nije spriječeno održavanje referendumu o zabrani istospolnog braka. Taj trend stvaranja negativnog okruženja pogoršan je tijekom narednih godina kroz različite institucionalne, političke i druge pritiske na svaki oblik različitosti u našoj zemlji. Najozbiljnija posljedica takvog okruženja je povećanje zločina iz mržnje i govora mržnje za ovo izvještajno razdoblje (2014. – 2017.).

Posebno je nepovoljno okruženje za život transrodnih osoba, kojima se zbog nepostojanja odgovarajućeg zakonskog rješenja za pravno priznanje rodnog identiteta i samoodređenja spola, otežava pristup gotovo svim javnim uslugama. Time im Republika Hrvatska izravno ugrožava temeljna ljudska prava. Unatoč postojećoj pravnoj zaštiti od diskriminacije i zločina iz mržnje koje transrodne osobe imaju, državna tijela koja su ih neposredno dužna zaštiti, to ne čine.

Istospolni parovi i njihova djeca i dalje su diskriminirani u odnosu na bračne i izvanbračne drugove. Iako je u 2014. godini donesen Zakon o životnom partnerstvu, koji istospolnim parovima daje veliku razinu pravne zaštite, djeca istospolnih parova također nemaju jednaku pravnu zaštitu kao djeca roditelja različitoga spola. Povrh toga, istospolni parovi i njihova djeca izložena su izrazito velikim društvenim predrasudama. Ove predrasude proizlaze iz činjenice da velika većina ljudi u Hrvatskoj ne zna da dugine obitelji postoje i žive svuda oko nas. Posebno je zabrinjavajuće kako više od 2/3 hrvatskih građana i građanki smatra da LGBTIQ osobe ne bi smjele ni na koji način javno iskazivati privrženost i ljubav svojim istospolnim partnerima ili partnericama.

Unatoč svim negativnim trendovima u razdoblju između 2014. i 2017. godine, važno je istaknuti kako je nastavljen trend porasta broja ljudi koji dolaze na Povorku ponosa. Naročito je vidljiv porast broja LGBTIQ mladih koji se sve više uključuju i u samu organizaciju Povorke. To evidentno doprinosi pretpostavci kako se nastavlja i pozitivan trend comingouta među mlađom populacijom LGBTIQ osoba, koje sve rjeđe skrivaju svoju spolnu orientaciju ili rodni identitet. Također primjećujemo i blago smanjenje postotka negativnih stavova mladih prema LGBTIQ osobama do najnovijeg izvještajnog razdoblja.

Rad Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova u ovom izvještajnom razdoblju smatramo izrazito vrijednim, jer je upravo zahvaljujući njezinim brzim i efikasnim reagiranjima došlo do značajnih pomaka u mnogim pojedinačnim predmetima koje smo pratile.

U narednom četverogodišnjem razdoblju, Zagreb Pride preporučuje svim LGBTIQ osobama, neovisno o tome jesu li do tada bile uključene u borbu za ljudska prava u Hrvatskoj ili ne, da neposredno djeluju u svojoj okolini i da budu što vidljivije i glasnije u obrani svojeg dostojanstva i svojih ljudskih prava, ali i da stanu u zaštitu ljudskih prava svih osoba čija se prava krše. Posebno je važno da u borbi za svoja prava ne zaboravimo i na one unutar LGBTIQ zajednice koji su češće izloženi ili izložene nasilju, diskriminaciji i predrasudama. To su transrodne osobe. Također je neizmjerno važno da se solidariziramo i podržimo sve one društvene skupine koje se Hrvatskoj također diskriminira – ovdje posebno mislimo na srpsku i romsku zajednicu u Hrvatskoj, ali i na sve izbjeglice, odnosno migrante i migrantkinje koje bježe iz zemalja pogodjenih ratom, neimaštinom ili klimatskim promjenama. Glasna i dosljedna borba svih nas, na svakom mjestu i na svakom koraku, ne očekujući ništa zauzvrat, jedini je način da se promijene negativni odnosi u našem društvu i poveća pravna i fizička zaštita za sve.

I za kraj, LGBTQ pokret te ženski i feministički pokreti u godinama koje slijede imaju veliku, ogromnu odgovornost za budućnost svih ljudi u Hrvatskoj. Moramo se nastaviti boriti za svoja ljudska i reproduktivna prava do potpune jednakopravnosti i poštovanja svih osoba. To ćemo i činiti, no moramo i preuzeti odgovornost za smjer kojim će naša zemlja i naše društvo ići. To znači onemogućiti da se zadrži i „zacementira“ postojeća hijerarhija rodnih, ekonomskih i etničkih odnosa u našoj zemlji. Za pobjedu u borbi za radikalnu društvenu promjenu moramo biti hrabre i vidljive. Hrabrost i vidljivost podrazumijevaju glasnu, dosljednu, privrženu i javnu borbu u zajedništvu.

Sada i odmah i svugdje.

www.zagreb-pride.net

ISBN: 978-953-8170-06-5

